

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหาร
จัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน
“มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

**Participatory Research of the
Cultural and Community Network
in the Cultural Management : A
Case Study of the Transmission
of
“Mahoree Baan Pang Lang Folk
Music” Tambon Ta Phraya,
Ta Phraya District, Sakaeo
Province**

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัย เรื่อง “การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ครั้งนี้ จัดทำโดยคณะผู้วิจัย ซึ่งประกอบด้วย นางเกศินี สวัสดิ์ วัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว นายนิธิโชติ นวมมณีรัตน์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว นายบุญจิน เกตุพงษ์ ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว นางนภสร โสทรกศรี นางสุนันทา สิงห์แก้ว นายวรงค์ เอี่ยมสะอาด นางสาวภัทราวรรณ เจษฎาเจริญ นางสาวสุภาพร วัชรคุปต์ และนางเกศินี คุ้มถนอม

รายงานการวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยความช่วยเหลือจาก ผศ.ดร.ภัสวดี นิตินทรสุนทร อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ และคณะ ซึ่งกรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และสละเวลาอันมีค่า เพื่อตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี คณะผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างมาก และขอขอบพระคุณด้วยความจริงใจมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณทุกท่านในพื้นที่ชุมชนบ้านปางกลาง และคณะกรรมการสภาวัฒนธรรม อำเภอตาพระยา ที่ได้อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล รวมทั้งให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย อีกทั้งยังให้ความเอาใจใส่ ดูแล ให้คำปรึกษาและอำนวยความสะดวก ตลอดจนให้การสนับสนุน และให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บข้อมูล จนทำให้งานวิจัยครั้งนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี รวมทั้ง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ให้ทุนสนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้

ท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ที่เกิดจากรายงานการวิจัยฉบับนี้ ขอมอบให้แก่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ชุมชนบ้านปางกลาง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว : การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน
ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบล
ตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว,
อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.ภัสวดี นิตเกษตรสุนทร, ๑๐๘ หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของสภาวัฒนธรรม
จังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้วและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น
๒) เพื่อศึกษาประวัติ และบทบาทหน้าที่ของ “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
๓) เพื่อแสวงหาวิธีการถ่ายทอด “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้อยู่คู่ชุมชนอย่างยั่งยืน และ ๔) เพื่อเสริมสร้าง
กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด กลุ่มตัวอย่าง
คือ นักดนตรีของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” จำนวน ๑๐ คน และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเครือข่าย
วัฒนธรรม จำนวน ๓๐ คน คณะผู้วิจัยใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากการจัด
เวทีเสวนา โดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึกเสียง การบันทึกภาพ การจดบันทึก และจากเอกสาร
ผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการจัดกลุ่มสนทนา (Group
Discussion) และบรรยายเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย สรุปว่า

๑. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ได้เข้าไปมี
บทบาทในการบริหารและจัดการงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยวิธีการสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน
ด้านวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนและท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้ชุมชนและท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมใน
ฐานะเจ้าของวัฒนธรรม มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจและร่วมรับผิดชอบในการ
ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น และผลจากการดำเนินงาน ทำให้สภา
วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ได้รับการยอมรับจากเครือข่ายวัฒนธรรม ชุมชนและ
ท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ได้เข้าไป
ดำเนินการสืบค้น สัมภาษณ์พร้อมทั้งจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และบทบาทหน้าที่ของ
ดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ที่มีต่อ
ชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และผลการดำเนินงานในครั้งนี้ ทำให้ประชาชน เด็ก และเยาวชนในชุมชน

“บ้านปางกลาง” เกิดความรู้ และมีความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ในท้องถิ่นของตนเอง ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน และภาคภูมิใจในศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นตนเอง และสามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังได้จัดทำเอกสารรายงานการสืบค้นประวัติความเป็นมา และบทบาทหน้าที่ของศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” เพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ด้วยวิธีการเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว (www.intranet.m-culture.go.th/sakaao) และเอกสารรายงานที่เป็นรูปเล่ม ซึ่งจะช่วยให้ เด็ก เยาวชน และประชาชนในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ได้มีโอกาสรับทราบประวัติความเป็นมา และบทบาทหน้าที่ของศิลปะดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชน

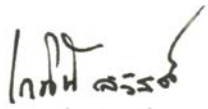
๓. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และเครือข่ายวัฒนธรรม ได้ประชุมร่วมกัน และจัดเวทีเสวนา เพื่อแสวงหารูปแบบ และวิธีการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้สามารถอยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน ด้วยวิธีการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อใช้ถ่ายทอดให้กับเด็ก และเยาวชนของสถานศึกษาในตำบลตาพระยา และตำบลใกล้เคียง ในพื้นที่อำเภอตาพระยา

๔. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้วและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว มีกระบวนการทำงานร่วมกัน ด้วยการนำแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เข้ามาเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

หัวหน้าโครงการ.....นางเกศินี สวัสดิ์.....

ประเภทสื่อ.....สื่อการแสดงผล.....

ปีงบประมาณ.....๒๕๕๑.....

ลายมือชื่อหัวหน้าโครงการ..........

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

Sakaeo Cultural Office : Participatory Research of the Cultural and Community Network in the Cultural Management: A Case Study of the Transmission of "Mahoree Baan Pang Lang Folk Music" Tambon Ta Phraya, Ta Phraya District, Sakaeo Province.

Advisor's : Assistant Professor Dr. Passawalee Nitikasetsunthorn, ๑๐๘ pages.

The objectives of this research are

- ๑) To promote the participatory process of Cultural Council of Sakaeo Province, Sakaeo Cultural Office and the community in their local cultural management
- ๒) To study the history, role and function of the "Mahoree Baan Pang Lang" in the community from the past to the present
- ๓) To find a method to transmit "Mahoree Baan Pang Lang" so that it remains part of the community in a sustainable manner and,
- ๔) To strengthen the process of participatory effort between the provincial cultural office and the Provincial Cultural Council. The sample groups for the study include ten "Mahoree Baan Pang Lang" musicians and a thirty member sample group that forms the cultural network. The researchers gathered their data through participatory observation, the organization of forums, interviews, observations, recordings,

photographs, written records and through documentations relevant to the research work. The analysis of the data was through group discussion and analytical description.

The research findings may be summarized as:

1. Sakaeo Provincial Cultural Council and Sakaeo Cultural Office have played a role in the administration and management of local community culture through the creation of cultural networks in at the local and community levels. Moreover, the community and local district are also given the chance to express their opinion and take part in the planning, decision making and responsibility in the cultural matters at the local and community levels. As a result the Provincial Cultural Council and the Cultural Office have earned the acceptance of the local and community cultural networks which is also a way to increase the potentials for them to work together in an efficient manner.

๒. The Sakaeo Provincial Cultural Council and Sakaeo Cultural Office have done research on the subject by conducting interviews and compiling data on the history, role and function of "Mahoree Baan Panglang" folk music at Moo ๒, Ta Phaya Sub-district, Ta Phraya District, Sakaeo Province on the community from the past until the present. These endeavours have enabled the people, including children and the youth, in Baan Panglang community to perceive the value and the importance of their local performing arts and instill in them a sense of love and pride in their unique art form that adds economic value to their community from a cultural perspective. Moreover a report on searches of the history, roles and functions of Mahoree Baan Panglang" folk music will be publicized and disseminated both on the Sakaeo Cultural Office website (www.intranet.m-culture.go.th/Sakaeo) and in printed form.

๓. The Sakaeo Provincial Cultural Council and Sakaeo Cultural Office and the Cultural Network have organized meetings and discussions to find the format and methods by which the performing arts known as Mahoree Baan Panglang" folk music can be transmitted

to ensure that it remains a part of the community in a sustainable manner. This could be possible if it is part of the local curriculum and transmitted to the youth and children in various educational institutions in Ta Phraya Sub-district and other sub-districts in the vicinity of Ta Phraya District.

๔. The Sakaeo Provincial Cultural Council and Sakaeo Cultural Office have employed the process of working collaboratively with each other. They have adopted the idea of an aggressive work process for cultural matters and participatory communications as an integral force in conducting activities for the transmission of Mahoree Baan Panglang" folk music performing arts.

Project leader Mrs.Kasinee Sawasdee
Signature of project leader.....

Type of Media Performing Media
Signature of project advisor.....

Fiscal Year ๒๕๕๐ Signature of
project co-advisor.....

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อ (ภาษาไทย).....	ข
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ).....	ง
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่	
๑. บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๒
๑.๓ ขอบเขตในการศึกษา.....	๓
๑.๔ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๔
๒. การทบทวนวรรณกรรม.....	๕
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	๕
๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน.....	๕
๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม.....	๗
๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น.....	๑๒
๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก.....	๑๘
๒.๑.๕ แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม.....	๑๘
๒.๑.๖ การศึกษาบริบทชุมชน.....	๑๙
๒.๑.๗ ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน “มโหรี”.....	๓๐
๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๓๓

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
๓. ระเบียบวิธีการวิจัย.....	๓๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๓๗
๓.๑.๑ การเตรียมการ.....	๓๗
๓.๑.๒ การศึกษาชุมชน และสื่อพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”.....	๓๗
๓.๑.๓ การคืนข้อมูล และเผยแพร่รายงานการศึกษา.....	๓๕
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๓๕
๓.๒.๑ ประชากร.....	๓๕
๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง.....	๓๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	๓๕
๓.๔ การเก็บข้อมูล.....	๔๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๔๐
๔. ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	๔๑
๔.๑ ผลการศึกษาที่ได้.....	๔๑
๔.๒ ข้อเสนอสรุป.....	๗๘
๔.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๘๓
รายการอ้างอิง.....	๘๕
บุคลากรกรม.....	๘๖
ภาคผนวก.....	๘๗
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๐๒

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ ๑	สามเส้าของการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น..... ๑๒
ภาพที่ ๒	รูปแบบการวิเคราะห์บริบทของชุมชน..... ๑๓
ภาพที่ ๓	กระบวนการสืบทอควัฒนธรรมพื้นบ้าน..... ๑๖
ภาพที่ ๔	กระบวนการทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่น..... ๑๗
ภาพที่ ๕	แสดงเครื่องบูชา “สื่อพื้นบ้าน : พิธีกรรมบูชาแม่มด”..... ๔๘
ภาพที่ ๖	สื่อพื้นบ้าน : สื่อการแสดง ชุด เรือมสะโต๊ก (รำกะลา)..... ๔๕
ภาพที่ ๗	สื่อพื้นบ้าน : สื่อการแสดง ชุด รำอันเร (ลาวกระทบไม้)..... ๔๕
ภาพที่ ๘	ซอด้วง หรือ ซออู้ และลักษณะการนั่งสีซอ..... ๕๖
ภาพที่ ๙	ซออู้ และลักษณะการนั่งสีซอ..... ๕๖
ภาพที่ ๑๐	ซอกกลาง และลักษณะการนั่งสีซอ..... ๕๗
ภาพที่ ๑๑	จะเข้ และลักษณะการนั่งดีดจะเข้..... ๕๕
ภาพที่ ๑๒	จิมสาย และลักษณะการนั่งดีดจิมสาย..... ๕๕
ภาพที่ ๑๓	กลองมือ และลักษณะการนั่งตีกลองมือ..... ๖๐
ภาพที่ ๑๔	ภาพนิ่ง..... ๖๐
ภาพที่ ๑๕	ภาพฉาย..... ๖๐
ภาพที่ ๑๖	ภาพกรับ..... ๖๐
ภาพที่ ๑๗	ลักษณะการนั่งตีเครื่องประกอบจังหวัด..... ๖๑
ภาพที่ ๑๘	ขลุ่ย และลักษณะการนั่งเป่าขลุ่ย..... ๖๑
ภาพที่ ๑๙	นายเสวียน เข็นอุคม..... ๖๒
ภาพที่ ๒๐	นายพิมล พูลมงคล..... ๖๓
ภาพที่ ๒๑	นายไถ ปานไชย..... ๖๔
ภาพที่ ๒๒	นายทองคำ พูลมงคล..... ๖๕
ภาพที่ ๒๓	นายสุเพียร ฉลาดเจริญ..... ๖๖

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๒๔ นายพาย พูลมงคล.....	๖๗
ภาพที่ ๒๕ นายเนง พิมพ์สมพร.....	๖๘
ภาพที่ ๒๖ นายบุญจิ้นต์ เกตุพงษ์.....	๖๙
ภาพที่ ๒๗ นายพิณิจ พูลมงคล.....	๗๐
ภาพที่ ๒๘ นายคำสุข ปรากฏหาญ.....	๗๑
ภาพที่ ๒๙ คุณลุงซ่อม เย็นอุดม.....	๗๒
ภาพที่ ๓๐-๓๑ การประชุมคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว.....	๗๓
ภาพที่ ๓๒-๓๓ การประชุมคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว.....	๗๔
ภาพที่ ๓๔-๓๕ กิจกรรมการลงพื้นที่ของคณะวิจัย.....	๗๕
ภาพที่ ๓๖ กิจกรรมการลงพื้นที่ของคณะวิจัย.....	๗๕
ภาพที่ ๓๗ นายประดิษฐ์ บุญศรี ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอตาพระยา.....	๘๐
ภาพที่ ๓๘-๓๙ การจัดเวทีประชาคม ณ ศาลากลางบ้าน บ้านปางกลาง.....	๘๑
ภาพที่ ๔๐ สัมภาษณ์คณะผู้นำชุมชน ณ บ้านคุณลุงกวาง เกตุพงษ์.....	๘๑
ภาพที่ ๔๑ สัมภาษณ์คณะนักดนตรี ณ บ้านผู้ใหญ่บุญจิ้น เกตุพงษ์.....	๘๒
ภาพที่ ๔๒-๔๓ กิจกรรมการไหว้ครูดนตรี ณ ศาลากลางบ้าน บ้านปางกลาง.....	๘๓
ภาพที่ ๔๔-๔๕ กิจกรรมการสอนการอ่านโน้ต และบทเพลง.....	๘๔
ภาพที่ ๔๖-๔๗ กิจกรรมการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน ณ ศาลากลางบ้าน บ้านปางกลาง.....	๘๕

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ ๑	สรุปผลการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน.....	๘๐
ตารางที่ ๒	กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน.....	๘๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญของปัญหา

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว เป็นหน่วยงานภาครัฐ ที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม และงานอื่นที่เกี่ยวข้องในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว รวมทั้งประสานงานและปฏิบัติหน้าที่ในฐานะตัวแทนกระทรวงวัฒนธรรมในส่วนภูมิภาค ในขณะที่สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมที่นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ในการหนุนเสริมให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัฒนธรรมสามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบและที่พบโดยทั่วไปมี ๒ ลักษณะ คือ การจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการโครงการด้านวัฒนธรรมของชุมชนเอง ตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ จนถึงการร่วมประเมินผล โดยภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนงบประมาณให้ และอีกลักษณะหนึ่งคือ การให้ชุมชนเสนอกิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากการร่วมคิดของชุมชนเข้ามา และภาครัฐให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในทุกขั้นตอน

และจากการมีส่วนร่วมในลักษณะที่กล่าวมานั้น เป็นเพียงการมีส่วนร่วมโดยผ่าน “ตัวแทน” ของชุมชน ที่ไม่อาจเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังไม่เอื้อให้ภาครัฐเข้าไปเป็น actor หรือมีบทบาทในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งไม่สอดคล้องกับการทำงานวัฒนธรรมตามกระบวนการทัศน์ใหม่ ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างข้าราชการในท้องถิ่นกับเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในรูปแบบการทำงานเชิงบูรณาการในทุกมิติของวัฒนธรรม โดยแนวทางหนึ่งในการบรรลุกระบวนการทัศน์ดังกล่าว ก็คือ การสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปฏิบัติงานวัฒนธรรมในพื้นที่ ตลอดจนการนำองค์ความรู้ในชุมชน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และบูรณาการกับความรู้จากภายนอก เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างยั่งยืน (กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐)

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานทางการบริหารจัดการวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน จึงได้พิจารณาคัดเลือกให้ชุมชนบ้านปางกลาง ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งที่มีศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน คือ “มโหรีบ้านปางกลาง” เป็นวงมโหรีเพียงวงเดียวของชุมชน และยังคงอนุรักษ์ สืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ในชุมชนบ้านปางกลาง ยังมีดนตรีพื้นบ้านอีกวงหนึ่ง คือ วงปี่พาทย์ ซึ่งใช้นักดนตรี และเครื่องดนตรี (เครื่องสาย) จากวงมโหรี และจากการศึกษา

ลักษณะของ “มโหรีบ้านปางกลาง” พบว่าเป็นวงดนตรีพื้นบ้าน (Folk Ensemble) แท้ ๆ โดยการพิจารณาจากเครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงนั้น เป็นเครื่องดนตรีที่สร้างขึ้นด้วยมือ และวัสดุที่ใช้ในการทำเครื่องดนตรีนั้นหาได้ในท้องถิ่น ฝีมือของช่างที่ทำเครื่องดนตรีจะค่อนข้างหยาบ แต่ให้เสียงที่มีคุณภาพดีพอสมควรแก่การบรรเลงและการสื่อความหมายในระดับพื้นบ้าน มีรูปแบบการผสมวงอย่างเรียบง่าย ซึ่งประกอบด้วย เครื่องสายประเภทสี เครื่องตีดี เครื่องดี เครื่องเป่า พร้อมเครื่องคุ่มจังหวะ ได้แก่ กลอง ฉิ่ง ฉาบ ส่วนที่มาของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ นายลิ้ม (ไม่ปรากฏนามสกุล), นายปิ่น พันตรี, นายยิ้ม จันทร์รอด, นายคลิม ดกสองชั้น และนายซ่อม เย็นอุดม เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการเล่นดนตรี ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้านขึ้น โดยยึดเป็นอาชีพเสริม หลังจาก การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมในอดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปางกลาง” คือ การให้ความบันเทิงในงานมงคลต่าง ๆ อาทิ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ และยังมีบทบาทที่เป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบรรเลงในพิธีกรรมการเข้าผีแม่แมด ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาความเจ็บป่วยของคนในชุมชน นอกจากนี้ ยังมีบทบาทในการสืบสาน และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม “ดนตรีพื้นบ้าน” ให้คงอยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งในการแสดงแต่ละครั้งของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” จะยึดถือประเพณีโบราณด้วยการไหว้ครูก่อนการบรรเลงทุกครั้ง มีเงินค่าครูจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นจำนวนไม่มากนัก และจะไม่มีกรเรียกร้อยค่าตอบแทนจากผู้ว่าจ้าง

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา พบว่า วงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ขาดการถ่ายทอดศิลปะดนตรีพื้นบ้านไปยังกลุ่มคนรุ่นใหม่ ประกอบกับปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และกระแสความนิยมในดนตรีสากลที่มีการเผยแพร่เข้ามาในชุมชนโดยผ่านสื่อแขนงต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนลดความนิยมในรูปลักษณะของดนตรีพื้นบ้านแบบดั้งเดิมไปบางส่วนหันไปประยุกต์เอาทำนองของดนตรีจากวัฒนธรรมอื่น ๆ มาปรับใช้ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ อีกทั้งนักดนตรีส่วนใหญ่ของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” มีอายุมากขึ้น และจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ผู้รู้ทางด้านดนตรีในชุมชนบ้านปางกลาง พบว่า ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการถ่ายทอดคือ การเรียนรู้ และการฝึกทักษะในการเล่นดนตรีพื้นบ้านของ “มโหรีบ้านปางกลาง” ใช้ระยะเวลาที่นาน ทำให้ผู้เรียนเกิดความท้อ และผู้ถ่ายทอดจะไม่มีโน้ตเพลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรให้กับผู้เรียน จะใช้วิธีการถ่ายทอดแบบการบอกทำนองในลักษณะของการไล่เสียง ดังนั้น จึงมีความต้องการที่จะถ่ายทอดความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน “บ้านปางกลาง” ให้ได้รับการสืบทอดต่อไป

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมทางด้านการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” จากปราชญ์ผู้รู้ ให้กับเด็ก นักเรียน นักศึกษา เยาวชน และประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านปางกลางและชุมชนใกล้เคียง สำหรับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยจะนำมาซึ่งประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการสืบทอด และอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้คงอยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประวัติ และบทบาทหน้าที่ของ “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ๑.๒.๓ เพื่อแสวงหาวิธีการถ่ายทอด “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้อยู่คู่ชุมชนอย่างยั่งยืน
- ๑.๒.๔ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด

๑.๓ ขอบเขตในการศึกษา

๑.๓.๑ พื้นที่การศึกษา

กำหนดพื้นที่การวิจัย คือ บ้านปางกลาง หมู่ที่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

๑.๓.๒ เนื้อหาที่จะศึกษา

เนื้อหาที่จะศึกษา ประกอบด้วย

- ๑) กระบวนการมีส่วนร่วมของสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- ๒) ประวัติ และบทบาทหน้าที่ของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ๓) วิธีการถ่ายทอดของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

๑.๔ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๔.๑ สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้วและชุมชน มีกระบวนการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในการสืบสาน และอนุรักษ์ศิลปะ การแสดง คนตรีพื้นบ้านให้คงอยู่คู่กับชุมชน

๑.๔.๒ ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา และบทบาทหน้าที่ของ “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๑.๔.๓ ทำให้ทราบถึงวิธีการถ่ายทอด “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้อยู่คู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

๑.๔.๔ มีเครือข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรมในชุมชนเพิ่มขึ้น

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรม

เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าและวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดพื้นฐานสำหรับการวิจัย โดยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎี

- ๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน
- ๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม
- ๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก
- ๒.๑.๕ แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
- ๒.๑.๖ การศึกษาบริบทชุมชน
- ๒.๑.๗ ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ๒.๒.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎี

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของการดำเนินงานวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมหมายถึง วิถีชีวิตของประชาชนในสังคม ซึ่งมีความหลากหลายในตัวของมันเอง จำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรม จึงเกิดผลให้เกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ รักษา และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self – Government) คือต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุก ๆ แขนง โดย โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเน้นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับ

ขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefit) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติการ และเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผล โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติ และผลประโยชน์ก็จะเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจนั่นเอง นอกจากนี้ ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed Back) จากการประเมินผลและปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย

สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๔๕) อ้างใน ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ ได้จัดประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชน มี ๕ ประการ ประกอบด้วย

ภารกิจที่ ๑ : การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participation in planning) ได้แก่ การที่ประชาชนมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการ นับตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดลำดับความสำคัญของปัญหา การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดแนวทางในการดำเนินงาน การกำหนดแนวทางในการติดตามและประเมินผลโครงการ

ภารกิจที่ ๒ : การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Participation in implementation) ได้แก่ การสนับสนุนด้านทรัพยากรต่าง ๆ และการประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

ภารกิจที่ ๓ : การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ (Participation in utilization) ได้แก่ การนำเอากิจกรรมต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มระดับการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม

ภารกิจที่ ๔ : การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ (Participation in benefit-sharing) ได้แก่ การแจกจ่ายประโยชน์ต่าง ๆ ในการพัฒนาอย่างยุติธรรม

ภารกิจที่ ๕ : การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation) ได้แก่ การให้ประชาชนได้รับทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขในลำดับต่อไป

การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรม นั้น เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก ซึ่ง ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (อ้างในพิมานา บุรณินทุ) ได้อธิบายถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาทั้งหลาย จะต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ๘ ประการ ดังนี้

- ๑) **ขั้นร่วมศึกษา** ค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการของชุมชน
- ๒) **ขั้นร่วมสร้างรูปแบบ** ค้นหาวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน สร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- ๓) **ขั้นร่วมกำหนดนโยบาย** วางแผนงาน โครงการ และกิจกรรม
- ๔) **ขั้นร่วมตัดสินใจ** เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมให้มากที่สุด
- ๕) **ขั้นร่วมปรับปรุง** เสนอแนะระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- ๖) **ขั้นร่วมช่วยเหลือสนับสนุน** ด้านการเงิน หรือลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถและศักยภาพของตนเอง
- ๗) **ขั้นร่วมปฏิบัติตาม** นโยบายและแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่วางไว้ให้บรรลุผลตามเป้าหมายบังเกิดผลดีแก่ชุมชน
- ๘) **ขั้นร่วมควบคุม** ติดตาม ประเมินผล รวมทั้งร่วมบำรุงรักษาโครงการ หรือกิจกรรมที่ทั้งเอกชนและรัฐบาลได้จัดทำขึ้น ให้สามารถใช้ประโยชน์ตลอดไป

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้จากกิจกรรมที่ตนปฏิบัติ การได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อที่อยู่อาศัย ต่อกลุ่ม ต่อสังคมและต่องานอาชีพ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้โดยตรงจากกิจกรรมที่ปฏิบัติ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถและความชำนาญมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดการรวมพลังในการปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และรับผิดชอบต่อวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานวัฒนธรรมในภาพรวมของประเทศที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม และเป็นผู้ปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยและภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในสังคมโลก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๔ : ๖ - ๑๒)

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๕๑) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยมีสาระสำคัญ ๓ คำ ดังนี้

๑) ความสำคัญของ “วัฒนธรรม” เมื่อเวลาแบ่งโครงสร้างของชุมชนออกเป็น ๓ ส่วน คือ โครงสร้างด้านเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน) โครงสร้างด้านการเมือง (การปกครอง การใช้อำนาจ) และโครงสร้างด้านสังคม-วัฒนธรรม-ศาสนา จะพบว่า โครงสร้างแต่ละด้านมีแนวโน้มในแง่ “การสร้างความแตกแยกและการสร้างสมานฉันท์” ไปคนละแบบ

กล่าวคือ วิถีชีวิตด้านการทำมาหากิน หรือการเมืองการปกครองนั้น มักจะเป็น “บ่อเกิดแห่งความแตกร้างของชุมชน” เช่น การแย่งที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ตำแหน่งทางการเมือง ฯลฯ แต่ทว่า มิติด้านสังคม หรือโดยเฉพาะวัฒนธรรม-ศาสนา มักจะเป็น “เืองแห่งความสมานฉันท์” ดังที่อาจจะวิเคราะห์เนื้อหาของประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งมักจะประกอบด้วยการสร้างสามัคคีรักใคร่ปรองดองกันการให้อภัยคืนดี การอโหสิ์เลิกแล้วต่อกัน กล่าวคือ วัฒนธรรมมีคุณสมบัติเป็น “ยาสมานแผลแห่งความร้าวฉาน” ได้อย่างดี และนี่คือ ความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อความสงบสุขของชุมชน

๒) “การมีส่วนร่วม” ในแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ได้หนุนเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัฒนธรรม ก้าวแรกของการหนุนเสริมคือ การจัดตั้งองค์กร/ชุมชน หรือการประสานเครือข่ายวัฒนธรรม ให้เข้ามาบริหารจัดการโครงการด้านวัฒนธรรมเอง ส่วนก้าวที่สองนี้จะเป็นการขยับเข้ามามีส่วนร่วมด้านพลังปัญญา ด้วยการร่วมคิด ร่วมทบทวน ร่วมไต่ตรอง โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม” มาเป็นตัวช่วย

“การวิจัยแบบมีส่วนร่วม” มีความเหมาะสมกับการวิจัยด้านวัฒนธรรมที่ดำเนินการร่วมกับชุมชน ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็น “สมบัติร่วม/มรดกร่วม” ของชุมชนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามในภาคปฏิบัติ ก็ยังคงต้องแสวงหาคำว่า “มีส่วนร่วม” นี้ คือ ส่วนเลี้ยวไหนบ้าง และจะเข้ามาร่วมทำอะไร ร่วมตอนไหน ร่วมอย่างไร เป็นต้น

๓) “การบริหารจัดการวัฒนธรรม” หากยึดตามยุทธศาสตร์การทำงานวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมจะพบว่า แนวทางการบริหารจัดการวัฒนธรรมนั้น จะมีอยู่ ๔ แนวทาง

๓.๑) การอนุรักษ์วัฒนธรรม คือ การธำรงรักษาตัว “ต้นฉบับทางวัฒนธรรม” (ไม่ว่าจะตัวบุคคล/ วัตถุธรรม ธรรมเนียมประเพณี) ให้เหมือนเดิม

๓.๒) การสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งเน้นหนักการสืบทอดตัวบุคคลทั้งที่เป็นผู้สร้างและผู้เสาะวัฒนธรรม

๓.๓) การปรับปรุง/ปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ๆ การปรับประยุกต์อาจจะพิจารณาได้ ๒ มิติ คือ การปรับตัวสื่อ/ศิลปวัฒนธรรม เช่น การนำเรื่องราวของละครโทรทัศน์มาแสดงในหนังตะลุง หรือการปรับหน้าที่ของวัฒนธรรม เช่น การนำเอาโนราห์มาใช้ในการออกกำลังกายเป็นโนราบิก

๓.๔) การส่งเสริม/ เผยแพร่วัฒนธรรมนั้นให้แผ่ขยายออกไปยังคนกลุ่มอื่นๆ พื้นที่อื่น ๆ เช่น การนำไปลงมาแสดงในระดับประเทศ/ต่างประเทศ ทั้งนี้ การเลือกใช้แต่ละยุทธศาสตร์นั้น น่าจะขึ้นอยู่กับ “สถานภาพ” ของศิลปะ/ วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ๆ เช่น

- หากวัฒนธรรมนั้น อยู่ในสภาพที่ใกล้จะสูญหาย ก็ต้องอนุรักษ์ หรือสืบทอด

- หากวัฒนธรรมนั้น ไม่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง ก็คงต้อง ปรับประยุกต์

- หากวัฒนธรรมนั้น เริ่มผิดเพี้ยนไปจากความหมายดั้งเดิม ก็ต้อง รื้อฟื้นความหมายเดิมขึ้นมา

- หากวัฒนธรรมนั้น สูญสลายไปแล้ว ก็ต้องรื้อฟื้นและฟื้นฟู ขึ้นมาใหม่

- หากวัฒนธรรมนั้น อยู่ในสภาพสมบูรณ์แข็งแรงดี ก็น่าจะส่งเสริม เผยแพร่ เป็นต้น

การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

ลำดับต่อมาของการหนุนเสริมให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการบริหาร และจัดการ วัฒนธรรมด้วยตนเองนั้น เราจะใช้รูปแบบของ “การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม” เข้ามาเป็นสะพาน/ เป็นเครื่องมือ และควรมีการศึกษาการใช้เครื่องมือให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่จะใช้เครื่องมือ นั้น ๆ สำหรับ “การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม” จะมีรูปแบบในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

(๑) ประเภทของการวิจัย จะแบ่งงานวิจัยออกเป็น ๓ ประเภท คือ

(ก) งานวิจัยแบบวิชาการเต็มรูปแบบ (Basic research) ตัวอย่างเช่น ผู้เขียนกำลัง สนใจก่อร่างสร้างทฤษฎีเรื่อง การนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาชุมชนแบบระบบเส้นด้ายคู่ (Double-knit approach) คือ ทั้งใช้และพัฒนาสื่อพื้นบ้านไปพร้อม ๆ กัน งานวิจัยแบบนี้เน้นประโยชน์เชิงวิชาการ

(๗) งานวิจัยแบบนำวิชาการมาประยุกต์ใช้งาน (Applied research) ตัวอย่างเช่น งานวิจัยที่มุ่งจะใช้วัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะชุมชน เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน งานวิจัยแบบนี้เป็นการนำความรู้จากงานวิจัยมาใช้พัฒนางาน แม้งานวิจัยประเภท (ก) และ (ข) นี้ จะวางเป้าหมายไว้แตกต่างกัน แต่ส่วนที่เหมือนกัน คือ จะเน้นที่ตัวผลงานการวิจัย (Product)

(ค) การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม งานวิจัยประเภทนี้ จะแตกต่างจากสองประเภทแรก คือ ลดหย่อนเป้าหมายที่ตัวผลงานวิจัยลงไป แต่หันมาเน้นหนักที่“กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของท้องถิ่น/ชุมชน” เน้นการรวมหัว รวมปัญญา การเข้ามาทำงานร่วมกันในขั้นตอน ต่าง ๆ ของการวิจัย

(๒) การวิจัย คืออะไร สำหรับความหมายของ “การวิจัย” จะมีมุมมองใน ๔ แง่มุม ดังนี้

(ก) การวิจัย แปลว่า “research”

คำว่า “วิจัย” ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ คือ “research” นั้น มีความหมายบางอย่างซุกซ่อนอยู่ คำว่า “re” แปลว่า “อีกครั้ง” คำว่า “search” แปลว่า ค้นหา research จึงแปลว่า “การค้นหาอีกครั้งหนึ่ง” ถ้ามีการค้นหา ก็ต้องแปลว่า “มีอะไรหายไป” สำหรับงานวิจัยนั้น สิ่งหายไปก็คือ “คำตอบ” และที่ใดจะมี “คำตอบได้” ที่นั่นก็ต้องมี “คำถาม” เสียก่อน

ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการวิจัย จึงก่อเกิดขึ้นมาเมื่อได้เกิดมี คำถาม/ ปริศนา คางใจ หรือจะต้องมีการทำงานของ “ต่อมเอ๊ะ” เสียก่อน “ต่อมอ้อ” จึงจะเกิดตามมาในการแสวงหา “คำตอบที่หายไป” จาก “คำถาม/โจทย์การวิจัย” เหล่านี้ บนเส้นทางแห่งการแสวงหานี้ อาจจะมีผู้ที่เดินล่วงหน้ามาหาคำตอบไว้บ้างแล้ว ดังนั้น การแสวงหาของเราจึงจะเป็นการไปต่อยอด “งานวิจัยที่ล่วงมาแล้ว” เป็นการ “ต่อยอด” จาก “ต้นกฐินแห่งความรู้เดิม” ภาษาอังกฤษจึงเรียกว่า “เป็นการค้นหาอีกครั้ง” นั่นเอง

(ข) การวิจัย คือ เส้นทางแห่งการแปลง “ปัญหา” ให้เป็น “ปัญญา”

จากนิยามคำว่า “วิจัย” คือ การเดินทางจากโจทย์/ปัญหาการวิจัย เพื่อมุ่งหน้าไปหาคำตอบ อย่างไรก็ตาม เส้นทางจากปัญหาการวิจัยไปสู่คำตอบ หรือวิธีการแสวงหาคำตอบนั้นมี หลายเส้นทาง หลายวิธีการ เช่น เราอาจจะใช้วิธีนั่งเทียนคิดเอาเอง อาจจะถามผู้รู้คนเดียวแล้วก็เชื่อเลย อาจจะใช้สามัญสำนึก ฯลฯ

ในท่ามกลางวิธีการแสวงหาที่หลากหลายเหล่านี้ การวิจัยจะระบุเอาไว้ อย่างแน่นอนว่าจะต้องใช้วิธีการที่เป็นที่ยอมรับกันในแวดวงวิชาการว่า เป็นวิธีการที่จะช่วยให้เข้าใจ คำตอบที่เป็นความเป็นจริงได้มากที่สุด เป็นวิธีการที่มีหลักวิชาการ คือ การใช้ข้อมูลเป็นหลักฐาน ประกอบการใช้เหตุผลขบคิดไตร่ตรอง (Empirical + Rationality)

ในชีวิตประจำวัน เราจะเห็นการใช้วิธีการนี้แสวงหาความจริงได้อย่าง ชัดเจนที่สุดในการทำงานของศาลพิพากษา ซึ่งจะต้องมีการเก็บข้อมูลทำสำนวนเป็นหลักบาน ส่วนคำ ตัดสินนั้น จะมาจากการใช้เหตุ ใช้ผลพิจารณาของผู้พิพากษาหลักจากได้เห็นข้อมูลทั้งหมดแล้ว

หากเราใช้ “วิธีการที่มีหลักวิชา” ดังกล่าว เส้นทางสายนั้นที่เรียกว่า “การ วิจัย” ก็จะกลายเป็นเส้นทางแห่ง “การแปลงปัญหาใด ๆ กลายเป็นปัญหาโดยพลัน”

(ค) การวิจัย คือ “กระบวนการทำ ๓ จังหวะ”

จากวิธีการแสวงหาความเป็นจริงจากการแปลง “ปัญหา” ให้เป็น “ปัญหา” มนุษยชาติเราได้สังสมวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ การลองผิดลองถูกและได้ข้อสรุป ณ ยุคปัจจุบันว่า วิธีการ ที่จะช่วยให้เราเฉียดเข้าใกล้ความเป็นจริงมากที่สุดนั้น ควรจะประกอบด้วย “กระบวนการทำ ๓ จังหวะ” ดังนี้

- **กระบวนการแรก** : คิดจะทำอะไร เริ่มต้นด้วยการคิดใช้เหตุใช้ผล (Rationality) วางแผนคิดแผนงานล่วงหน้าเอาไว้ว่า จะตั้งโจทย์การวิจัยอะไร จะเก็บข้อมูลอย่างไร จะเก็บจากใคร ขั้นตอนนี้ คือ การพัฒนาโครงร่างการวิจัย ผลลัพธ์ที่ได้ออกมา คือ “เอกสารโครงร่าง การวิจัย” (research proposal)

- **กระบวนการที่สอง** : ตามด้วย ลงมือทำตามที่คิด (Empirical) ในขั้นตอนนี้ คือ การลงมือเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างตามแผนโครงร่างการวิจัยที่ได้ร่างเอาไว้จัดบันทึกการเก็บข้อมูล จัดระบบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่

- **กระบวนการที่สาม** : จบด้วย การหวนกลับมาคิดในสิ่งที่ทำลงไป (Rationality) เป็นขั้นตอนที่เอาข้อมูลที่เก็บมาได้มาจัดการ เช่น แยกแยะ (analysis) ข้อมูลตามโจทย์การ วิจัย ตีความข้อมูลให้มีความหมาย และประมวลดูความเกี่ยวข้องเชื่อมโยง (synthesis) ระหว่างข้อมูล รวมทั้งสร้างข้อสรุป (conclusion) เพื่อตัดสินใจให้คำตอบแก่ปริศนาคาใจที่ตั้งไว้

(ง) การวิจัย คือ การปรุงอาหาร

การวิจัยนั้น อาจเปรียบได้กับการทำอาหาร ซึ่งแม่ครัวจะต้องการ ๒ อย่าง

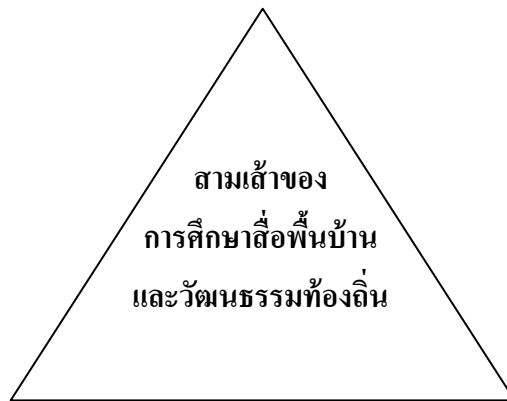
(๑) เครื่องปรุง เช่น เนื้อ ผัก น้ำพริก น้ำปลา มะนาว ฯลฯ ส่วนนี้ ในแง่ งานวิจัย คือ ตัวเนื้อหาความรู้ (substance) เช่น ชุดความรู้เรื่อง ๔ รู้ (รู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ รู้รักษา) ในเรื่อง การ ทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก ชุดความรู้เรื่องการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

(๒) วิธีการปรุง เช่น การแกง การผัด ยำ ทอด นึ่ง คั่ว ฯลฯ อันได้แก่ กระบวนการและขั้นตอนที่จะเอา “เครื่องปรุง/ เนื้อหา ” มาจัดการ/ ดำเนินการ วิธีการปรุงนี้ในเรื่องของงานวิจัยก็คือ “ระเบียบวิธีการวิจัย”

๒.๑.๓ แนวคิดการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น

สมสุข หินวิมาน (๒๕๕๑) ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ไว้ดังนี้

(๑) บริบทชุมชน

(๒) รู้จัก / รู้ใจ / รู้ใช้ / รู้รักษา
สี่พื้นบ้าน

(๓) กระบวนการทำงาน
วัฒนธรรมท้องถิ่น

ภาพที่ ๑ สามเส้าของการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากแผนภาพที่ ๑ พบว่า มีการกำหนดรูปแบบการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนไว้ใน ๓ ประเด็น ซึ่งประกอบด้วย

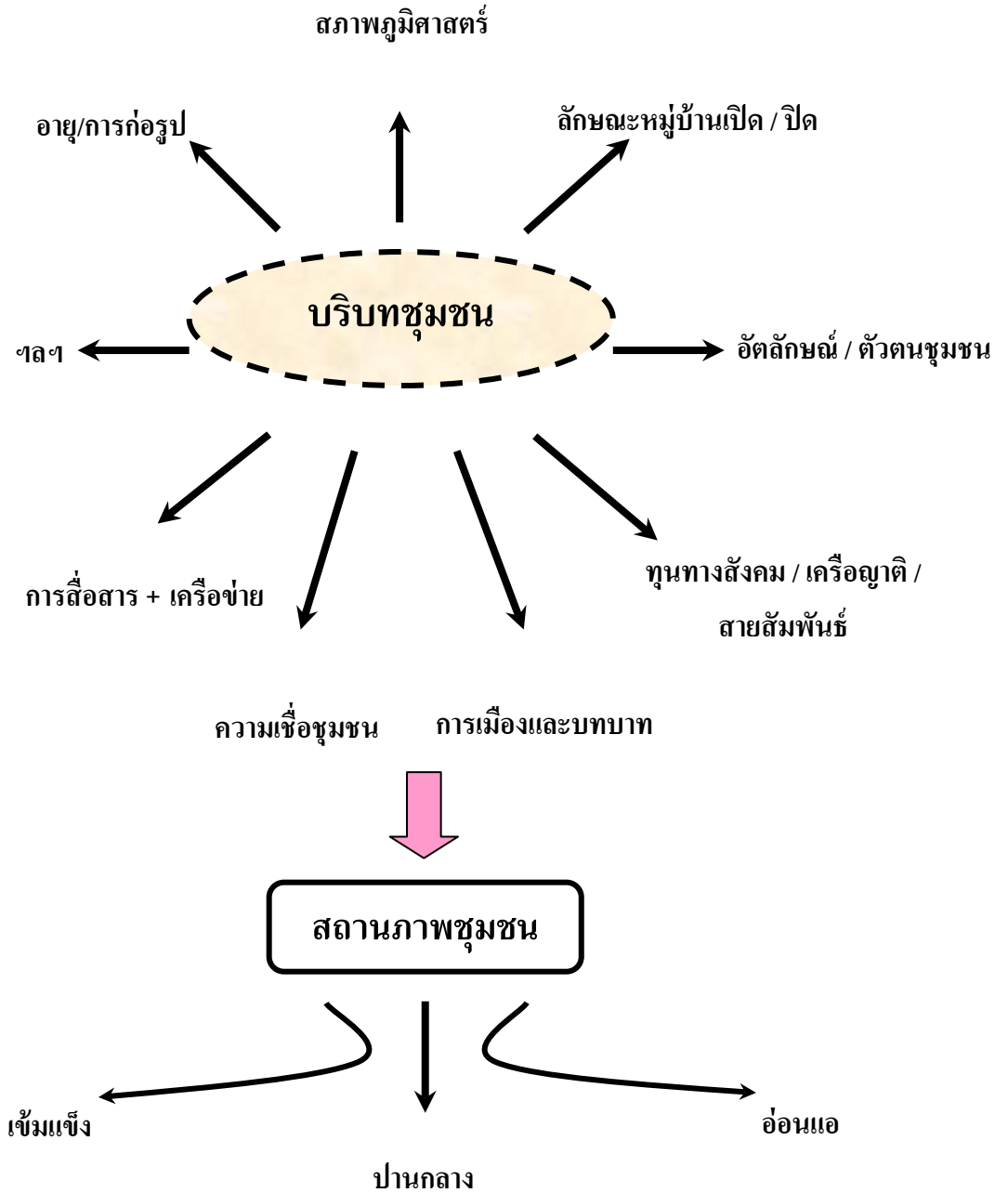
๑) บริบทชุมชน

๒) รู้จัก / รู้ใจ / รู้ใช้ / รู้รักษาสี่พื้นบ้าน

๓) กระบวนการทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่น

๑) การวิเคราะห์บริบทชุมชน

ในการที่จะศึกษาบริบทของชุมชนได้ จะต้องมีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง สมสุข หินวิมาน (๒๕๕๑ : ๑) ได้กำหนดรูปแบบการวิเคราะห์ชุมชน ที่สามารถนำไปประยุกต์เพื่อใช้ในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนเป้าหมาย ดังแผนภาพที่ ๒

ภาพที่ ๒ รูปแบบการวิเคราะห์บริบทของชุมชน

จากแผนภาพที่ ๒ สามารถอธิบายได้ดังนี้

(๑) อายุ/ การก่อรูปชุมชน ซึ่งจะมีหลักการพื้นฐานง่ายๆ ว่า หากชุมชนมีอายุยาวนาน ก็แปลว่า แนวโน้มสายสัมพันธ์ น่าจะแนบแน่น และมีต้นทุนวัฒนธรรมมากมาย แต่ตรงกันข้าม หากเป็นชุมชนเกิดใหม่หรืออายุไม่มากนัก การต่อสู้กับแรงกระหน่ำจากภายนอกก็จะเปราะบางกว่า

(๒) สภาพภูมิศาสตร์ชุมชน เช่น ถ้าเป็นพื้นที่อยู่ติดกับคลองหรือทะเล ชาวบ้านก็จะสร้างวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตดังกล่าว ดังกรณีเพลงเรือที่แหลมโพธิ์ จังหวัดสงขลา

(๓) ลักษณะหมู่บ้านเปิด/ปิด กล่าวคือ ยิ่งหากชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมที่ปิดต่อโลกภายนอก โอกาสที่จะอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นเดิมก็จะเป็นไปได้สูง แต่ถ้าเป็นชุมชนเปิด (อาทิ มีถนนตัดผ่าน เป็นชุมชนแบบเมืองใหญ่) สื่อพื้นบ้านก็จะต้องต่อสู้เผชิญหน้ากับคลื่นลมก่อนข้างสูง

(๔) อัตลักษณ์/ตัวตนชุมชน อัตลักษณ์หมายถึงการสื่อสารเพื่อแสดงออกว่าเราเป็นใคร เหมือนหรือต่างจากผู้อื่นอย่างไร การศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนก็เพื่อค้นหารอยเชื่อมมาที่วัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากสื่อ/วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นช่องทางที่สื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนได้ดีที่สุด เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ จะสร้างประเพณีร้านก๋วยเตี๋ยวมา เพื่อบ่งบอกตัวตนคนไทใหญ่

(๕) ทูตทางสังคม อันได้แก่ ระบบเครือญาติ บุคคล สายสัมพันธ์ต่างๆ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการสืบทอดและการต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสื่อพื้นบ้าน เช่น กรณีลุงสงที่เป็นศิลปินแกะสลักตัวหนังตะลุง ที่สืบทอดวัฒนธรรมแกะหนังผ่านทูตทางสังคมของครอบครัวอย่างน้อยก็ในคนสามรุ่น

(๖) การเมืองและบทบาทของผู้นำ การศึกษาการเมืองและบทบาทของผู้นำจะมีประโยชน์ อย่างมากต่อการจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการค้นหาบุคคลหรือผู้นำที่มีแนวโน้มจะสนใจการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม

(๗) ความเชื่อชุมชน เนื่องจากสื่อพื้นบ้านเกือบทั้งหมดจะมีมิติความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์หล่อเลี้ยงอยู่ ฉะนั้น ผู้วิจัยอาจต้องเริ่มต้นเก็บข้อมูลด้านความเชื่อชุมชนเป็นพื้นฐานก่อน

(๘) การสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสาร เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาเส้นทางการไหลเข้าออกของข่าวสารในชุมชน ตลอดจนการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ถ้าชุมชนมีการไหลเข้าออกและตรวจสอบข่าวสารจากภายนอกได้ดี แปลว่าน่าจะมีแรงปะทะต่อสู้กับโลกภายนอกได้สูง

๒) รู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ รู้รักษาสื่อพื้นบ้าน

ในการศึกษาวิจัย และการทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม เริ่มต้นด้วยหลักการง่ายๆ ที่เป็นสูตร ๔ รู้ ซึ่งประกอบด้วย รู้จัก/รู้ใจ/รู้ใช้/รู้รักษาสื่อพื้นบ้าน ดังนี้

(๑) รู้จัก : การวิเคราะห์คุณลักษณะสื่อพื้นบ้าน

ในการศึกษา/ทำงานวิจัยสื่อในชนิดใด สิ่งแรกที่จะต้องทำ คือ การรู้จักคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านชนิดนั้นให้ถ่องแท้มากที่สุด ซึ่ง สมสุข หินวิมาน (๒๕๕๑ : ๖) ได้ให้โครงตัวอย่างในการวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านเอาไว้ ๓ ประเภท ดังนี้

(๑) สื่อพิธีกรรม เช่น พิธีหล่อเทียนพรรษา เทศน์มหาชาติ ทอดกฐิน ฯลฯ

(๒) สื่อการแสดง เช่น กลองสะบัดไชย ซิละ โนรา หมอลำ เท่งตึก กลองยาว ฯลฯ

(๓) สื่อวัตถุ เช่น ผ้าทอ ปูนปั้น งานไม้ไผ่ แกะสลัก อาหารพื้นบ้าน ฯลฯ

(๒) รู้ใจ : การวิเคราะห์ต้นทุนแห่งคุณค่า ของสื่อพื้นบ้าน

เมื่อเราเปรียบสื่อพื้นบ้านเป็นต้นไม้ จะเห็นว่า เมื่อผ่าต้นไม้ออกมา จะเห็นองค์ประกอบของต้นไม้เป็น ๒ แนว คือ

(๑) การวิเคราะห์ต้นไม้แห่งคุณค่าในแนวตั้ง ซึ่งประกอบด้วย ราก/ต้น/ดอก/ใบ/ผล การวิเคราะห์ต้นไม้แนวนี้ก็เพื่อให้เข้าใจคุณค่า/ความหมายของสื่อพื้นบ้าน เนื่องจากว่า สื่อพื้นบ้านจะมีทั้งส่วนที่มองเห็นชัดเจน อันได้แก่ ต้น/ดอก/ใบ/ผล ซึ่งเป็นองค์ประกอบเชิงรูปแบบของสื่อพื้นบ้านที่สามารถปรับประยุกต์ได้ กับอีกส่วนหนึ่งที่มองไม่เห็น คือ ราก ที่แม้ว่าจะอยู่ใต้ดินเป็นนามธรรมแต่ก็สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้น หลังจากการวิเคราะห์คุณลักษณะสื่อพื้นบ้านแล้ว ผู้วิจัยต้องนำคุณลักษณะต่าง ๆ มาจัดให้เห็นว่า อะไรคือราก (คุณค่า/ความหมาย) และอะไร คือ ต้น/ดอก/ใบ/ผล

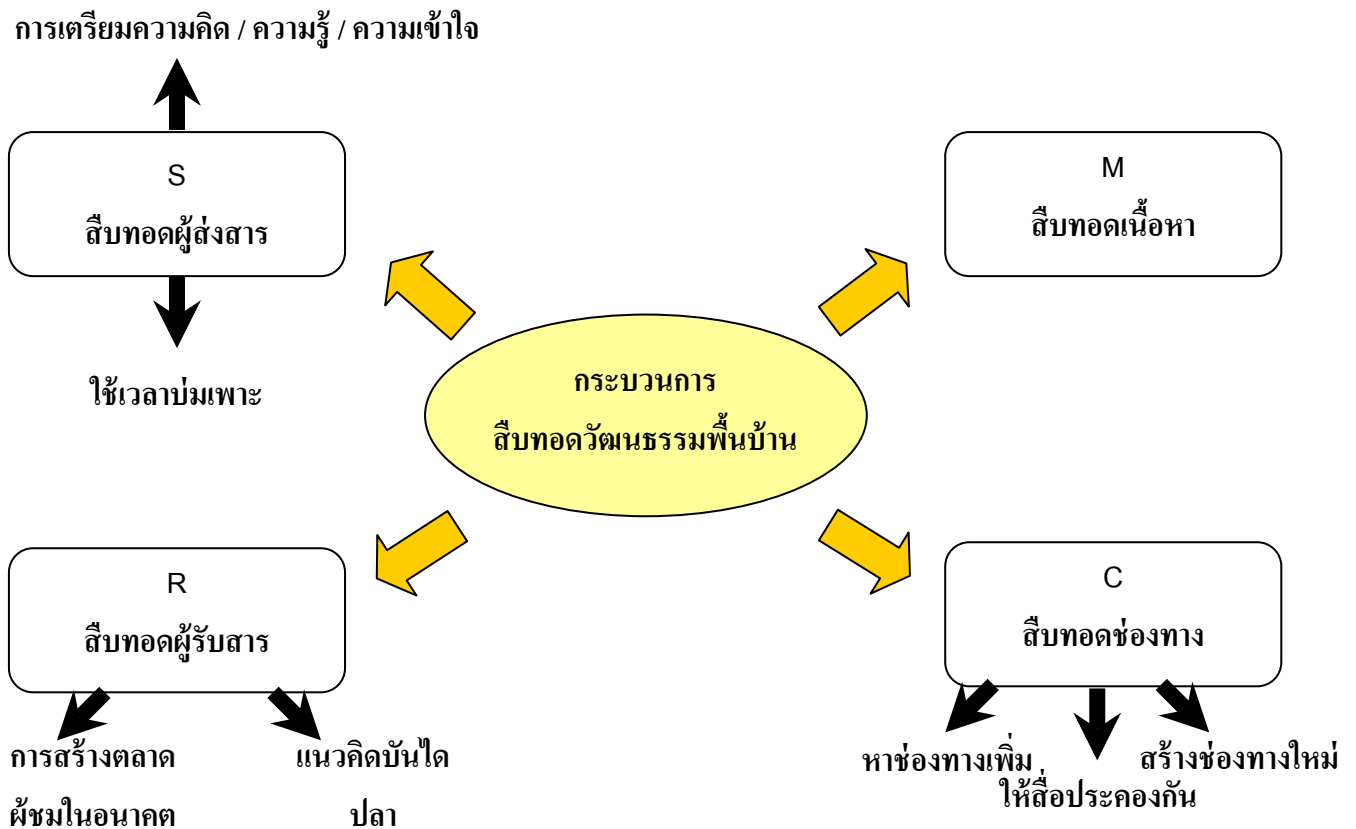
(๒) การวิเคราะห์ต้นไม้แห่งคุณค่าในแนวนอน หมายถึง การผ่าเฉพาะลำต้นออกมาดู และเห็นเป็นเปลือก/กระพี้/แก่นของต้นไม้ ในกรณีนี้จะใช้เปรียบเทียบกับการศึกษา เพื่อให้เข้าใจการสืบทอด/ปรับตัวของสื่อพื้นบ้านว่า ถ้าเป็นส่วนที่เป็นเปลือก (หรือแม้แต่กระพี้) ก็จะปรับเปลี่ยนได้ แต่ถ้าเป็นส่วนของแก่นแล้ว ทุกครั้งที่มีการปรับประยุกต์สื่อพื้นบ้าน จะต้องพยายามรักษาส่วนนี้เอาไว้เสมอ

(๓) รู้ใช้ : การวิเคราะห์หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน

สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ให้กับชุมชนท้องถิ่นมากมาย ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และสังคม ดังนั้น ในการวิจัยสื่อพื้นบ้าน จึงต้องสกัดให้เห็นหน้าที่สำคัญของสื่อพื้นบ้านที่เราศึกษาอยู่ว่าทำอะไรได้บ้าง

(๔) ฐึรึรักษา : ฐึรึกระบวนการสึบทอดสึอพึนบึาน

ตามหลึกการสึอสารทึจะเกดขึนได้ กึตอเมือครบธาตึทึง ๔ ซึงประกอบดวึย S-M-C-R ดึงนึน หากเราจะทำการวึจึย หรือทึงานดึานสึบทอดสึอพึนบึานแลว้ กึตอจึองสึบทอดใหลึกรบทึง ๔ ดึาน ดึงแผนภาพทึ ๓

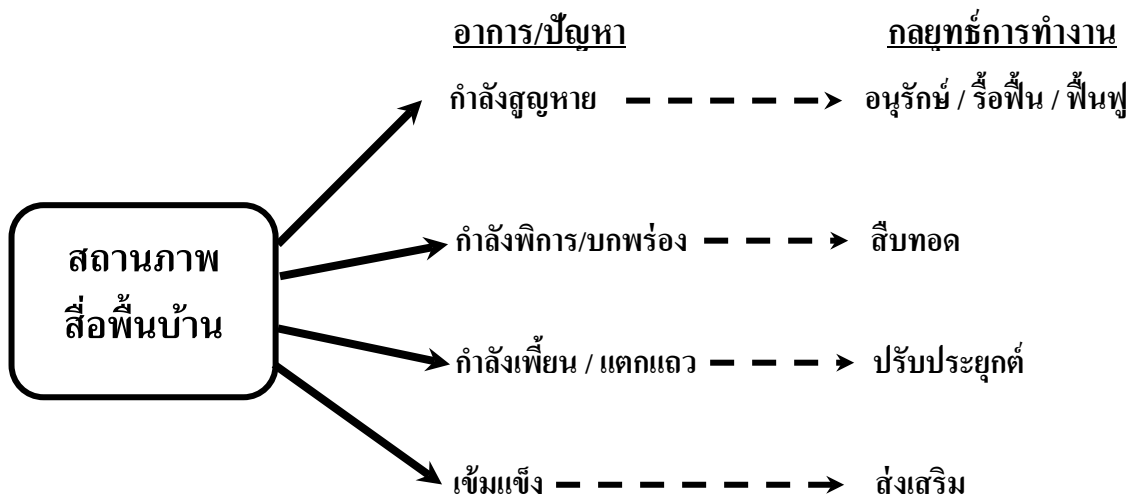
ภาพทึ ๓ กระบวนการสึบทอดวึฒนธรรมพึนบึาน

โดยทัวไปสึลปึน/นักวึฒนธรรมท็องถึน มัจะสนใจทึงานสึบทอด S-M-C-R อยูเป็นปกตึ แตทัวว่า องคึประกอบทึมกึถุกมองซึามในแงของการสึบทอด กึคือ สึอรับสาร (หรือดัว R) ซึงมึความสึาคัญไมยึงห็องกัน เช่น หากในอนาคด มึแตสึลปึน และดัวสึอพึนบึานทึถูกสึบทอดวึ แตซึขาดสึอรับสารทึคึลปะเป็น หรือขาดความรู้ในการเสพงานคึลปะ สึอพึนบึานแขงนึนกึมึอันต็องสูญสลายไปซึงกัน

นอกจากการสืบทอดที่ครบทั้งธาตุ ๔ ของ S-M-C-R แล้ว กระบวนการสืบทอดยังอาจเริ่มต้นจากการวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านชนิดนั้น ๆ แล้วสืบทอดคุณลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญให้ครบ

๓) กระบวนการทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภายหลังจากการวิจัยเพื่อรู้จัก/รู้ใจ/รู้ใช้/รู้รักษาสื่อพื้นบ้านแล้ว กระบวนการทำงานหรือบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจกำหนดไว้เป็น ๔ เส้นทางด้วยกัน ตามแต่ สถานภาพของสื่อพื้นบ้านนั้น ๆ ดังแผนภาพที่ ๔

ภาพที่ ๔ กระบวนการทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากแผนภาพที่ ๔ สามารถอธิบาย ได้ดังนี้

(๑) หากสื่อพื้นบ้านนั้นประสบปัญหากำลังสูญหาย กลยุทธ์การทำงานที่สำคัญก็คือ การรื้อฟื้น/ ฟื้นฟู ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่หน่วยงานทางวัฒนธรรมของรัฐสนใจทำอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว

(๒) หากสื่อพื้นบ้านนั้นอยู่ในภาวะกำลังพิการ/บกพร่อง เช่น ขาดผู้รับสารรุ่นใหม่ ก็จำเป็นต้องหาทางสืบทอดทั้งตัวผู้ส่งสารและผู้รับสาร

(๓) หากสื่อพื้นบ้านนั้นกำลังเพี้ยน/แตกแถว เช่น กรณีของหมอลำที่เริ่มกลายเป็นหมอลำซึ่งเพียงสายพันธุ์เดียว หรืองานศิลปะปูนปั้นที่เริ่มถูกทำให้เป็นของที่ระลึกขายนักท่องเที่ยวที่ไม่เข้าใจคุณค่า ก็ต้องเน้นการปรับประยุกต์ให้คุณค่าแท้จริงกลับคืนมา

(๔) หากสื่อพื้นบ้านนั้นเข้มแข็งอยู่แล้ว ก็อาจต้องหาทางส่งเสริมเป็นระยะ ๆ เพื่อป้องกันความอ่อนแอในวันข้างหน้า

๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก

กระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก เป็นวิธีการทำงานวัฒนธรรมของโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) ซึ่งมีที่มาจากศาสตร์ด้านการสื่อสาร (Communication Study) และมีแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษาเชิงวิพากษ์หนุนหลังอยู่ โดย กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๕๐) ได้กล่าวถึง ๑๒ กระบวนท่าของการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก ว่ามีลักษณะ ดังนี้

- ๑) มองสื่อพื้นบ้าน / วัฒนธรรมให้เป็น “กระบวนการ”
- ๒) หลักสิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม
- ๓) แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมเป็นสมบัติร่วมของชุมชน
- ๔) แนวคิดหน้าที่นิยมแบบมีพลวัต (Dynamic Functionalism)
- ๕) หลักการเรื่องครบเครื่องเรื่อง S-M-C-R
- ๖) การใช้กลยุทธ์ถือเอาผู้รับสารเป็นตัวตั้ง
- ๗) การใช้กลยุทธ์ไว้ประสาน (Hybridization)
- ๘) ทำที่แบบคู่ขนาน “ทั้งใช้และพัฒนา” สื่อพื้นบ้าน
- ๙) หลักการสร้างความรู้ก่อนการทำกิจกรรม (ขยับปัญญา) ชุมชน
- ๑๐) การใช้เครื่องมือการวิเคราะห์คุณลักษณะและต้นไม้แห่งคุณค่า
- ๑๑) การค้นคิดกิจกรรมอย่างมีที่ไปที่ไป และต่อเนื่องเป็นกองการวาน
- ๑๒) เป้าหมายของการทำกิจกรรม คือ การเปิดพื้นที่สาธารณะแห่งใหม่ ๆ ให้แก่

ชุมชน

๒.๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน (community empowerment) และการฝึกฝนให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้การพึ่งกันเองในระดับกลุ่ม (collective self-reliance) และการจัดการกันเอง (self-management) บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (equality) นอกจากนี้ ยังจะช่วยให้ทุกฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกต่าง ๆ กัน ได้แก่ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทำให้เกิดอัตลักษณ์ที่หลากหลาย และเกิดความรู้สึกเกี่ยวข้องผูกพัน

ในการที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนได้นั้น จำเป็นที่จะต้องใช้กลไกการสื่อสารที่เป็นไปตามแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritualistic Model) โดย กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (๒๕๔๕ : ๓๒) ได้สรุปคุณลักษณะที่สำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งขยายมาจากแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม ดังนี้

- ๑) ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder)
- ๒) เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication)
- ๓) มีการไหลของข่าวสารทุกทิศทางและเป็นแนวระนาบ (Horizontal)
- ๔) มีเป้าหมายเพื่อเสริมพลังอำนาจให้คู่สื่อสารได้เกิดความมั่นใจ เห็นคุณค่าตนเอง แสดงความเป็นชุมชน และนำเสนอวิธีแก้ไขปัญหา

๒.๑.๖. การศึกษาบริบทชุมชน

ในเรื่องการศึกษาบริบทชุมชนนั้น กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (๒๕๕๑ : ๒๒๔-๒๓๐) ได้นำเสนอแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำความเข้าใจในบริบทชุมชน เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่าง “บริบทชุมชน” กับ “วิทยุชุมชน” นั้น ต่างเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน

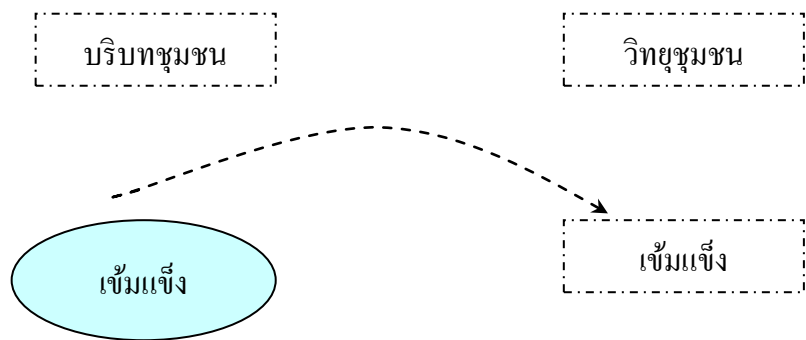
๑) ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทชุมชนกับวิทยุชุมชน

เริ่มจากจุดตั้งต้นที่ว่าบริบทชุมชนจะเป็น “ต้นเหตุหรือบ่อเกิด” ให้แก่โฉมหน้าของวิทยุชุมชน เนื่องจากวิทยุชุมชนนั้นก่อเกิดขึ้นมากเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ชุมชนมีความต้องการแบบใด วิทยุชุมชนก็จะบ่ายหน้าไปทางนั้น ตัวอย่างเช่น ในชุมชนแถบจังหวัดจันทบุรี ซึ่งประชาชนมีอาชีพหลักคือ การทำสวนผลไม้และการเจียรไนพลอยก็ไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใดที่รายการต่างๆ ในวิทยุชุมชนจังหวัดจันทบุรี จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ในการทำสวนผลไม้และการเจียรไนพลอย (คูสุรินทร์ ๒๕๓๓, อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ ,๒๕๕๑)

สำหรับความสัมพันธ์ขั้นแรกนี้ สามารถใช้เป็น “เครื่องตรวจวัด” ได้ว่าวิทยุชุมชนนั้นได้แสดงบทบาทหน้าที่ที่ตอบสนองชุมชนได้จริงหรือไม่ ในทางกลับกัน เมื่อวิทยุชุมชนถือกำเนิดขึ้นมาแล้ว วิทยุชุมชนก็จะหวนกลับไปทำหน้าที่เป็น “กลไกหนึ่งท่ามกลางกลไกอื่น ๆ” ในการเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลไกในการระแวดระวังป้องกันปัญหา เช่น วิทยุชุมชนเพื่อการเตือนภัยพิบัติจากธรรมชาติ หรือเป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน เช่น การใช้วิทยุชุมชนเพื่อสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน

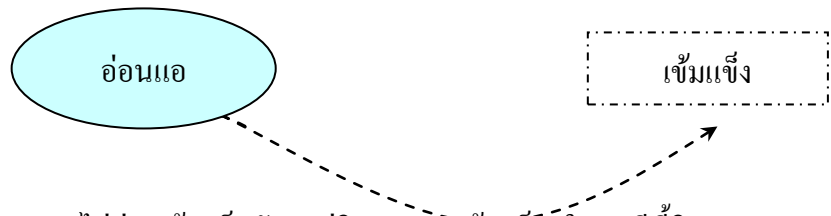
จากสถานะที่บริบทชุมชนและวิทยุชุมชนต่างเป็นทั้งเหตุและผลซึ่งกันและกันนี้ ในงานศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบริบทชุมชนกับวิทยุชุมชน เมื่อใช้เกณฑ์เรื่อง “ความเข้มแข็ง” มาเป็นเกณฑ์ เราอาจจะได้พบแบบแผนความสัมพันธ์ออกมาหลายรูปแบบ ดังนี้

(ก)

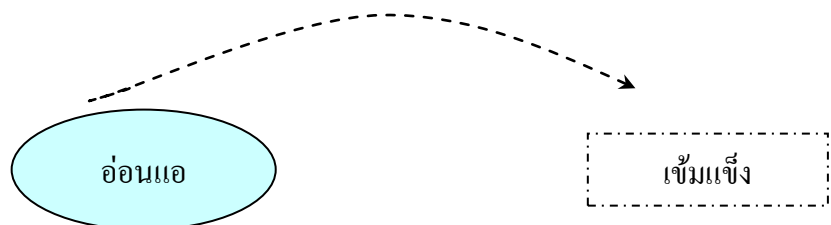
บริบทชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถทำให้กำเนิดวิทยุชุมชนที่เข้มแข็งด้วย โดยต่อมาวิทยุชุมชนจะทำหน้าที่ที่เป็น “กลไกธำรงรักษาความเข้มแข็งของชุมชน”

(ข)

ชุมชนไม่ค่อยเข้มแข็งนัก แต่วิทยุชุมชนเข้มแข็ง ในกรณีนี้วิทยุชุมชนจะกลายเป็น “กลไกสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน” ได้

(ค)

ชุมชนเข้มแข็ง แต่ว่าการดำเนินงานของวิทยุชุมชนยังไม่เข้มแข็ง ในกรณีนี้ต้องระดมพลังชุมชนให้เข้ามาหนุนเสริมความเข้มแข็งให้แก่วิทยุชุมชน

๒) ความหมายของคำว่า “บริบทชุมชน”

คำว่า “บริบทชุมชน” นั้นอาจจะนิยามได้หลายมิติ ดังนี้

๒.๑ มิติที่เป็นรูปธรรม/กายภาพ/พื้นที่หมู่บ้าน ในแง่นี้ คำว่า “ชุมชน” มักจะหมายถึงพื้นที่ขอบเขตของวิถุชุมชนนั้นสามารถจะส่งกระจายเสียงไปได้ถึง เช่น ภายในรัศมี ๑๐ กิโลเมตร (๑ กิโลเมตร) มิตินี้จะมีความสำคัญจาก “รู้ขอบเขต” จน “เห็นไปถึงกลุ่มคน” กล่าวคือ เมื่อทราบว่วิถุชุมชนนั้นส่งกระจายเสียงไปได้ไกลถึงไหน ผู้จัดก็จะรู้ว่า “ใครเป็นผู้ฟัง” ของเรา

การล่วงรู้ว่าใครเป็นผู้ฟังของวิถุชุมชนนั้น มีความสำคัญตามมาอีกหลายประการ เริ่มตั้งแต่ความสำคัญขั้นพื้นฐานเลยว่า วิถุชุมชนนั้นดำรงอยู่ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ฟัง ดังนั้นก่อนจะรู้ว่า “ความต้องการของผู้ฟังคืออะไร” ก็ต้องรับรู้ก่อนว่า “ผู้ฟังของเราเป็นใคร” ฉะนั้นในขณะที่การทำวิทยุสาธารณะหรือวิทยุการค้าอาจจะพูดออกไปไม่รู้ใครฟังบ้างหรือคนฟังเป็นใคร แต่วิถุชุมชนจะทำงานแบบวิถุสองประเภทนั้นไม่ได้ เพราะวิถุชุมชนจะต้องตอบคำถามของข้อสอบชุดแรกให้ผ่านให้ได้ว่า คนฟังของเราเป็นใคร นี่เป็นเอกลักษณ์ที่สร้างความแตกต่างอันโดดเด่นจุดแรกของวิถุชุมชน

ส่วนความสำคัญลำดับต่อไปนั้นก็เป็นเรื่อง คุณลักษณะและธรรมชาติของวิถุชุมชนเอง ซึ่งมีหัวใจห้องหนึ่งคือการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ในภาคปฏิบัติก็คือจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในวิถุชุมชนซึ่งมีหลายระดับ

(ก) ระดับการเป็นผู้ฟัง คุณลักษณะสำคัญของวิถุชุมชนที่แตกต่างจากวิทยุสาธารณะธุรกิจก็คือ การสื่อสารระหว่างผู้จัดรายการวิทยุกับผู้ฟังจะไม่เป็นแบบเป็นไปแบบการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) แต่ทว่า จะต้องเป็นการสื่อสารแบบ ๒ ทาง เช่น หลังจากจัดรายการแล้ว (จากผู้ส่ง – Sender (S) → ไปยังผู้รับสาร Receiver (R) จะต้องมีการปฏิกริยาย้อนกลับ (Feedback) จากผู้ฟังมายังผู้ส่ง การมีปฏิกริยาย้อนกลับนี้ อาจจะเป็นไปแบบกลยุทธ์เชิงตั้งรับ เช่น หลังจากจัดรายการแล้ว ก็มีผู้โทรศัพท์เข้ามา เขียนจดหมายเข้ามา ฯลฯ แต่นักจัดรายการวิทยุชุมชนจะรอใช้แต่กลยุทธ์เชิงรับตามยถากรรมไม่ได้ แต่จะต้องมีกลยุทธ์เชิงรุก คือ ต้องมีการจัดทำการศึกษาความคิดเห็นของผู้ฟังเป็นครั้งคราว โดยน่าจะต้องถือเป็น “นโยบาย” (ท่าบังคับ) ของการทำงานวิถุชุมชน

(จ) ระดับการเป็นผู้ร่วมผลิต เนื่องจากคุณลักษณะของวิทยุชุมชน นั้นผู้จัดรายการกับผู้ฟังจะไม่แยกบทบาทกันอย่างตายตัว เต็มขาด ตลอดเวลา แต่ทว่าในบางวาระ โอกาสจะมีการเล่น “สลับบทบาทกัน” (Role Shifting) ดังนั้น “ผู้ฟังในวันนี้” จึงอาจจะมาเป็นผู้รับเชิญ ผู้ร่วมจัดรายการ เจ้าของรายการ ในวันพรุ่งนี้” ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับเป็นผู้ผลิต

(ค) ระดับการเป็นผู้บริหารจัดการ/วางนโยบาย ซึ่งเป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงที่สุดของชุมชนในวิทยุชุมชน ในระดับนี้ตามหลักการแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานของวิทยุชุมชน ควรจะเป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่มในชุมชน (แม้จะยังทำไม่ได้เลยในตอนเริ่มแรกก่อตั้งวิทยุชุมชน แต่ก็ควรมีแผนงานที่จะกระจายการมีส่วนร่วมในระดับคณะกรรมการให้ทั่วถึงในคนทุก ๆ กลุ่ม)

ดังนั้นในการสำรวจบริบทชุมชน นอกจากจะสำรวจสภาพการทำมาหากิน การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมศาสนาของชุมชนแล้ว ลักษณะพิเศษที่เฉพาะตัวของการสำรวจบริบทชุมชน ในงานวิทยุชุมชนก็คือ ต้องมีการสำรวจการรวมตัวของคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องตรวจวัดว่า คณะกรรมการมีตัวแทนมาจากคนทุกกลุ่มหรือยัง

มีข้อสังเกตว่า ในงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนนั้น มักจะ มีการเขียนถึง ชุมชน ชาวบ้านอย่างลอย ๆ เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นลักษณะของวิทยุสาธารณะที่มักจะพูดถึง ผู้ฟังอย่างลอย ๆ สำหรับวิทยุชุมชนแล้ว คำว่า ชุมชน/ชาวบ้าน/ผู้ฟัง นั้น ควรจะระบุให้เป็นรูปธรรมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เช่น กลุ่มคน ช่วงอายุ ฐานะทางเศรษฐกิจ กลุ่มอาชีพ ฯลฯ เพราะการรู้จัก ผู้ฟัง ที่เรียกว่า บริบทชุมชนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมากที่สุด จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของวิทยุชุมชนอย่างมาก

๒.๒ บริบทชุมชนในความหมายอื่น ๆ นอกเหนือจากชุมชน ในความหมายที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพ เช่น ขอบเขตของหมู่บ้านแล้ว ในสภาพความเป็นจริง คำว่า ชุมชน นั้น ได้ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไป เช่น การรวมตัวของกลุ่มคนที่มีเป้าหมายและผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น สมาคมชาวไร่/เกษตรกร เครือข่ายสหกรณ์ เครือข่ายออมทรัพย์ ฯลฯ และชุมชนเหล่านี้ได้ใช้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือประสานข่าวสาร/ความรู้/ความเข้าใจร่วมกันระหว่างสมาชิก เช่น กรณีวิทยุชุมชนเมืองนครขอนแก่น (พวงชมพู, ๒๕๓๕ อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, ๒๕๕๑) ดังนั้นวิธีการศึกษาบริบทของชุมชนในความหมายที่นอกเหนือไปจากชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนพื้นที่จึงต้องขยายขอบเขตออกไป โดยอาจ จะประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาองค์กร /ประชาคม/ประชาสังคม

การศึกษาบริบทชุมชน

“การสื่อสารและผู้คนไม่ใช่ผักที่ปลูกบนสุญญากาศได้ หากแต่การสื่อสารและผู้คนจะต้องมีวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของประชาชนเป็นฐานรองรับ” ดังนั้น การรู้จักและเข้าใจ “สถานการณ์ของท้องถิ่น” (Local situation) จึงเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการสื่อสารชุมชน (Jayaweera, ๑๙๙๑ อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, ๒๕๕๑)

๑) ความสำคัญของการศึกษาบริบทชุมชน

ประโยคที่หยิบยกมากล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นจุดยืนของผู้พูดที่เรียกร้องให้นักการสื่อสารให้ความสนใจกับ “บริบทที่อยู่แวดล้อมการสื่อสาร” ให้มากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากบ่อยครั้งที่นักนิเทศศาสตร์อาจจะกักขังตัวเองอยู่ในแบบจำลอง “S-M-C-R” โดยลืมนำทวิบริบทแวดล้อมและก็ต้องลืมนึกถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “กระบวนการสื่อสาร” กับ “บริบทแวดล้อม” ไปโดยปริยาย และเมื่อไม่ตระหนักเห็นความสำคัญและความสัมพันธ์เสียแล้ว เรื่องที่วาดหวังให้ศึกษาบริบทชุมชนให้เป็นที่คงไม่ต้องพูดถึง

สำหรับพัฒนาการด้านการศึกษาชุมชน/บริบทชุมชนในโลกวิชาการดัง ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า วิชาคติชนวิทยาเป็นสาขาวิชาที่หยิบจับเรื่องราวของวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านมาโดยต่อเนื่อง แม้ว่าในระยะเริ่มแรก งานศึกษาด้านคติชนจะมุ่งเน้นที่ “ตัวบท” เป็นหลัก แต่ทว่าในลำดับต่อมา Bendix (๑๙๕๗) ก็ชี้ให้เห็นว่า ประวัติการศึกษาคติชนในสหรัฐอเมริกาได้เคลื่อนคล้อยจากการศึกษา “ตัวบทเป็นหลัก” (Text-centered) มาเป็นการศึกษา “บริบทเป็นหลัก” (Context-centered) ทั้งนี้เนื่องจากการตระหนักถึง “ความสัมพันธ์แบบซึ่งกันและกัน” ระหว่างตัวบท (สื่อพื้นบ้าน) กับบริบทว่า “บริบทเป็นทั้ง **ต้นเหตุ** และ **ผลลัพธ์** ของการสื่อสารพื้นบ้าน”

จุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์นั้นก็คือ บริบทของชุมชนจะเป็น “**ผู้ให้กำเนิด**” (เป็นต้นเหตุ) แก่สื่อพื้นบ้าน เช่น เมื่อชุมชนแถบ อ. อำนาจเจริญเคยเป็นชุมชนที่มีการทอผ้าใช้กันนั้น บริบทชุมชนดังกล่าวนี้ก็จะเกิดของประเพณี “**กฐินเล่น**” ซึ่งเป็นประเพณีทำบุญด้วยการระดมแรงงานของชุมชนมาทอผ้ากฐินให้แล้วเสร็จภายในวันเดียวเพื่อถวายพระ เป็นต้น และในทางกลับกันหลังจากมาร่วมแรงร่วมใจกันอย่างเข้มข้นดังกล่าว พลังความสามัคคีนั่นก็จะหวนกลับไปชำระรักษาและต่อยุ่เสริมพลังรัฐรักสามัคคีของชุมชนให้หนาแน่นขึ้น (**เป็นผลลัพธ์**)

แนวคิดดังกล่าวนี้ อาจนำมาเทียบเคียงกับแนวคิดด้านนิเทศศาสตร์ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับชุมชนได้ว่า การสื่อสารนั้นเป็นทั้ง “**ตัวชี้วัด**” (Indicator) และเป็นทั้ง “**เครื่องมือ/กลไก**” (Tool/instrument) ในการพัฒนาชุมชน

ส่วนการศึกษาชุมชนบริบทชุมชน (Community study) ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์นั้น Day (๒๐๐๖) ระบุว่านักสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่จะให้ความสนใจเรื่องการศึกษาชุมชนมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นนักสังคมศาสตร์รุ่นไหนหรือปีกไหนก็ตาม ความแตกต่างก็คงอยู่ที่ “แนวทาง” (Approach) ในการศึกษา

ตัวอย่างเช่น ตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของวิชาการสายสังคมวิทยา E.Durkheim ได้เริ่มให้ความสนใจกับการศึกษาชุมชนโดยพยายามสกัดคุณลักษณะสำคัญของความเป็นชุมชนออกมา เช่นความเป็นกลุ่ม (Groupness) การลงมือกระทำการร่วมกัน ฯลฯ และ Durkheim ก็ได้นำเสนอประเภทของสายสัมพันธ์สมานฉันท์ของชุมชน (Solidarity) ที่นักศึกษาทั่วไปรู้จักกันดีคือ Mechanical/Organic Solidarity มาจัดแบ่งประเภทของชุมชน เราอาจจะตั้งคำถามต่อไปว่า การแสดงบทบาทของสื่อพื้นบ้านนั้นจะช่วยส่งเสริมสมานฉันท์ของชุมชนแบบไหนได้อย่างไร

ส่วนนักวิชาการที่ต้องไม่ตกสำรวจ เมื่อกล่าวถึงเรื่องของการศึกษาชุมชนก็คือ F. tonnies ผู้ซึ่งแยกประเภทของชุมชนออกเป็น ๒ แบบแผนใหญ่ ๆ คือ ชุมชนชนบท (Gemeinschaft) และชุมชนเมือง (Gesellschaft) ซึ่ง Tonnies ได้ให้คุณลักษณะ (Attributes) สำคัญของชุมชนสองประเภทนี้ที่มีคุณสมบัติเป็นแบบตรงกันข้าม (Side of dichotomy) ในการศึกษาบริบทชุมชนที่จะใช้ในการทำงานสื่อพื้นบ้านนั้นเราสามารถที่จะนำเอาคุณสมบัติบางประการใช้งานได้ (อ้างใน Day ๒๐๐๖)

๒) การศึกษาบริบทชุมชนกับสื่อพื้นบ้าน

ในขณะที่การศึกษาชุมชน/บริบทชุมชนนั้นมีหลากหลายจากสาขาวิชาการต่าง ๆ และการศึกษาแต่ละครั้งจะขึ้นอยู่กับว่า ผู้ศึกษานั้นจะนำเอาผลของการศึกษาไปใช้งานอะไร (เป้าหมายของการศึกษา) เช่น ในการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุกนั้น เราจะศึกษาบริบทชุมชนในส่วนเกี่ยวข้องที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องของสื่อพื้นบ้านเป็นสำคัญ

ก) ทฤษฎีที่ใช้ศึกษา นอกเหนือจากความแตกต่างใน ๒ ระดับแรก คือ สาขาวิชาและเป้าหมายของการศึกษาบริบทชุมชนแล้ว ปัจจัยถัดมาที่จะกำหนดความแตกต่างของการศึกษาบริบทชุมชนก็คือ สำนักคิด / ทฤษฎีที่เราจะใช้ ตัวอย่างเช่น ถ้าเราเลือกใช้ทฤษฎีจาก ๒ สำนัก คือ สำนักหน้าที่นิยม (Functionalism) และสำนักความขัดแย้ง (Conflict Theory) สมมติฐานเบื้องต้น (Basic Assumption) ที่เราจะมีต่อชุมชนก็จะแตกต่างกันไป

หากพิจารณาชุมชนด้วย **ทฤษฎีหน้าที่นิยม** เราก็จะมองชุมชนเสมือนเป็น “ร่างกาย” ที่มีสุขภาพแข็งแรง เราจะศึกษาว่า “สถาบันต่างๆของชุมชน” (ซึ่งเป็นเสมือนอวัยวะของร่างกาย) แต่ละสถาบันจะทำหน้าที่อะไรและอย่างไร และในท้ายที่สุดแล้ว “หน้าที่เหล่านั้นต่างรับ/ส่ง หรือมีความสัมพันธ์กันอย่างไร”

เมื่อนำมาประยุกต์กับเรื่องสื่อพื้นบ้านเราจะพิจารณาว่าสื่อพื้นบ้าน ก็เป็น “สถาบันย่อย” อย่างหนึ่งของชุมชนซึ่งจะ **ดำรงคงความสำคัญอยู่**ได้ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า สื่อพื้นบ้านนั้น **ได้ ทำหน้าที่ต่างๆอย่างหลากหลายต่อชุมชน** เช่น เป็นศูนย์รวมจิตใจ ให้ความบันเทิง อบรมบ่มเพาะ ลูกหลาน ฯลฯ และในเวลาเดียวกัน ก็คงต้องชัดเจนได้ว่า การที่สื่อพื้นบ้านจะแสดงบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ได้ก็จำเป็นต้องมี **เงื่อนไขที่เอื้ออำนวย** เช่นเดียวกัน (เช่น จะให้ความบันเทิงได้ก็ต่อเมื่อชุมชนมีรสนิยมความบันเทิงแบบพื้นบ้าน เป็นต้น)

แต่หากเราปรับเปลี่ยนแนวคิดทฤษฎีที่ใช้มาเป็นทฤษฎีความขัดแย้ง ข้อแตกต่างเบื้องต้นระหว่างทฤษฎีหน้าที่นิยมกับทฤษฎีความขัดแย้งก็คือ ข้อตกลงเบื้องต้นที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน/สถาบันต่างๆในชุมชนนั้นมีรูปแบบอย่างไรเป็นหลัก : เช่นกลมเกลียวกันดี (Harmony) หรือขัดแย้งกัน (Conflict) ในขณะที่ **ทฤษฎีหน้าที่นิยม** เห็นว่าโดยพื้นฐานแล้ว ผู้คนในชุมชนจะสมานสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกันเป็นหลัก หน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจึงเป็นเพียงช่วยธำรงรักษาความกลมเกลียวนั้นให้ดำรงอยู่ต่อไป แต่ทฤษฎีความขัดแย้ง กลับเห็นว่า ชุมชนนั้นมีความขัดแย้งกันในด้านต่าง ๆ (ผลประโยชน์/ความคิดเห็น/ประวัติศาสตร์) เป็นหลัก แต่เท่าที่ชุมชนยังไม่แตกสลายออกเป็นเสี่ยง ๆ ก็เพราะมีสื่อพื้นบ้านทำหน้าที่เป็น “กาวประสานใจ” (Social cement) เอาไว้

(ในทางปฏิบัติ นักวิจัยอาจจะมีใช่เป็นผู้ที่เลือกทฤษฎีได้ตามอำเภอใจ แต่คงจะต้องนำเอา “สภาพความเป็นจริงของชุมชน” เป็นตัวตั้งมากกว่า)

ข) การเลือกใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการศึกษาระดับชุมชน สำหรับการวิเคราะห์ปัญหาของสื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น (Local culture) เมื่อมาพบกับวัฒนธรรมจากภายนอก (เช่น ความทันสมัย การสร้างถนนหนทาง สื่อมวลชน ฯลฯ) การพบกันระหว่างสองวัฒนธรรมนี้ หากใช้ทฤษฎี ๒ ทฤษฎีที่แตกต่างกันก็จะตีความปรากฏการณ์ต่างกัน

ค) ประโยชน์เชิงทฤษฎีของการศึกษาบริบทชุมชน สำหรับประโยชน์เชิงทฤษฎีของการศึกษาบริบทชุมชนนั้นวางอยู่บนแนวคิดที่ว่า “ตัวบทใดตัวบทหนึ่งจะยังไม่มี ความหมาย/สถานะในตัวเอง จนกว่าจะนำไปอ่านอย่างสัมพันธ์กับบริบท” ตัวอย่างเช่น หากถามว่าสื่อวัตถุพื้นบ้าน เช่น สมุนไพรมัน มีความหมายอย่างไร ก็ต้องถามว่า สมุนไพรมันนั้นไปตกฟากอยู่ในบริบทของสังคมแบบ

ไหน หากสมุนไพรรูปไปตกฟากอยู่ในบริบทของการแพทย์พื้นบ้านที่มีหลักปรัชญาว่า “ยาขอ หมอวาน” สมุนไพรรูปก็จะกลายเป็นสื่อแห่งความเชื่อเพื่อเชื่อมกันระหว่างหมอกับคนไข้ แต่หากสมุนไพรรูปไปตกฟากอยู่ในบริบทเชิงพาณิชย์ที่มีปรัชญาว่า “ยาซื้อ หมอจ้าง” สมุนไพรรูปก็จะกลายเป็นสินค้าที่มีราคาแพง มีการอวดอ้างสรรพคุณเกินจริง ผู้ขายต้องการแต่จะจำหน่ายสินค้าโดยไม่สนใจความปลอดภัยของผู้ใช้ เป็นต้น ในกรณีสถานภาพของสื่อพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน

ง) **ประโยชน์เชิงปฏิบัติของการศึกษาบริบทชุมชน** ผลหนึ่งจากการ ศึกษาบริบทชุมชนอย่างละเอียด โดยเฉพาะการศึกษาการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ครั้งอดีตมาจนถึงปัจจุบัน จะทำให้เห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ ปัญหาของชุมชนนั้นมีหลายด้านและส่งผลกระทบต่อหลายกลุ่มคนเปรียบเสมือนการผูกเงื่อนปมของเชือกที่มีหลายปม ดังนั้น ในการค้นคิดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน เราจึงไม่อาจคิดทำกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว ก็สามารถจะแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด

ด้วยเหตุนี้ การค้นคิดออกแบบกิจกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาชุมชนในโครงการ สฟส. จึงมักมีหลากหลายกิจกรรมแต่ต่างร้อยเชื่อมเป็นขบวนเดียวกันที่เรียกว่า “คาราวานกิจกรรม” ส่วนที่ผู้ทำงานพัฒนาจะล่วงรู้ว่าควรจะทำกิจกรรมใดบ้างนั้น ก็ใช้ “แผนที่การวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของชุมชน” เป็นตัวต้นแบบ

๓) **เกณฑ์ที่จะใช้ศึกษาบริบทชุมชน**

จากข้อมูลทีกล่ามาแล้วว่า เป้าหมาย สำนักคิด และวิธีการศึกษาบริบทชุมชนนั้นมีได้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะขอรุบอย่างชัดเจน ว่า “เป้าหมาย” ของการศึกษาบริบทชุมชนนั้น ก็เพื่อเอามาใช้ในการทำงานกับสื่อพื้นบ้าน โดยสำนักคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นคอมส่องทาง คือ สำนักทฤษฎีวิวัฒนาการศึกษาเชิงวิพากษ์ ซึ่งจะช่วยให้เกณฑ์ที่จะใช้ศึกษาบริบทชุมชนน่าจะมีดังนี้ (ทั้งหมดนี้เป็นเพียงร่างทางความคิดของผู้เขียนเท่านั้น และยังรอคอยการพัฒนาปรับปรุงในโอกาสต่อ ๆ ไป)

ก) **อายุและการก่อรูปของชุมชน** การตอบคำถามว่าชุมชนที่ศึกษานั้นมีอายุเท่าไรนั้นมีความสำคัญต่อการศึกษาสื่อพื้นบ้านอย่างมาก เพราะชุมชนที่มีอายุยาวนานซึ่งเปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่ ย่อมจะมีรากแก้วที่แข็งแรงและมีรากฝอยที่แตกแขนงออกไปมาก ซึ่งน่าจะมีความหมายว่า “มีความเข้มแข็งทางชุมชนอยู่มากพอสมควร” (แต่ในอีกความหมายหนึ่ง ชุมชนที่มีอายุอยู่มายาวนานก็อาจจะถึงช่วงเวลาผุพังได้ นักวิจัยจึงต้องอ่านความหมายแบบทางสองแพร่งให้ดี)

ส่วนการก่อรูปของชุมชน (Community formation) นั้น หมายความว่า ชุมชนนั้นได้ประกอบร่างขึ้นมาได้อย่างไร ซึ่งอาจจะมีหลายแบบแผน เช่น มีต้นตระกูลใหญ่มาก่อน รกรากเพียงตระกูลเดียว หรือเกิดจากการรวมตัวกันของ ๓-๔ ตระกูลใหญ่ ๆ ลักษณะของการก่อรูปของชุมชนแบบนี้ น่าจะคาดเดาได้ว่า จะมี “ต้นทุนทางสังคม” (Social capital) คือความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติอยู่ค่อนข้างมาก (ดูจากนามสกุลของคนในชุมชนก็พอจะบอกได้)

แต่สำหรับบางชุมชนจะก่อรูปมาจากการอพยพโยกย้ายของผู้คนที่แตกต่างหลากหลายแบบร้อยพ่อพันแม่ สำหรับชุมชนแบบนี้ เราน่าจะคาดเดาได้ว่า มีต้นทุนทางสังคมน้อย (เช่น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ) แต่ในเวลาเดียวกัน นักวิจัยก็ต้องแสวงหาว่า มีอะไรบ้างที่ทำหน้าที่เป็น “กลไกรื้อยรัด” (Social cement) ผู้คนที่หลากหลายเหล่านี้ (ซึ่งสื่อพื้นบ้านก็อาจจะเป็นกลไกตัวหนึ่ง)

ข) **สภาพพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ของชุมชน** การศึกษาสภาพพื้นฐานในทางภูมิศาสตร์ของชุมชนคือการศึกษาสภาพดิน น้ำ ป่า เขา ทะเล ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ของชุมชน ข้อมูลในมิตินี้จะนำไปสู่การอธิบายวิถีการดำรงชีวิต การทำมาหากินของชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ซึ่งมีนัยยะต่อมาถึงเรื่อง “ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน”

ตัวอย่างเช่นใน “โครงการครัวอ้อมผางสร้างสุข สุขภาพดีวิถีปลูกเอะฉะญอ” เมื่อสำรวจสภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนในครั้งอดีต ก็พบว่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้านนิเวศวิทยาอย่างมาก อาหารการกินทั้งหมดของชุมชนหาได้มาจากในป่าที่รอบล้อมหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ จะมีก็แต่เพียง “เกลือ” เท่านั้นที่ชุมชนต้องหาของป่าไปแลกกับหมู่บ้านอื่น ๆ

และสภาพพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ของชุมชนนี้ ยังสามารถนำมาอธิบายเชื่อมโยงกับอัตราการย้ายเข้าออกของคนในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาวซึ่งเป็น “ข้อต่อของการขานรับสื่อพื้นบ้านในอนาคต” เช่น ในชุมชนที่มีพื้นที่ทำกินจำกัด หรือพื้นดินไม่อุดมสมบูรณ์พอที่จะเพิ่มผลผลิตได้ ก็ย่อมเกิดแรงผลักดันให้คนหนุ่มสาวออกไปทำงานทำนอกหมู่บ้านดังเช่นบ้านแถบภาคอีสาน

ค) **ลักษณะการเป็นหมู่บ้านเปิด/หมู่บ้านปิด** มิติของการเป็นหมู่บ้านเปิดหรือปิดนั้นมีความสำคัญต่อการทำงานวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะเป็นหลักการทั่วไปที่ว่า หากลักษณะของชุมชนเป็นหมู่บ้านปิด/เป็นชุมชนบทที่ปิดตัวต่อการติดต่อกับโลกภายนอก โอกาสที่จะธำรงรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่นก็จะมีอยู่สูง แต่หากเมื่อใดที่ชุมชนนั้นเปิดตัวต่อโลกภายนอก โอกาสที่วัฒนธรรมท้องถิ่นจะต้องถูกแรงปะทะจากวัฒนธรรมภายนอกก็จะเกิดขึ้น

๔) อัตลักษณ์ของชุมชน

สำหรับการสำรวจบริบทชุมชนเพื่อเป้าหมายอย่างอื่น ๆ นั้น ประเด็นเรื่อง “อัตลักษณ์ของชุมชน” อาจจะไม่ใช่วิธีปัญหาใหญ่ แต่สำหรับการศึกษาสื่อพื้นบ้านแล้ว ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ชุมชนถือเป็นเรื่องสำคัญระดับคอขาดบาดตายเลย ทั้งนี้ เพราะสื่อพื้นบ้านซึ่งชื่อนามก็บ่งบอกอยู่แล้วว่าเป็น “สื่อแบบของใครของมัน ถิ่นใครถิ่นมัน” สื่อพื้นบ้านจึงเป็นเสมือน “เสาธงแห่งอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น ๆ” ดังที่ผู้เขียนได้ยื่นแม่บัวซอน ศิลปินข้าวหอมแห่ง จังหวัดเชียงใหม่ เถ่าอยู่เสมอว่าถ้าเป็นชอของจังหวัดไหน มักจะใช้เครื่องดนตรีแบบใดเล่น และมักจะนิยมทำนองชอทำนองใด

อัตลักษณ์ของชุมชนนั้น มีต้นกำเนิดความเป็นมาได้จากหลายเบ้าหลอม เบ้าหลอมที่เข้มข้นแต่อาจจะแผ่เร้นที่ผู้เขียนได้พบอยู่บ่อยครั้ง มากที่สุดในการทำโครงการร่วมกับ สพส. ก็คือ “อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์” (Ethnic identity) เช่น ความเป็นไทได้ เป็นส่วย เป็นไทพวน เป็นไทใหญ่ ฯลฯ

การศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น จะต้องดูทั้งทางด้านที่เป็นภววิสัย (Objective dimension) และด้านที่เป็นการรับรู้/อัตวิสัย (Subjective dimension) ตัวอย่างเช่น ในขณะที่ความเป็นจริง ชุมชนที่บ้านยางตะพาย จังหวัดพิจิตรนั้น เป็นชาวส่วย ที่อยู่กลางวงของคนไทยภาคกลาง (ด้านภววิสัย) แต่ทว่าการรับรู้ตัวเองของชาวบ้านยางตะพายนั้นมองตนเองอย่างไร เช่น ภูมิใจที่เป็นชาวส่วยหรืออับอายขายหน้าที่เป็นชาวส่วย เป็นต้น การรับรู้ในระดับอัตวิสัยนี้จะมาตอบคำถามว่า หน้าตักทางวัฒนธรรมที่มีอยู่นั้นจะกลายมาเป็น “ต้นทูน” หรือกลายมาเป็น “หนี่สิน” กันแน่ และการรับรู้อัตลักษณ์ของชุมชนนั้นก็เกี่ยวโยงกับเรื่องของสื่อพื้นบ้านซึ่งมีสถานะเป็นเสมือน “เสาธง” ของอัตลักษณ์ชุมชน (เช่น ถ้าเป็นชาวส่วย ก็รู้ได้ทันทีเมื่อออกท่ารำ ตักได้แบบส่วย)

๕) ระบบเครือญาติและการแต่งงาน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ “อายุและการก่อรูปของชุมชน” ว่า ชุมชนได้ใช้ “ต้นทูนทางสังคม” แบบใดมาประกอบ คนหลาย ๆ คน หลาย ๆ กลุ่มเข้าเป็นชุมชนเดียวกัน และต้นทูนที่มีความสำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติก็คือ “ความเป็นเครือญาติกัน”

การศึกษาสายเครือญาติวงศ์ตระกูลนั้น ถือเป็นวิธีวิทยาหลักของนักมานุษยวิทยาเลยทีเดียวก่อนที่จะทำแผนผังวงศ์วานว่านเครือหรือสาแหรกของสายตระกูล เพื่อทำความเข้าใจกับ “การรวมกลุ่ม” (groupness) การร่วมแรงร่วมใจกันในการใช้ทรัพยากร การใช้แรงงาน การแบ่งปันผลประโยชน์ การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน รวมทั้งกำหนด “วิธีการจัดการกับความขัดแย้ง” ด้วย (Conflict

resolution) ตัวอย่าง เช่น สมมุขพบว่ามี ในชุมชนทุ่งขวางนั้น การทวงหนี้ของคนในชุมชนมักจะเป็นไปอย่างไม่จริงจังเพราะ “เป็นญาติพี่น้องกันทั้งนั้น ถ้าลูกหนี้ก็ต้องประมุข” เป็นต้น

ในการศึกษาเรื่องระบบเครือญาตินั้น นอกจากจะดูว่า ใครเป็นลูกหลานพี่น้องใครแล้ว ก็อาจจะศึกษา “แบบแผนของการแต่งงาน” ของคนในชุมชน เช่น มักจะแต่งงานกันเองภายในชุมชน หรือมักจะแต่งงานกับคนภายนอก ซึ่งจะช่วยอธิบายการรักษาหรือการขยายขอบเขตของความ เป็นเครือญาติในชุมชน

๖) ระบบการปกครองและบทบาทของผู้นำ

“มิติด้านการเมือง” ของชุมชน ที่อาจจะแตกต่างไปจากมิติด้านการเมืองของสังคม เนื่องจากในชุมชนมักจะมี “กลไกการปกครองและมีผู้นำอยู่หลายประเภท” เช่น มีทั้งผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน มีผู้เฒ่าผู้แก่/ผู้อาวุโสที่เป็นที่เคารพ มีพระภิกษุสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างพื้นบ้าน ฯลฯ ซึ่งหน่วยการศึกษาที่จะทำให้มองเห็นผู้นำและกลไกการปกครองของชุมชนได้ดีที่สุด ก็คือ ช่วงเวลาของการเกิดความขัดแย้งในชุมชนซึ่งจะเห็นบทบาทที่ชัดเจน และโดดเด่นของผู้นำ และแม้ว่า ชุมชนที่เข้มแข็งนั้นมักจะมี “ระบบของผู้นำที่ดี/เก่ง/เข้มแข็ง” แต่ทว่าก็ยังมิชุมชนบางแห่งที่สามารถเข้มแข็งได้โดยปราศจากระบบของผู้นำ

๗) มิติด้านจิตวิญญาณ/ความเชื่อของชุมชน

นอกจากมิติด้านที่มองเห็นได้ของชุมชน คือ มิติศรษฐกิจการทำมาหากิน และมิติด้านการปกครองการอยู่ร่วมกันแล้ว ในชุมชนมนุษย์ทุกแห่งก็ยังมี “มิติตามองไม่เห็น” (Invisible part) แต่ทว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชน คือ มิติด้านความเชื่อ/จิตวิญญาณของชุมชน ซึ่งมักจะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน แม้ว่ามิติด้านความเชื่อ และจิตวิญญาณของชุมชนจะเป็นสิ่งที่จับต้องมองเห็นไม่ได้ เพราะมีลักษณะเป็นนามธรรม แต่ทว่ามิตินี้ก็จะมี “ลักษณะรูปธรรม” มารองรับ เช่น ศาลเจ้า ร้างทรง เครื่องเซ่นสังเวยต่าง ๆ รวมทั้งสื่อพื้นบ้านด้วย

สำหรับการวิเคราะห์สื่อพื้นบ้านก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากสื่อพื้นบ้านทุกชนิดมีลักษณะที่แตกต่างจากสื่อสมัยใหม่ กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็สื่อพิธีกรรม สื่อการแสดง สื่อกิจกรรม ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญุ่มักจะมีรากเหง้าความเป็นมาจากระบบความเชื่อเป็นปฐม ดังนั้นสื่อพื้นบ้านทุกชนิดจึงต้องมี “ครู ครูหมอม มีตาชาย มีเทพ มี...” ที่เป็นจิตวิญญาณของสื่อพื้นบ้านนั้น

ในการวิเคราะห์มิติด้านจิตวิญญาณ/ระบบความเชื่อของชุมชนนั้น นอกจากจะศึกษาว่ามีระบบความเชื่ออะไรบ้างแล้ว ก็จะต้องศึกษา “บทบาทหน้าที่ของมิติด้านจิตวิญญาณ/ความเชื่อ” นั้นไปด้วย ตามหลักการที่ว่า สถาบัน/ส่วนเล็ข่วยย่อย ๆ ทุกอย่างจะดำรงคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีบทบาทหน้าที่ต่อส่วนรวมทั้งสิ้น และบทบาทหน้าที่นี้จะมีลักษณะ “พลวัตร” คือปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความเป็นจริงของชุมชน

๘) การศึกษาบริบทการสื่อสารของชุมชน

มีข้อน่าสังเกตว่า ในงานศึกษาชุมชนสาขาวิชาอื่น ๆ นอกเหนือจากสาขานิเทศศาสตร์แล้ว มักจะมองข้ามการสำรวจบริบททางสื่อสารของชุมชน ทั้ง ๆ ที่ผู้เขียนมีความเห็นว่า บริบททางการสื่อสารของชุมชนนั้นเป็นเสมือนยาตำ (หรือเส้นใยประสาท) ที่สอดแทรกอยู่ในทุกกิจกรรมและทุกปริมณฑลของชุมชนและบริบทด้านหารสื่อสารนี้ก็อาจถือได้ว่าเป็น “มิติด้านวัฒนธรรมมิติหนึ่ง” ด้วย

นอกจากจะถูกมองข้ามในการสำรวจชุมชนแล้ว หากเป็นนักนิเทศศาสตร์ยุคใหม่ที่เข้าไปศึกษาชุมชนก็มักจะจำกัดขอบเขตการศึกษาการสื่อสารของชุมชนอยู่ในแค่ “สื่อสมัยใหม่” เท่านั้น เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ หอกระจายข่าว วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ตตำบล ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้ว ระบบการสื่อสารของชุมชนนั้นมีหลายระดับ หลายพื้นที่หลายช่องทาง/วาระโอกาส

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๔๕) จึงได้สรุปว่า การขยายขอบเขตของการศึกษาการสื่อสารชุมชนออกไปให้กว้างขวางในทุกระดับ และทุกประเภทตั้งแต่การสื่อสารภายในตนเองจนถึงการสื่อสารมวลชน ทั้งการสื่อสารระดับบุคคล ครอบครัว เครือญาติ กลุ่ม ชุมชน กับบุคคลภายนอก ฯลฯ และหากใช้การถ่ายภาพมุกกว้างดังกล่าวแล้ว จะพบได้ว่า ร้านชำ วัด บ่อน้ำ ร้านทำผสมศาลากลางหมู่บ้าน ลานวัด สนามชนไก่ สนามเล่นฟุตบอล ข้าง ๆ ตู้โทรศัพท์ ร้านกาแฟ ตลาด ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็น “แหล่งกำเนิดของการสื่อสารชุมชนทั้งสิ้น”

๒.๑.๗ ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน “มโหรี”

“ดนตรี” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้สั้น ๆ ว่า หมายถึง “ลำดับเสียงอันไพเราะ” คำว่า “ลำดับเสียง” นั้นพูดง่าย ๆ ก็คือ เสียงสูงต่ำต่าง ๆ ที่เรียงกันตามลำดับ ถ้าหากจะนิยามตามหลักวิชาดนตรี คำว่า “ดนตรี” ก็คือ เสียงสูงต่ำที่มีระบบ มีความสั้นยาว เบา ดัง เป็นที่น่าฟังของคนทั่วไป (www.culture.go.th/knowledge/music/sesarn.htm, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๑.)

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ คำว่า “มโหรี” (มะ-โห-รี) หมายถึง วงดนตรีที่มีเครื่องผสมทั้งเครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี เครื่องเป่า และมีผู้ขับร้องร่วมด้วย (www.rirs3.royin.go.th, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๑.)

จากอดีตจนถึงปัจจุบันชีวิตของมนุษย์เรามีความเกี่ยวข้องกับดนตรีตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ไม่ว่าจะเป็นดนตรีจากเพลงกล่อมเด็ก ดนตรีจากพิธีกรรมทางศาสนา ล้วนแต่มีความจำเป็นทั้งสิ้น ซึ่งมนุษย์ทุกเชื้อชาติทุกวรรณะสามารถฟังและเข้าใจได้โดยไม่ต้องอธิบาย ดนตรียังก่อให้เกิดอารมณ์ คล้อยตาม เกิดความสบายใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด นอกจากนี้ยังเป็นสื่อที่สะท้อนสังคมเป็นการแสดงออกทางศิลปะ และถ่ายทอดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมออกมาในรูปของ บทเพลงทั้งทางตรงและทางอ้อม

ดนตรีพื้นบ้านเกิดขึ้นจากเสียงดนตรีที่มีการถ่ายทอดกันมาด้วยวาจา และมีการเรียนรู้ผ่านการฟังมากกว่าการอ่าน เป็นสิ่งที่พูดต่อกันมาแบบปากต่อปากโดยไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงเป็นลักษณะการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นกิจกรรมการดนตรีเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงาน ช่วยสร้างสรรค์ความรื่นเริงบันเทิงใจเกิดขึ้นในหมู่คณะชาวบ้านของท้องถิ่น

ดนตรีพื้นบ้านได้สะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่ ความอุดมสมบูรณ์ ความแห้งแล้ง โดยภาพสะท้อนเหล่านี้จะดูได้จาก สำเนียงเพลง/บทเพลง ลักษณะของเครื่องดนตรีได้อย่างชัดเจน ซึ่งดนตรีของแต่ละภาคจะมีลักษณะโดยเฉพาะของตนเอง จะมีสำเนียงเพลง ภาษา เอกลักษณ์ และลักษณะเครื่องดนตรีแตกต่างกันออกไปตามลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ นอกจากนี้แล้ว ดนตรีพื้นบ้านยังทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีกันในท้องถิ่น และมีการปฏิบัติสืบทอดกันต่อมายังรุ่นลูกหลาน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางพื้นบ้านของท้องถิ่นนั้น ๆ สืบต่อไป

และจากคำนิยามของ คำว่า “ดนตรีพื้นบ้าน” หรือ “โฟล์กมิวสิก” ในหนังสือ Encyclopaedia Britanica พบว่า ดนตรีพื้นบ้าน มีลักษณะซึ่งสรุปได้ดังนี้

- ๑) ดนตรีพื้นบ้าน คือ เสียงดนตรีที่ถ่ายทอดกันมาตามประเพณีมุขปาฐะ เรียนรู้ผ่านการฟังมากกว่าการอ่าน
- ๒) ดนตรีพื้นบ้านเป็นสมบัติของชาวบ้าน เป็นเพลงที่สร้างสรรค์ใหม่ของกลุ่ม

๓) หน้าที่ของคนตรีมิได้เกิดขึ้นเพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญ แต่เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมอื่น เช่น พิธีกรรม การทำงาน การเดินรำ ฯลฯ ในสังคมชาวบ้านแบบดั้งเดิม คนตรีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ เสมอคนตรีพื้นบ้าน แต่งขึ้นเฉียบพลันทันทีจากปฏิภาณของผู้เล่น โดยไม่มีการเขียนโน้ตเพลง ซึ่งต่างไปจากคนตรีซึ่งเล่นเพลงทั่วไป

๔) คนตรีพื้นบ้านส่วนใหญ่ เป็นเพลงที่ร้องเสียงเดียว (monophony) บางทีก็มีเครื่องดนตรีบรรเลงตามไปด้วย เครื่องดนตรีที่บรรเลงตามหรือคลอตามไปนี้ ทางยุโรปแต่ดั้งเดิมเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย ได้แก่พิณ (harp) เป็นต้น ส่วนของไทยเป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ภาคกลางใช้ฉิ่ง กรับ โทน ภาคใต้ใช้ทับ โหม่ง เป็นหลัก ภาคเหนือใช้ปี่ให้จังหวะ ภาคอีสานใช้แคน

๕) ในด้านทำนอง คนตรีพื้นบ้านเพลงเดียวกัน อาจมีความแตกต่างของทำนองเพลงไปได้หลายทาง ไม่สามารถบ่งรูปแบบที่เป็นต้นตอ และถือเป็นแบบแผนได้ เช่น การเป่าแคนของชาวอีสาน วิณา วิสเพ็ญ อธิบายว่า “คนตรีพื้นบ้านอีสานมีทำนองแคนหลักอยู่ ๒ ลาย แต่ฟังแล้วดูเหมือนหลายลาย เพราะผู้เป่าแคน เป่าเสียงแคนคนละระดับกัน บางครั้งก็มีการต่อเติมเสริมแต่งเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจถือได้ เป็นการแปรทำนอง โดยมีมือชาวบ้านก็ได้ แต่ก็มีทำนองหลักของเพลงนั้นอยู่ (สุกัญญา สุจอภาชา เพลงพื้นบ้านในงานวรรณกรรมมุขปาฐะ ๒๕๔๕ : หน้า ๕-๑๑)

ส่วนความเป็นมาของ “มโหรีเขมร” คือ จะมีที่มาจากรูปสลักปราสาทหินของขอม ที่แสดงว่า ขอมกับเขมรโบราณจะใช้เครื่องดนตรีประเภทตี บรรเลงรวมในพิธีกรรม เช่นร่วมอยู่ในกระบวนแห่ เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกัน นักวิชาการดนตรี ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เครื่องดนตรีประเภทสาย ซึ่งใช้ดีด หรือใช้คันชักให้เกิดเสียง (String or Chordophone) นั้น จะพบมากขึ้นในกลุ่มประเทศไทย เขมร และเวียดนาม (พูนพิศ อมาตยกุล, ๒๕๑๓ : ๒๕-๔๔) ซึ่งจะยืนยันได้จากการที่ได้พบเห็น การประสมวงดนตรีของราชสำนักไทยและเขมร ที่เรียกว่า “วงเครื่องสาย” และ “วงมโหรี” เป็นต้น

การละเล่นดนตรีพื้นบ้านของไทย จะมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปตามท้องถิ่น ซึ่งสังเกตได้ว่า เพลงพื้นบ้านภาคกลางของไทย มักไม่มีเครื่องดนตรีประเภทดำเนินทำนองเข้าร่วมในการละเล่น แต่นิยมใช้เครื่องคุ่มจังหวะ เช่น กลอง ฉาบ ฉิ่ง กรับ และการปรบมือ (อนุก นาวิกมูล, ๒๕๒๗ : ๑๐) ในขณะที่เพลงพื้นเมืองภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมใช้เครื่องดนตรีดำเนินทำนอง ร่วมบรรเลงไปพร้อมกับการขับร้อง เช่น การเล่นแอ่วลาว หมอลำของอีสานตอนเหนือใช้แคนจ้อยของล้านนาใช้สะล้อ กับ ซึง เป็นต้น

ส่วนภาคอีสานตอนใต้ การละเล่นดนตรีพื้นบ้านที่มีอยู่ด้วยกันหลายอย่าง เช่น เจริญกันตรึม และที่มีนักดนตรีบรรเลงเพลง เป็นกลุ่มพร้อมด้วยเครื่องดีด สี และเป่า เรียกว่า “มโหรี” หรือบางทีเรียกสั้น ๆ ว่า “โหรี” ก็มี ฟังดูคล้ายกับคำว่า มโหรีของภาคกลาง แต่พิจารณารูปแบบในการผสม

วงแล้วแตกต่างกันอย่างลิบลิบ คือ ต่างกันทั้งด้านการผสมเครื่องดนตรีลงในวง ระดับเสียงที่ใช้บรรเลง ไปจนถึงเรื่องของเพลงที่ใช้บรรเลง ที่สำคัญ คือ วงมโหรีของอีสานตอนใต้ จะใช้ภาษาเขมรเป็นบทร้องประจำ หากที่คนนอกพื้นที่อีสานใต้จะเข้าใจความหมายได้ อาจจะเป็นด้วยเหตุที่ว่า วงดนตรีที่เรียกว่า “มโหรี” วงนี้ ขับร้องเป็นภาษาเขมร จึงทำให้มีผู้เรียกวงดนตรีนี้ว่า “มโหรีเขมร”

๒.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๒.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับวงมโหรีไว้หลายท่านดังนี้

ชนิษฐา โสคานิล และคณะ (๒๕๔๘ : ๕๕-๕๖) ได้ศึกษาค้นคว้าถึงประวัติ และความเป็นมาตลอดจนบทบาทหน้าที่ของวงมโหรีโคราช กรณีศึกษา “วงรวมมิตรศิษย์หนองจอก” สรุปว่า วงมโหรีโคราชเป็นวงดนตรีพื้นบ้าน ที่นิยมบรรเลงในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ต่อพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อเฉพาะท้องถิ่น และเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน เครื่องดนตรีที่ใช้ในวงมโหรีโคราช ได้แก่ ปี่ ซอ กลอง ฉิ่ง และฉาบ ซึ่งมีวิวัฒนาการตามยุคสมัย ประวัติความเป็นมาไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าเป็นการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมเนื่องจากจังหวัดนครราชสีมา มีสภาพภูมิศาสตร์เปรียบเสมือนประตูสู่อีสาน มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป มโหรีโคราชเป็นวงดนตรีที่มีเครื่องดนตรี เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น คือ ปี่แก้ว กลองเท็ง และซออู้ นิยมใช้บรรเลงในงานแห่บุญประเพณีต่าง ๆ รูปแบบวงดนตรีไม่มีระเบียบแบบแผน นักดนตรีส่วนใหญ่ใช้ผู้ชายบรรเลง มีจำนวนผู้เล่นตั้งแต่ ๖ คนขึ้นไป ในปัจจุบันเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบรรเลง และลักษณะของเครื่องดนตรีให้มีความสะดวก และน่าสนใจมากขึ้น

เจริญชัย ชนไพโรจน์ (๒๕๓๓ : ๓๐๓- ๓๑๓) ได้ศึกษาดนตรีพื้นบ้าน และกล่าวถึงมโหรีว่า คำว่ามโหรีอาจมาจากมโหรี ที่เป็นปี่โหรี ซึ่งหมายถึง เพลงพื้นบ้านชนิดหนึ่งของอินเดีย และ คำว่า ดนตรี ดุริยะ และมโหรีเป็นคำนิยมใช้ในวรรณคดี หมายถึง ดนตรีประเภทเพลง

ธวัช วิวัฒนปฐพี (๒๕๓๘ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “มโหรีพื้นบ้านอีสาน” อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของมโหรีพื้นบ้านอีสาน ด้านเครื่องดนตรีส่วนใหญ่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า เครื่องตี และเครื่องคิดเป็นหลัก แต่ละคณะ คือ หรือวงมโหรีพื้นบ้านจะมีปี่น้อย ปี่ใหญ่ ซอเล็ก ซอใหญ่ กลองมโหรี ๑ ใบ ฉิ่ง ๑ คู่ ฉาบ ๑ คู่ ด้านการประสมวงมี ๓ แบบ คือ แบบนั่งบรรเลง แบบเดินบรรเลง และแบบประยุกต์ กับเครื่องดนตรีอื่น ๆ เข้า

ประสมวง เช่น โหวด ระนาด แซกโซโฟน เป็นต้น การประสมวง มีจำนวนเครื่องดนตรีไม่จำกัด เพราะขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บรรเลง ส่วนวิธีการบรรเลงพบว่า มีการบรรเลงเป็นแบบกลุ่มหรือคณะเท่านั้น ไม่มีการบรรเลงเดี่ยว ในด้านบทเพลงเป็นทำนองเพลงบรรเลงทั้งหมด ไม่มีการขับร้อง แต่ละคณะมโหรีพื้นบ้านมีการบรรเลงเพลงที่มีรูปแบบของบทเพลงเป็นทำนองท่อนเดียว เกือบทุกเพลง บรรเลงซ้ำ ๆ กันหลายเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างมโหรีพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทางด้านสังคมเป็นการสร้างความสามัคคีของคนในกลุ่ม ทางด้านเศรษฐกิจเป็นการเสริมรายได้ให้ครอบครัวในทุกหมู่บ้านใช้มโหรีพื้นบ้านประกอบพิธีกรรม และงานบุญตามประเพณีต่าง ๆ

นवलวิ จันทร์ลุน (๒๕๔๗ : ๘-๒๐) ได้ศึกษา เกี่ยวกับฟ็อนมโหรีโคราช พบว่า เพื่อให้มโหรีพื้นบ้านโคราช คงอยู่สืบไป ครูดิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา ข้าราชการของวิทยาลัยนาฏศิลป์ นครราชสีมา เป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เกี่ยวกับมโหรีโคราช ได้ดำเนินการจัดตั้งโครงการคนโคราชรักวัฒนธรรม ขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๔๑ โดยในขั้นแรกมุ่งให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม จัดให้มีการประกวดมโหรีพื้นบ้านโคราชขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๔๒ โดยร่วมกับครูพนารัตน์ ศิลแสน และคณะครูภาควิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ไทย ได้ศึกษา สังเกต และวิเคราะห์ กระบวนทำรำดั้งเดิมของหญิงสาวชาวโคราช ที่รำรำประกอบวงมโหรีพื้นบ้านโคราช ในงานประเพณีและงานบุญต่าง ๆ เช่น ขบวนแห่นาค แห่เทียนพรรษา การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งจะมีวงมโหรี และการฟ็อนรำของชุมชนเสมอ นำมาปรับปรุงให้สวยงาม และเป็นกระบวนทำที่มีความสอดคล้องกัน เป็นความคิดสร้างสรรค์ เป็นชุดการแสดงรำมโหรีโคราช โดยคัดเลือก และบรรจุเพลงในการแสดงดังกล่าว กลายเป็นผลงานอันทรงคุณค่า เป็นการอนุรักษ์ได้ทั้งมโหรีโคราช และการรำรำของชาวโคราช

ไพบุลย์ ตรีเดซี (๒๕๓๒ : ๑๗) ได้ศึกษาถึง ดนตรีพื้นบ้านอีสาน สรุปได้ว่าดนตรีพื้นบ้านอีสาน คือ ดนตรีที่เกิดจากการบรรเลง ด้วยเครื่องดนตรีของท้องถิ่นอีสาน และการร้องที่มีสำเนียงภาษาท่วงทำนอง ลีลา กระแสเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ท้องถิ่นอีสาน ซึ่งสรุปได้ว่าดนตรีพื้นบ้านอีสาน คือ ดนตรีที่เกิดขึ้น จากการบรรเลงด้วยเครื่องดนตรี ของท้องถิ่นอีสาน และการร้องที่มีสำเนียงภาษา ลีลาท่วงทำนอง กระแสเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ท้องถิ่นอีสานซึ่งมีการสืบทอดติดต่อกันมา โดยอาศัยการจดจำเป็นสำคัญ และนอกจากนี้ยังแบ่งกลุ่มดนตรีออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. ดนตรีพื้นบ้าน กลุ่มวัฒนธรรมโคราช มีลักษณะเด่น คือการเล่นเพลงโคราช ซึ่งประกอบด้วย บทเพลงฝ่ายชาย และฝ่ายหญิงสองคนร้องโต้ตอบกัน โดยไม่มีเครื่องดนตรีบรรเลง

๒. คนตรีพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมกันตรึม เป็นคนตรีของชาวสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ลักษณะเด่นของคนตรีกลุ่มนี้มีคนตรีประเภทขับร้องที่เรียกว่าเจริง และคนตรีที่บรรเลง ได้แก่ วงกันตรึม วงปี่พาทย์ และวงมโหรี

๓. คนตรีพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ เป็นกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่ที่สุดของชาวอีสาน มีคนตรีประเภทขับร้องที่เรียกว่า ลำ โดยมีเครื่องดนตรี คือ แคน เป่าประกอบคลอประสานเสียง เครื่องดนตรีของกลุ่มวัฒนธรรมนี้ ได้แก่ แคน พิณ โปงลาง

วิโรจน์ เอี่ยมสุข (๒๕๓๘ : บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึง “มโหรีเขมร” ว่าเป็นชื่อเฉพาะไม่เกี่ยวข้องกับวงมโหรีของวัฒนธรรมไทยภาคกลางแต่อย่างใด แต่เป็นคนตรีพื้นบ้านอีสานตอนใต้ เฉพาะหมู่บ้านสะเดา กิ่งอำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน เป็นของกลุ่มตนเอง สืบทอดมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง มีประวัติการย้ายถิ่นจากเขมรต่ำในเขตประเทศกัมพูชา มาสู่จังหวัดสุรินทร์

การประสมวง ใช้เครื่องดนตรีที่ทำจากวัสดุพื้นบ้าน เลียนแบบเครื่องดนตรีมาตรฐาน ประกอบด้วย ตรี (ซอ) จับเปย (กระจับปี่ ๒ สาย) กราเปย (จะเข้พื้นบ้านแกะสลักเป็นตัวจระเข้) ปี่ สไล (คล้ายปี่ในภาคกลาง) และสะกัว (โตนเขมร) กับเครื่องประกอบจังหวัดอื่น คือ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ มีนักร้องชาย-หญิง ร้องเพลงปฏิพากย์ (เพลงแก้กัน) เป็นของดั้งเดิมประมาณ ๑๐-๑๑ เพลง โดยใช้ภาษาเขมรเป็นพื้น การใช้งานยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีการไหว้ครู และงดเว้นการบรรเลงระหว่างฤดูเข้าพรรษา ซึ่งจะสัมพันธ์กับการถืออุโบสถศีลทางพุทธศาสนา

สมชาย ลำควล (๒๕๓๗: ๔๓-๔๔) ได้กล่าวถึงมโหรีอีสานไว้ว่า มโหรีอีสานหมายถึง วงดนตรีที่มีเครื่องดนตรีทั้ง ๔ กลุ่ม คือเครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี และเครื่องเป่า อยู่ครบครัน เครื่องดนตรีในวงมโหรีประกอบด้วยปี ๒-๓ เล้า ซอด้วง ๑-๒ คัน ซอฮู้ ๑-๓ คัน กลองใหญ่ ๑ ใบ ฉาบใหญ่ ๑ คู่ และฉิ่ง ๑ คู่ หรืออาจจะมีเครื่องดนตรีอื่นประกอบบ้าง เช่น แคน โหวด เป็นต้น ซึ่งวงหนึ่งอาจจะมีนักดนตรีเป็นชายล้วนประมาณ ๕-๑๔ คน เพลงที่ใช้บรรเลงได้แก่ เพลงไหว้ครู เพลงพัดชา เพลงชะนิโหย เพลงกันตรึม เพลงเต็นระบำ เพลงแห่ เพลงพม่าแห่กระเจาด เป็นต้น

สังัด ภูเขาทอง (๒๕๓๒ : ๑๒๒-๑๒๔) ได้ศึกษาถึงวงมโหรี โดยอ้างถึง ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวว่า มโหรีอาจเป็นคำพื้นเมืองหรือเป็นคำศัพท์ที่ผสมกันได้ จึงคิดว่าอาจเป็นคำผสมจากภาษาพื้นเมืองของอินเดีย เช่น ภาษาฮินดู พอสรุปใจความได้ว่า มีงานนักขัตฤกษ์ประจำปีของอินเดียอยู่อย่างหนึ่งหลังฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว คือ เริ่มตั้งแต่วันเพ็ญเดือน ๔ (ศัคนมาส) เรียกงานนี้ว่า โหฺลิกาหรือโหฺลิกา อย่างภาษาสันสกฤต คำว่า โหฺลิกา แปลว่า พิธีสวด สีสัน หรือ โหฺลิกา อย่างภาษา สันสกฤต คำว่า โหฺลิกา แปลว่า พิธีสวดสีสวัน หรือพิธีสวดศุณฺสีแดง เรียกว่า โหฺลิกาหรือโหฺริ มีตำนานเกี่ยวกับความเชื่อ

พระผู้เป็นเจ้าของศาสนาฮินดู เป็นการฉลองชัยชนะของพระศิวะที่ทรงปราบ พระกามเทพสำเร็จด้วย พระเพลิงที่พุ่งออกมาจากพระเนตรดวงที่ ๓ ของพระองค์ ประชาชนจึงใช้น้ำผสมกับสีแดงฉาดสาดรด กัน และไม่มีเจตนาร้าย กำหนดงานนี้ ๓ วันบ้าง ๗ วันบ้าง ๑๐ วันบ้าง ในงานวันซัดฤกษ์ มีเพลงขับร้อง ที่บรรยายถึงงานเรียกชื่อเพลงนี้ว่า โหรี ซึ่งอาจจะเป็นที่มาของคำว่า มโหรีของไทยก็ได้ แต่ข้อนี้ไม่มีการ ยืนยัน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะของ มโหรีและแนวการบรรเลงมโหรี

สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (๒๕๔๐: ๑๓๗- ๑๕๐) ดำเนินการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของคนไทย โดย ศึกษาถึงความเป็นมา ลักษณะ เครื่องดนตรี ทำนองเพลง และการไหว้ครู ของมโหรีอีสาน ซึ่งสรุปได้ว่า มโหรีอีสานมีมานานแล้ว และพบได้จากรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ซึ่งน่าจะเกิดขึ้นในอีสานได้ก่อน เครื่องดนตรีชาวบ้านทำขึ้นเอง ภายหลังมีเครื่องเล่นทำนอง ๒ ชนิด คือ ปี่ และซอ จากการนั่งบรรเลง เปลี่ยนมาเป็นเดินบรรเลง รับใช้สังคม โดยบรรเลงนำขบวนแห่ในงานประเพณีต่าง ๆ นักดนตรีเป็นชาย ล้วน ๆ เครื่องดนตรีมี ๓ ประเภท คือเครื่องสี่ เครื่องตี และเครื่องเป่า เป็นวงบรรเลงไม่มีการขับร้อง แต่ละเพลงเมื่อจบจะขึ้นต้นใหม่ ก็เกี่ยวข้องอยู่กับหัวหน้าวง ก่อนการบรรเลงต้องมีการไหว้ครู

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด (๒๕๕๐ : ๔๒-๔๕) ได้ศึกษาองค์ประกอบ วง มโหรีพื้นบ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างวงมโหรีพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในอำเภอจตุรพักตร พیمان จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน ๒ คณะ ได้แก่ วงมโหรีบ้านเทียมแซ่ และวงมโหรีรวมมิตรจตุรพักตร พیمان พบว่า ทั้งสองวงได้รับการฝึกฝน และเรียนรู้จากดนตรีพื้นบ้านกลุ่มโคราช มีครูฝึกมาจากแหล่ง เดียวกัน องค์ประกอบของวงมีความคล้ายกัน ทั้งในเรื่องเครื่องดนตรี การประสมวง วิธีการบรรเลง บท เพลงที่ใช้ในการบรรเลง และพิธีกรรมไหว้ครู

โดยสรุป จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว พบว่า ดนตรีพื้นบ้าน และ มโหรีพื้นบ้าน เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีหน้าที่รับใช้สังคมชั้นสูง และสามัญชน ตั้งแต่เกิดจนตาย และเป็นปัจจัยที่บ่งบอกถึงสภาพของสังคมผู้คนในแต่ละยุคสมัย จนถึงปัจจุบันหลังจาก พ.ศ.๒๕๒๐ มโหรีพื้นบ้านเริ่มซบเซา เนื่องจากมีสื่อบันเทิงหลากหลายมากขึ้น ศิลปะและการดนตรีที่เกิดขึ้นมากมาย โดยผ่านสื่อแขนงต่าง ๆ ตลอดจน เด็ก หรือเยาวชนรุ่นใหม่ ๆ ในชุมชน ที่จบการศึกษาในภาคบังคับ แล้ว ก็พากันไปหางานทำในเมืองหลวง หรือจังหวัดอื่น ๆ โอกาสที่จะอยู่บ้าน และรับช่วงเพื่อสืบทอด ศิลปะการแสดงพื้นบ้านมีจำนวนน้อย วงมโหรีที่จัดตั้งขึ้นใหม่ไม่มี วงที่มีอยู่เดิมก็สลายตัวไปตามอายุขัย ของสมาชิก ซึ่งถ้าหากไม่มีการอนุรักษ์ หรือส่งเสริม ให้จริงจังแล้ว มโหรีพื้นบ้านคงจะเลือนหายไป อย่างแน่นอน

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” เป็นการดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม ที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างเครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชนบ้านปางกลาง หมู่ที่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว โดย คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวทางการศึกษาวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ การเตรียมการ

๑) เตรียมวางแผนคิดกระบวนการทำงานวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชนเพื่อกำหนดการลงพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

๒) เตรียมเครื่องมือสำหรับการใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามแนวทางการศึกษา โดยพิจารณาจากกรอบเนื้อหา และขอบเขตที่กำหนด

๓) ประสานงานกับผู้นำชุมชน เพื่อกำหนดการลงพื้นที่ที่จัดเก็บข้อมูลการศึกษาวิจัยอย่างน้อย ๖ ครั้งหรือเท่าที่ข้อมูลจะสมบูรณ์ที่สุด

๓.๑.๒ การศึกษาชุมชนและสื่อพื้นบ้าน (มโหรีปางกลาง) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาชุมชนเกี่ยวกับสภาพทั่วไป สภาพทางเศรษฐกิจและวิถีการผลิต วัฒนธรรมชุมชน โครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน การสื่อสารชุมชน และการจัดการเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปางกลาง” ของชุมชนซึ่งกำหนดกรอบแนวทางการศึกษา ดังนี้

๑) ลงพื้นที่บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ครั้งที่ ๑ ในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ โดยดำเนินกิจกรรม ดังนี้

- พูดคุย ทำความรู้จัก เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน
- ศึกษามิตรในชุมชน
- หาผู้นำ และผู้รู้ในชุมชน เพื่อซักถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาวิจัย

๒) ลงพื้นที่บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ครั้งที่ ๒ ในวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๑ โดยดำเนินกิจกรรม ดังนี้

- สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักดนตรีของวง “มโหรีบ้านปางกลาง” อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

- บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักดนตรี, เครื่องดนตรี

๓) ลงพื้นที่บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ครั้งที่ ๓ ในวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๕๑ โดยดำเนินการกิจกรรม ดังนี้

- สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

- บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน

๔) ลงพื้นที่บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ครั้งที่ ๔ ในวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๑ โดยดำเนินกิจกรรม ดังนี้

- จัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานวัฒนธรรมร่วมกัน ระหว่างสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชน โดยจัดเวทีเสวนาเพื่อวางแผนงานร่วมกัน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากปราชญ์ชาวบ้านผู้รู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน ไปสู่กลุ่มเป้าหมาย ณ บริเวณศาลากลางบ้าน

- จัดแสดงต้อนรับคณะศึกษาดูงานตามโครงการ “ผู้ประสานงานเครือข่ายวัฒนธรรม ระดับกลาง ประจำปี ๒๕๕๑” จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ณ บริเวณศาลากลางบ้าน

๕) ลงพื้นที่บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ครั้งที่ ๕ ในวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๕๑ โดยดำเนินกิจกรรม ดังนี้

- จัดกิจกรรมการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้กับเด็ก และเยาวชน ของชุมชน จำนวน ๕๐ คน ซึ่งใช้ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมระหว่างวันที่ ๓ เมษายน – วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ รวม ๒๑ วัน

๖) ลงพื้นที่บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ครั้งที่ ๖ ในวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๑ โดยดำเนินการกิจกรรม ดังนี้

- สัมภาษณ์เด็ก และเยาวชนที่เข้ารับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” และสัมภาษณ์วิทยากรที่เป็นถ่ายทอดศิลปะการแสดง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลของการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน

- บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน

๗) สรุปรายงานผลการศึกษาวิจัย

๓.๑.๓ การคืนข้อมูลและเผยแพร่รายงานการศึกษาวิจัย

- ๑) จัดเวทีเสวนา “คืนข้อมูลการศึกษาวิจัย” เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและความต้องการของชุมชนในการสืบทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปางกลาง”
- ๒) นำผลจากการศึกษาวิจัยที่ผ่านการตรวจสอบ มากำหนดเป็นกรอบในการดำเนินกิจกรรมการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปางกลาง”
- ๓) เผยแพร่รายงานผลการศึกษาวิจัย และรูปแบบการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปางกลาง” เพื่อการสืบสาน และอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

๓.๒ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ เครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว นักดนตรีของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” และสมาชิกของชุมชนบ้านปางกลาง หมู่ที่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย แบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

- ๑) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักดนตรี ของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

ทุกคน จำนวน ๑๐ คน

๒) กลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นนักดนตรีของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ได้แก่ เครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว, สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว, สภาวัฒนธรรมอำเภอตาพระยา และสมาชิกของชุมชนบ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย จำนวน ๓๐ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์/แบบสำรวจ

๓.๓.๒ การสังเกต และการจดบันทึก

๓.๓.๓ การจัดเวทีเสวนา

๓.๓.๔ เครื่องมือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อาทิ กล้องวิดีโอ, กล้องถ่ายภาพ, เครื่องบันทึกเสียง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญต่าง ๆ ดังนี้

๓.๔.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ Primary data เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากการจัดเวทีเสวนา โดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การบันทึกเสียง การบันทึกภาพและการจดบันทึก

๓.๔.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ Secondary Data เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารผลงานวิชาการ การทบทวนวรรณกรรมที่มีบุคคล หรือหน่วยงาน สถาบันต่าง ๆ เก็บรวบรวมไว้ ได้แก่ แนวความคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ เป็นต้น

๓.๕ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การจดบันทึก มาวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความเที่ยงตรง และเชื่อถือได้ของข้อมูล ทั้งนี้ได้ใช้วิธีการจัดกลุ่มสนทนา (Group Discussion) และบรรยายเชิงวิเคราะห์

บทที่ ๔

ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” ในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้ดำเนินการศึกษาตามกรอบการวิจัยที่กำหนดไว้ซึ่งได้นำเสนอผลการศึกษาวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษาที่ได้

๔.๑.๑ บริบทของชุมชนบ้านปางกลาง

๔.๑.๒ คุณลักษณะ และสถานภาพของสื่อที่ทำการศึกษา

๔.๑.๓ ปัญหาที่เกิดกับชุมชน /สื่อที่ทำการศึกษา

๔.๒ ข้อเสนอสรุป

๔.๒.๑ ผลจากการศึกษาวิจัย (ตามวัตถุประสงค์)

๔.๒.๒ สถานภาพของสื่อการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

๔.๒.๓ บทบาทหน้าที่ของสื่อการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๔.๒.๔ กระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

๔.๓ ข้อเสนอแนะ

๔.๓.๑ ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

๔.๓.๒ ข้อเสนอแนะต่อเครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัด

๔.๓.๓ ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

๔.๑ ผลการศึกษาที่ได้

๔.๑.๑ บริบทของชุมชนบ้านปางกลาง

๑) ประวัติความเป็นมาของชุมชน

คำว่า “ปางกลาง” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “หนองน้ำขนาดใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์” สำหรับประวัติความเป็นมาของบ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว มีดังนี้ บริเวณพื้นที่หมู่บ้านในปัจจุบัน แต่เดิมเป็นป่า ชาวบ้านเรียกกันว่า “โคกหนองปางกลาง” ตั้งอยู่ใน

พื้นที่ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา มีความอุดมสมบูรณ์มาแต่อดีต เป็นที่ตั้งของบ้านเลี้ยงช้างในอดีต ขณะพักทัพ พื้นที่บริเวณนี้จะประกอบไปด้วยป่าโปร่ง พืชพันธุ์ธัญญาหาร และสัตว์ป่า มีหนองน้ำ และน้ำขังตลอดปี จึงมีผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนท่ามาหากินในบริเวณดังกล่าวตั้งแต่อดีต นอกจากนี้ ยังพบว่า ในบริเวณดังกล่าว ยังมีปราสาทตาเรียน ตั้งอยู่ มีลักษณะเป็นปราสาท ๓ หลัง เป็นสถานที่บูชา ลี้กคัลลิตธิสมัยขอมโบราณ ซึ่งในปัจจุบัน พบว่ามีสภาพเป็นปรักหักพัง ทรัพย์สินที่อยู่ภายในปราสาท ถูกโจรกรรม คงเหลือแต่เพียงเนินดิน คูน้ำล้อมรอบ มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมพื้นที่บริเวณปราสาท

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๘๕ มีกลุ่มโจรเขมรเข้าปล้นบ้านตาพระยา ได้ต้อนโค กระบือ และนำทรัพย์สินอื่น ๆ ไปจนหมด ชาวตาพระยาได้รับความเดือดร้อน ไม่มีโค กระบือ ใช้ทำนา ดังนั้น ชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง นำโดย นายเวน บุตรคง นายแคน บุตรคง นายอ่อม สุดทอง และนายช่อม เย็นอุดม ได้นำครอบครัวย้ายเข้ามาจับจองที่ดินทำกินเป็นลำดับแรก ต่อมามีการย้ายครอบครัวมาอยู่รวมกันประมาณ ๑๕ ครอบครัว

ในปี พ.ศ.๒๕๑๐ ทางอำเภอได้มีการแต่งตั้งให้ นายช่อม เย็นอุดม เป็นผู้ช่วย สารวัตรตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี มีผู้คนอพยพมาจากพื้นที่ตำบลอื่น ๆ ใน อำเภอตาพระยา และอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน (จากการสัมภาษณ์ คุณลุงกว้าง เกตุพงษ์, ๗ มีนาคม ๒๕๕๑)

ในปี พ.ศ.๒๕๒๑ ได้มีประกาศจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “บ้านปางกลาง” หมู่ ๑๖ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้มีการประกาศจัดตั้งจังหวัดสระแก้ว โดยแยกมาจากจังหวัดปราจีนบุรี จึงได้มีการประกาศจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ เป็น “บ้านปางกลาง” หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

๒) วิสัยทัศน์หมู่บ้านปางกลาง

“ปางกลางถิ่นน่าอยู่	เชิดชูวัฒนธรรม
เลิศล้ำดนตรีไทย	ใฝ่ใจรักสามัคคี
ดินน้ำดี มีพืชผัก	อุดมสมบูรณ์”

๓) ลักษณะทางภูมิศาสตร์

๓.๑) ที่ตั้ง

บ้านปางกลาง ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๓๓๘ กิโลเมตร มีพื้นที่จำนวนรวมทั้งสิ้น ๑,๕๐๘ ไร่ (จากบันทึกข้อมูลหมู่บ้านปางกลาง)

๓.๒) อาณาเขต

บ้านปางกลางมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	จด บ้านห้วย หมู่ ๗ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา
ทิศใต้	จด บ้านแก้วเพชรพลอย หมู่ ๘ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา
ทิศตะวันออก	จด เขตเทศบาลตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา
ทิศตะวันตก	จด บ้านหนองไผ่ หมู่ ๕ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา

๓.๓) ภูมิอากาศ

อุณหภูมิสูงสุด ๓๘ องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุด ๒๐ องศาเซลเซียส
ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม – พฤษภาคม มีอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๕ องศาเซลเซียส
ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน – ตุลาคม มีอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๕ องศาเซลเซียส
ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ มีอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๐

องศาเซลเซียส

๓.๔) แหล่งน้ำ

บ้านปางกลาง มีแหล่งน้ำ ได้แก่ หนองน้ำ ฝายน้ำล้น บ่อสาธารณะ ดังนี้

๑. หนองปางกลาง	จำนวน ๑ แห่ง
๒. ฝายน้ำล้น	จำนวน ๑ แห่ง
๓. หนองเวียง	จำนวน ๑ แห่ง
๔. คลองแพง	จำนวน ๑ สาย
๕. บ่อน้ำบาดาลสาธารณะ	จำนวน ๓ บ่อ
๖. บ่อน้ำตื้นสาธารณะ	จำนวน ๕ บ่อ

๓.๕) การคมนาคม

บ้านปางกลาง มีเส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้าน จำนวน ๕ เส้นทาง และเส้นทางคมนาคมจากภายนอกเข้าสู่บริเวณชุมชน จำนวน ๑ เส้นทาง คือ ถนนสายตาพระยา – กุดเวียง แยกจากเส้นทางสาย ตาพระยา – บุรีรัมย์ เลี้ยวซ้ายเข้าบริเวณด้านข้างโรงพยาบาลตาพระยา เข้าถนนสายตาพระยา – กุดเวียง ระยะทางประมาณ ๒ กิโลเมตร ถึงทางแยกเลี้ยวขวาเข้าสู่หมู่บ้านปางกลาง

๔) การปกครอง และประชากร

๔.๑) การปกครอง

บ้านปางกลาง แบ่งการปกครองออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มซื้อตรง กลุ่มองอาจ กลุ่มชาติชาย กลุ่มสายธาร กลุ่มการเกษตร และกลุ่มเขตพัฒนา มีคณะกรรมการหมู่บ้านที่เข้มแข็ง มีคณะกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย จำนวน ๑๖ คน มีหอกระจายข่าว จำนวน ๒ แห่ง

ส่วนรูปแบบการปกครองของหมู่บ้าน จะเป็นแบบของการเคารพเชื่อฟังคนที่มีอาวุโส มีการประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนแบบประชาธิปไตย ร่วมกันแสดงความคิดเห็นระหว่างผู้นำ และประชาชนในหมู่บ้านทุกคน โดยยึดหลักความสามัคคีเป็นสำคัญ

ทำเนียบผู้นำชุมชน

๑. นายรัตน์ ศรีสวัสดิ์ ดำรงตำแหน่ง พ.ศ.๒๕๒๑-๒๕๒๗
๒. นายกว้าง เกตุพงษ์ ดำรงตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๒๗ – วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๔๑
๓. นายควรร มั่นคง ดำรงตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๑ ๒๕๔๑ – วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๖
๔. นายบุญจิน เกตุพงษ์ ดำรงตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ ถึงปัจจุบัน

๔.๒) ประชากร

บ้านปางกลาง มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๑๗๐ ครัวเรือน จำแนกประชากรรวมทั้งสิ้น ๕๕๓ คน จำแนกตามเพศชาย จำนวน ๒๘๓ คน และเพศหญิง จำนวน ๒๗๐ คน

๕) ศักยภาพของบ้านปางกลาง

๕.๑) ศักยภาพของหมู่บ้าน

ก) จำนวนประชากรชาย-หญิง ในวัยแรงงาน วัยการศึกษา วัยชรา มีการแยกตามอายุอย่างชัดเจน

- ข) มีทรัพยากร แหล่งน้ำ และที่ดินที่อุดมสมบูรณ์
- ค) สภาพทางภูมิศาสตร์-ภูมิประเทศ การคมนาคมสะดวก
- ง) ภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมในชุมชนสวยงาม สะอาด และเป็นระเบียบ

๕.๒) ทรัพยากรของหมู่บ้านที่เป็นต้นทุน

ก) มีประวัติความเป็นมา เชื้อชาติ วิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมและประเพณี
ท้องถิ่นที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

- ข) มีผู้นำชุมชน/กลุ่ม/องค์กร/เครือข่าย ในชุมชนหลากหลายและเข้มแข็ง
- ค) มีโรงเรียนประถม มัธยม โรงพยาบาลที่ใกล้ เดินทางไป-มาสะดวก
- ง) มีคณะกรรมการหมู่บ้าน ชูรักษาความสงบ กฎระเบียบของชุมชน
แบ่งค้ำการปกครองที่ชัดเจน

จ) มีการจัดทำบัญชีคุมดูแลผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ
ฉ) มีการจัดเวทีประชาคมในการร่วมคิด ร่วมทำ และตัดสินใจร่วมกัน
ของทั้งหมู่บ้านทุกครั้ง

๕.๓) ความต้องการพัฒนาของหมู่บ้านในอนาคต

ก) การพัฒนาบุคลากรในชุมชน เริ่มตั้งแต่เด็ก เยาวชน ให้ทุกคนมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตย

- ข) การจัดตั้งกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ
- ค) ให้ความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ง) การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปะพื้นบ้านให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

๖) วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน

เนื่องจากประชากรของบ้านปางกลาง ส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มวัฒนธรรมไทย-เขมร และไทย-ลาว ภาษาที่ใช้จะใช้ภาษากลางในการติดต่อสื่อสารกับทางหน่วยงานราชการ แต่ถ้าเป็นการติดต่อสื่อสารกันระหว่างครัวเรือน และหมู่พวกในชีวิตประจำวัน จะนิยมใช้ภาษาถิ่น คือ ภาษาเขมร และภาษาอีสาน ส่วนการนับถือศาสนาและความเชื่อในชุมชนนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ แม้ประชาชนส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ แต่ความเชื่อดั้งเดิมในรูปแบบทางไสยศาสตร์ก็ยังมีอิทธิพลต่อชาวบ้านอยู่บ้าง โดยเฉพาะในเรื่องความเชื่อ ผี สาง เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งจะพบเห็นได้จากการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังนิยมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๓) ขนบธรรมเนียมประเพณี

- **ประเพณีเรียกขวัญ** ในอดีตนั้นชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องผีบางเทวดา ถ้าหากมีใครป่วยหนักก็จะทำพิธีเรียกขวัญ โดยจะเรียกในเวลากลางคืน มีผู้หญิง ๔ - ๕ คน เป็นผู้ทำพิธี ร่ายกายพย์กลอนเรียกขวัญ ให้กลับมาสิงสู่ร่างคืน อย่าได้เที่ยวเดินระหกระเหินไปตามป่าตามดง การทำเช่นนี้ก็เพื่อที่จะได้ให้คนที่ป่วยนั้นหายจากการอาการเจ็บป่วยโดยเร็ว

- **ประเพณีเช่นไหว้เจ้าปู่** ในแต่ละหมู่บ้านจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องคุ้มครอง เรียกว่า “เจ้าปู่” ซึ่งมีความเชื่อกันว่าเจ้าปู่เป็นผู้ดูแลความสุขของหมู่บ้านนั้น ๆ ชาวบ้านจึงมีการสร้างกระท่อมขึ้นเพื่อให้เจ้าปู่มาสิงสถิตแล้วนำไม้หรือหินมาแกะสลักเป็นรูปเจ้าปู่ หากชาวบ้านคนใดในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะพากันมาบนบานศาลกล่าวเจ้าปู่ ให้ท่านช่วยเหลือให้หายจากการเจ็บป่วยนั้น ในหนึ่งปีจะมีการเช่นไหว้เจ้าปู่ ๑ ครั้ง โดยมีการนัดหมายกันของคนในหมู่บ้านให้มาพร้อมกันทุกครัวเรือน เวลาประมาณสิบเจ็ดนาฬิกา (ห้าโมงเย็น) เมื่อชาวบ้านมาพร้อมกันทุกคนแล้วก็จะทำพิธีเช่นไหว้ด้วยเครื่องสังเวตต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเตรียมมา หลังจากนั้นก็พากันกินของที่เช่นไหว้ แล้วยังป็นขึ้นท้องฟ้าเพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจให้ออกจากหมู่บ้าน การเช่นไหว้เจ้าปู่นี้มักจะทำในช่วงเดือนห้า (เดือนเมษายน ลูกหลานในหมู่บ้านที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดก็จะกลับมาบ้านเพื่อทำพิธี)

- **ประเพณีตอมละเว็นการทำงาน** ปฏิบัติกันในช่วงเดือนเมษายน โดยมีผู้ใหญ่ในหมู่บ้านของตม่นั้นยกเลิกการทำงานของตนทุกอย่าง ตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ ไปจนถึงวันสงกรานต์ โดยจะให้ชาวบ้านนั้นมารวมกันที่วัด เพื่อช่วยกันทำความสะอาดวัด และดูแลความเรียบร้อยต่าง ๆ ของวัด ส่วนพวกสาว ๆ ก็จะพากันหอบน้ำใส่โอ่งน้ำของพระจนเต็มทุกโอ่ง ทำทุกวันจากการทำงานเสร็จแล้วก็จะพากันเล่นการละเล่นต่าง ๆ ตามประเพณีพื้นบ้าน เช่น การเล่นปรบไก่ การเล่นอาโย การเล่นช่วง การเล่นชักเย่อ เมื่อถึงเวลาเย็น ก็จะพากันกลับบ้าน ทำอย่างนี้ทุกวันจนกระทั่งถึงวันสงกรานต์ หลังจากวันสงกรานต์แล้วชาวบ้านก็จะพากันทำงานตามปกติ

- **ประเพณีแห่พระประธาน** ในวันสงกรานต์นั้น นอกจากจะมีการรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ สรงน้ำพระพุทธรูป และสรงน้ำพระแล้ว ยังมีการนำพระพุทธรูปคู่บ้านคู่อ้อมออกมาแห่รอบหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำ และกราบไหว้บูชากันอย่างทั่วถึง

- **ประเพณีเบญจทม หรือสาทรเขมร หรือแซนโดนตา** เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน จะทำกันในวันแรกม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นการไหว้บรรพบุรุษ เช้าก่อนถึงวันสาทรหนึ่งวัน ชาวบ้านจะพากันนำอาหารคาวหวานไปถวายพระในตอนเช้า ตอนเย็นก็จะทำเช่นไหว้ อุปลกรณที่ใช้ในการเช่นไหว้ มี อาหารหวาน คาว เหล้า บุหรี่ เท้าที่จะหาได้ไปรวมกันที่บ้านคนที่สนิทชิดเชื้อ ก่อน

การเช่นไหว้ จะต้องทำอาหารให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วจัดสำรับยกไปให้พ่อกับแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่ ก่อน รุ่งเช้าก็ไปทำบุญที่วัด (แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐)

- **ประเพณีกันจ้อโดนตา** เป็นประเพณีที่ทำต่อจากพิธีการเช่นโดนตา ใช้ข้าวต้มที่ใส่จานที่เก็บไว้บูชา นานถึง ๓ วัน เมื่อครบ ๓ วันแล้ว ก็จะนำไปหว่านในนา เพราะเชื่อกันว่าข้าวที่กำลังตั้งท้อง แม่โพสพจะต้องหิวเหมือนกับแม่ที่ตั้งท้องโดยทั่ว ๆ ไป เมื่อแม่โพสพอิ่ม ข้าวที่ปลูกไว้ก็จะอุดมสมบูรณ์

- **ประเพณีกวนข้าวทิพย์** ประเพณีนี้ไม่มีในพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน คาดว่ามาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะเป็นการเชื่อมระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ จึงได้เกิดประเพณีนี้ขึ้น เริ่มจากการที่ชาวบ้านพากันนำวัตถุคืบที่มีในท้องถิ่น ซึ่งได้จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตของตน ๑๐๘ อย่าง เช่น มัน งาม กลอย ข้าวเหนียว ข้าวตอก อ้อย เป็นต้น และสิ่งที่จะขาดเสียมิได้ ก็คือ น้ำมันมะพร้าว ภายในประรำพิธี จะมีการแต่งลานเทวดา โดยจะมีการจัดหนุ่มสาวที่บริสุทธิ์ เป็นชาย ๘ คน บวชเป็นเทวดา เป็นหญิง ๘ คน บวชเป็นนางฟ้า เพื่อประกอบพิธีกวนข้าวทิพย์ ก่อนจะทำพิธีจะมีการแห่ของที่จะนำมากวนข้าวทิพย์รอบประรำพิธี ๓ รอบ เมื่อครบ ๓ รอบแล้ว จะนำมาเทใส่ลงในกระทะที่พระสงฆ์ทำพิธีลงอักขระเตรียมไว้ เพราะเชื่อกันว่าเป็นพิธีมงคลเป็นการป้องกันมาร แล้วให้เทวดากับนางฟ้าทำพิธีกวนก่อน ต่อจากนั้นจึงให้บุคคลที่เป็นชาวบ้านธรรมดา กวนต่อจนเสร็จเป็น ข้าวทิพย์ เพื่อนำไปตักบาตรเทโวในวันรุ่งขึ้น

๘) การเล่นพื้นบ้าน

- **การเล่นช่วง** เป็นการเล่นแบ่งฝ่ายช่วงละเท่า ๆ กัน เป็นชายกับชาย หรือเป็นหญิงกับหญิง แล้วนำฝ้ายมาม้วนแล้วผูกให้เหลือชายฝ้ายไว้จับนิดหน่อย เมื่อแบ่งฝ่ายกันได้แล้ว ฝ่ายแรกจะเป็นผู้โยนฝ้ายที่ม้วนนั้นเข้าไปหาอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ฝ่ายรับ เมื่อฝ่ายรับ รับฝ้ายได้ก็จะเอาฝ้ายนั้นไปเข้าใส่กลุ่มของฝ่ายแรก ถ้าปาโดนใครคนใดคนหนึ่ง ฝ่ายที่เป็นผู้ปานั้นก็จะเดินไปหาฝ่ายที่ตนปาไปผูกเพื่อชี้หลังให้มาส่งคนที่ฝ่ายตรงกันข้าม หากปาไม่ถูกก็จะเริ่มเล่นใหม่โดยการเปลี่ยนฝ่ายโยนเป็นฝ่ายรับบ้าง

- **การเล่นอ้าย** ผู้เล่นจะเป็นชายกับหญิง เป็นการเล่นร้องเพลงแก้กันระหว่างชายกับหญิงการเล่น ๆ เหมือนกันกับปรบไถ่

- **การเล่นชักเย่อ** ในอดีตนั้นจะแบ่งฝ่ายชายกับหญิง จะไม่มีการรวมชายหญิงเหมือนปัจจุบัน แต่จะให้ฝ่ายหญิงนั้นมีจำนวนมากกว่าฝ่ายชาย ประมาณ ๒ ใน ๓ ของจำนวนฝ่ายชาย ส่วนการเล่นนั้นก็เหมือนในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในชุมชนบ้านปางกลาง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา ยังมีสี่บ้านอื่น ๆ คือ สี่พิธีกรรม คือ “พิธีบูชาแม่มด”

ในความเชื่อของชุมชนบ้านปางกลาง “แม่มด” ถือเป็นเทพที่คอยดูแล ปกป้องรักษา ประจำตัวมนุษย์ที่อยู่ในโลก นับตั้งแต่เกิดมา ทุกคนจะต้องมีการตั้งใจม โดยการทำนายของหมอตำแย และแม่มด ซึ่งความเชื่อนี้สืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล

“พิธีบูชาแม่มด” มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย ความผิดปกติของร่างกาย ความไม่สบายใจ ข้อขัดข้องในการดำเนินชีวิต จะมีการเริ่มต้นจากการเสี่ยงทายกับแม่หมอ เพื่อต้องการทราบว่าอาการรักษาอาการเจ็บป่วยจะต้องแก้ไขด้วยการทำพิธีบูชาเทพประจำตัวของผู้ป่วย ผู้ที่เกี่ยวข้องในครอบครัวและชุมชน จะช่วยกันตั้งปะรำพิธีบูชาเทพขึ้น โดยนำโคมครุ และเครื่องบูชาครุ เข้าร่วมในพิธี มีดนตรีประกอบการรำบวงสรวง อัญเชิญเทพประจำตัวมาประทับร่างทรง เพื่อบอกความต้องการให้แก้ไข หากแก้ไขถูกต้องก็จะหายจากอาการเจ็บป่วย

ภาพที่ ๕ แสดงเครื่องบูชา “สี่บ้าน : พิธีกรรมการบูชาแม่มด”

สำหรับดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ได้เข้ามามีบทบาท คือ เป็นส่วนหนึ่งของพิธีบูชาแม่มด ก่อนการเล่นดนตรี นักดนตรีจะจัดให้มีการไหว้ครุ และมีการเตรียมเครื่องบูชาครุดนตรี ซึ่งประกอบด้วย ข้าวต้มมัด, กล้วยน้ำว่า, ผ้าขาว, เหล้าขาว, บุหรี่ และกรวยดอกไม้ รูปเทียน (ขันห้า) เมื่อทุกอย่างพร้อม ก็จะเริ่มการบรรเลงบทเพลงสำหรับบูชาแม่มด สำหรับบทเพลงที่นักดนตรีใช้ในพิธีกรรมดังกล่าว ได้แก่ เพลงบูชาครุ, เพลงอื่น ๆ ที่เทพ หรือแม่มดที่มาร่วมในพิธีฟังพอใจ, เพลงส่ง (ซาเพดาน)

และสื่อพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่ง ที่มีพบในชุมชนบ้านปางกลาง คือ สื่อการแสดง ในเรื่องของศิลปะการแสดงทางด้าน “การรำ การร้อง” อาทิ ชุตรำบูชาครู (เพลงเชย), ชุตเลื่อมสะโตก (รำกะลา), รำอันเร (รำกระทบไม้), การรำอวยพร (โปรยดอกไม้), การร้องอาลัย ซึ่งเป็นศิลปะการร้องเพลงที่มีลักษณะของการเกี่ยวพาราสีกัน โดยจะร้องเป็นภาษาเขมร

ภาพที่ ๖ “สื่อพื้นบ้าน : สื่อการแสดง
ชุตเลื่อมสะโตก (รำกะลา)”

ภาพที่ ๗ “สื่อพื้นบ้าน : สื่อการแสดง
ชุตรำอันเร (ลาวกระทบไม้)”

ดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” จะมีบทบาทหน้าที่ในการให้จังหวะ โดยการบรรเลงบทเพลงประกอบการแสดงของนางรำในชุดต่าง ๆ ซึ่งจะมีการฝึกซ้อม และคิดทำรำให้มีความเหมาะสมกับบทเพลง ส่วนการร้องอาลัย นั้น ดนตรี “มโหรีบ้านปางกลาง” ก็จะเข้าไปมีบทบาทในการให้จังหวะ และทำนอง ซึ่งจะเป็นช่วง ๆ สลับกันไประหว่างการร้อง และการบรรเลงเสียงดนตรี

๕) สภาพทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านในพื้นที่บ้านปางกลาง หมู่ที่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักทางด้านเกษตรกรรม และมีอาชีพรอง คือ การรับจ้างทั่วไป ดังนี้

- (๑) ทำนา จำนวน ๑๐๑ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐
- (๒) ทำไร่มันสำปะหลัง จำนวน ๔๕ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๕๑
- (๓) เลี้ยงโค จำนวน ๒๗ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๗๓
- (๔) เลี้ยงสัตว์ปีก (ไก่ ห่านและเป็ด) จำนวน ๑๐๑ ครัวเรือน คิดเป็น

ร้อยละ ๑๐๐

(๕) เลี้ยงปลา (ปลาดุก/ปลาช่อน/ปลาดุก/ปลาตะเพียน) จำนวน ๘๑ ครัวเรือน
คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๑๕

(๖) เลี้ยงหมู จำนวน ๖๐ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๘๖

(๗) รับจ้างทั่วไป จำนวน ๘๐ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๒๑

รายได้

รายได้โดยเฉลี่ย/คน/ปี จำนวน ๒๖,๕๖๖.- บาท/คน/ปี (ที่มา: ข้อมูล จปฐ. ปี ๒๕๕๐)

กลุ่มองค์กร/ทุน ของบ้านปางกลาง

(๑) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๘
มีสมาชิก จำนวน ๕๒๕ คน

(๒) กลุ่มสตรีออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๔๕ มี
จำนวนสมาชิก จำนวน ๑๗๐ คน

(๓) กลุ่มปฎิบัติกิจวิภาพ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ มีสมาชิก จำนวน ๒๐ คน

(๔) กลุ่มเลี้ยงสัตว์ปีก ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๑ มีสมาชิก จำนวน ๑๗๒ คน

(๕) กลุ่มทอเสื่อ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๗ มีสมาชิก จำนวน ๒๐ คน

(๖) กลุ่มเลี้ยงปลาดุก ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ มีสมาชิก จำนวน ๒๐ คน

(๗) กลุ่มเลี้ยงโค ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ มีสมาชิก จำนวน ๑๔ คน

(๘) กลุ่มธนาคารข้าว ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๘ มีสมาชิก จำนวน ๑๗๒ คน

(๙) กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๘ มีสมาชิก จำนวน ๑๗๘ คน

(๑๐) กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ มีสมาชิก จำนวน ๒๐ คน

(๑๑) กองทุนหมู่บ้าน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๔ มีสมาชิก จำนวน ๑๗๒ คน

(๑๒) กองทุน กข.คจ. ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๔ มีสมาชิก จำนวน ๘๘ คน

(๑๓) กลุ่มมโหรี ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๐ มีสมาชิก จำนวน ๑๐ คน

(๑๔) กลุ่มปี่พาทย์ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๐ มีสมาชิก จำนวน ๑๐ คน

(๑๕) กองทุนแม่ของแผ่นดิน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ มีสมาชิก จำนวน ๑๗๒ คน

(๑๖) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ มี
สมาชิก จำนวน ๑๖ คน

(๑๗) กลุ่มประติมากรรมปูนปั้น ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๗ มีสมาชิก จำนวน ๘ คน

(๑๘) กลุ่มประสานพลังแผ่นดิน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๕ มีสมาชิก จำนวน
๖๔ คน

(๑๙) กลุ่มนั้ยาต้านงาน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ มีสมาชิก จำนวน ๑๖ คน

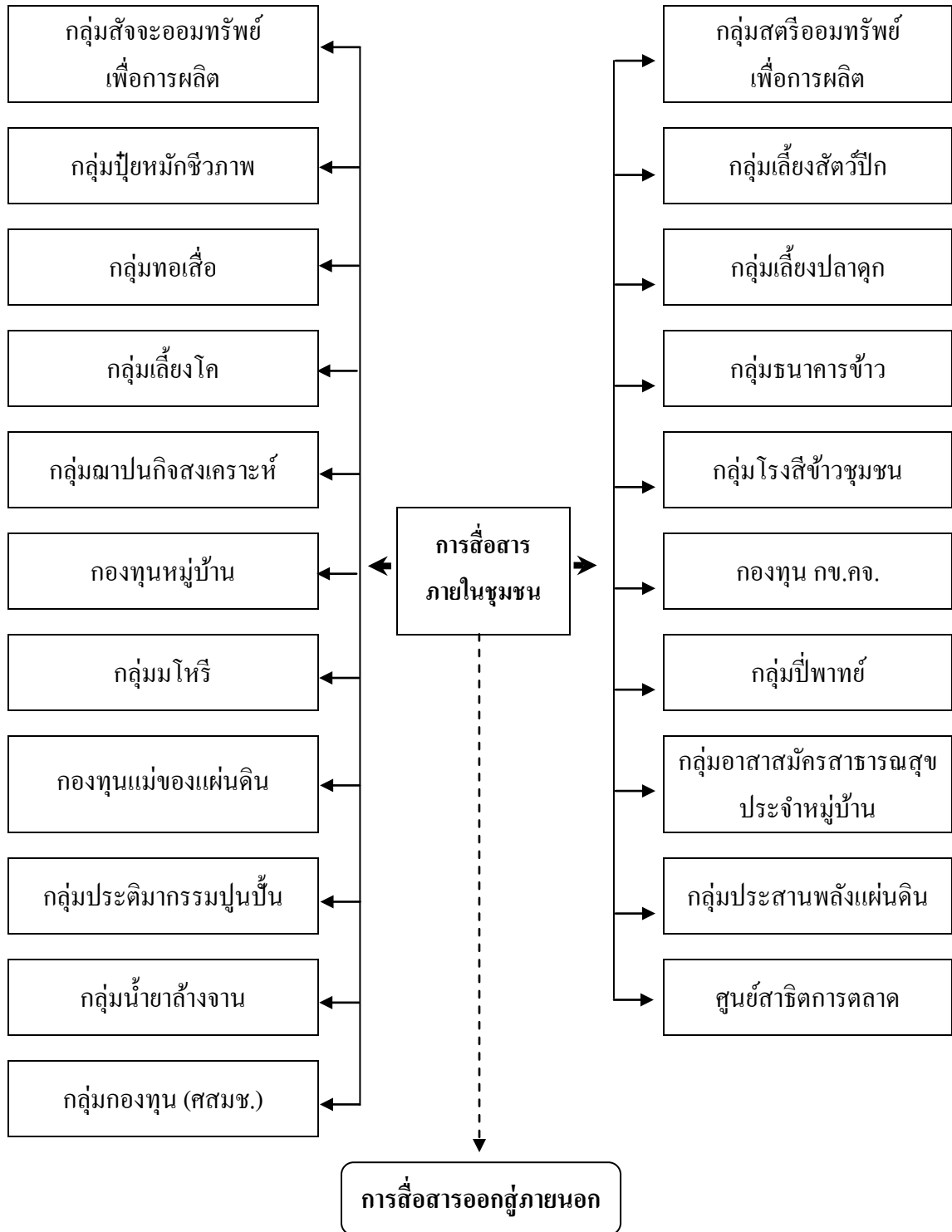
(๒๐) ศูนย์สาธิตการตลาด ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๘ มีสมาชิก จำนวน

๓๕๑ คน

(๒๑) กลุ่มกองทุน (ศสมช.) ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๑ มีสมาชิก จำนวน ๑๔ คน

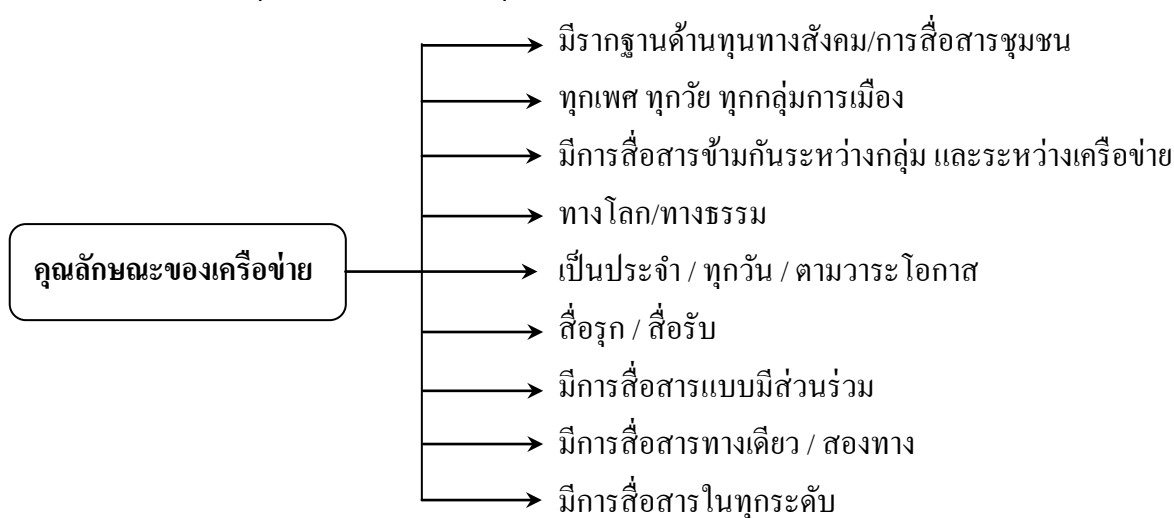
๑๒) การสื่อสาร

ช่องทางการสื่อสารของชุมชนบ้านปางกลาง

แผนภาพที่ ๕ รูปแบบการสื่อสารภายในชุมชนบ้านปางกลาง

จากแผนภาพที่ ๕ ได้แสดงถึงช่องทางการสื่อสารของชุมชนบ้านปางกลาง ซึ่งมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยจะมีการสื่อสารกันเองระหว่างกลุ่มอาชีพต่าง ๆ และการสื่อสารภายในชุมชน ที่มีกลุ่มต่าง ๆ อยู่ถึง ๒๑ กลุ่ม มีการสื่อสารจากภายในชุมชนออกมาสู่การสื่อสารภายนอกชุมชน ผลจากการสื่อสารดังกล่าว ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร, ร่วมคิดวิเคราะห์และร่วมตัดสินใจ, ร่วมดำเนินงาน, ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์หรือร่วมใช้ประโยชน์ และ การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงาน มีการพึ่งพาอาศัยในระดับกลุ่ม และมีการจัดการกลุ่มด้วยความเสมอภาค

แผนภาพที่ ๖ คุณลักษณะของเครือข่ายภายในชุมชนบ้านปางกลาง

จากการศึกษาถึงคุณลักษณะของเครือข่ายของชุมชนบ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภوتاพระยา จังหวัดสระแก้ว พบว่า มีลักษณะ ดังนี้

๑. มีรากฐานด้านทุนทางสังคม และมีการติดต่อสื่อสารกันภายในชุมชน
๒. ทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่มการเมือง
๓. มีการสื่อสารข้ามกันระหว่างกลุ่ม และระหว่างเครือข่าย
๔. เครือข่ายมีทั้งทางโลก/ทางธรรม
๕. มีการสื่อสารกันเป็นประจำทุกวัน และตามวาระโอกาส
๖. มีสื่อแบบรุก และแบบรับ
๗. การสื่อสารในชุมชน และภายนอกชุมชน เป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
๘. การสื่อสารในชุมชน และภายนอกชุมชน เป็นการสื่อสารแบบสองทาง และทางเดียว
๙. ภายในชุมชน มีการสื่อสารกันทุกระดับ

๔.๑.๒ คุณลักษณะ และสถานภาพของสื่อที่ทำการศึกษา

๑) ประวัติความเป็นมาของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

“มโหรีบ้านปางกลาง” เป็นชื่อของวงดนตรีพื้นบ้านในจังหวัดสระแก้ว ซึ่งถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงค่า และเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มคนที่สร้างสรรค์ไว้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านและเป็นมรดกที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต “มโหรีบ้านปางกลาง” คือ ศิลปะการ- แสดง เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอดีตกาลแห่งวิถีชีวิตของผู้คน เช่น ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปตาม แต่ละกลุ่มชน และแต่ละวัฒนธรรม

“มโหรีบ้านปางกลาง” ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๑๐ นายลิ้ม (ไม่ปรากฏนามสกุล), นายปิ่น พันตรี, นายยิ้ม จันทร์อุค, นายคลิม ดกสองชั้น และนายช่อม เย็นอุดม เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการเล่นดนตรี ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้านขึ้น โดยยึดเป็นอาชีพเสริมหลัง จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งแต่เดิมในอดีต “มโหรีบ้านปางกลาง” จะทำหน้าที่รับใช้สังคมและชุมชนใกล้เคียง ในการแสดงแต่ละครั้งของวง “มโหรีบ้านปางกลาง” จะยึดถือประเพณีโบราณด้วยการไปไหว้ครูก่อนการบรรเลงทุกครั้ง มีเงินค่าครูจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นจำนวนไม่มากนัก และไม่มีการเรียกร้องค่าตอบแทนจากผู้ว่าจ้าง

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๗ ที่เหลือแต่ นายช่อม เย็นอุดม ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้อนุรักษ์ และฝึกสอนการเล่นดนตรีให้กับชาวบ้าน ดังนั้น คณะกรรมการหมู่บ้านจึงได้ร่วมกันประชุมปรึกษา เพื่อเป็นสืบสาน อนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านปางกลางให้คงอยู่ โดยจัดตั้งเป็นศูนย์อนุรักษ์ ฟื้นฟูและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านปางกลาง ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหาร

ปัจจุบันวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” มีนายเสรีอน เย็นอุดม เป็นหัวหน้าวง จะมีการซ้อมวงที่ศาลาประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านที่เข้าร่วมซ้อมส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ ไม่มีเด็กหรือเยาวชนที่สนใจจะสืบสานและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน เพราะเด็กและเยาวชนเหล่านี้ส่วนใหญ่ให้ความสนใจในเรื่องของคนตรีสากลมากกว่าดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” มีนักดนตรีที่เล่นประจำ อยู่จำนวน ๑๓ คน ซึ่งจะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาเล่น ถ้าเกิดกรณีสมาชิกคนใดไม่สามารถที่จะมาเล่นได้ สมาชิกของวงก็จะสลับกันมาเล่น นักดนตรีส่วนใหญ่ของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างทั่วไป มีรายได้เฉลี่ยประมาณวันละ ๑๕๐ - ๒๐๐ บาท/วัน สำหรับกรณีที่ได้แสดงจะได้รับค่าตอบแทน คือ รายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ

ที่ประกอบด้วย ค่าเหมารถ ค่าน้ำมันรถ ค่าอาหาร แล้วเหลือเท่าไรก็จะแบ่งกันตามสัดส่วน (ส่วนมากจะไม่เกินคนละ ๑๕๐ บาท)

สำหรับศิลปะการแสดงพื้นบ้านของวง “มโหรีบ้านปางกลาง” ส่วนใหญ่จะบรรเลงในรูปของการประสมวงแล้ว ยังบรรเลงประกอบพิธีกรรม ประโคมในงานฉลอง และในงานศาสนพิธีต่าง ๆ ได้แก่

๑. ประกอบการร้องเพลงอาลัย
๒. ประกอบพิธีกรรมเข้าผีแม่แมด
๓. บรรเลงในงานมงคลต่าง ๆ เช่น บวชนาค แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ
๔. บรรเลงประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การเทศมหาชาติ
๕. บรรเลงทุกวันธรรมสวนะในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาที่วัดตาพระยา

ส่วนระยะเวลาที่ใช้ในการแสดงจะขึ้นอยู่กับข้อตกลงของผู้ว่าจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ที่ประมาณ ๒ - ๓ ชั่วโมง หรือบางครั้งอาจจะถึง ๕ ชั่วโมง

ในปี พ.ศ.๒๕๔๘ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสภาวัฒนธรรมอำเภอตาพระยา ได้จัดทำโครงการสืบค้น และดำเนินการจัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ขึ้น เนื่องจากศิลปะการแสดงประเภทนี้เป็นภูมิปัญญาแขนงหนึ่ง ที่สามารถบ่งบอกถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนที่แสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ และเป็นภูมิปัญญาที่หายากในชุมชน อีกทั้งยังใช้เวลาในการฝึกฝนและใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะตัว สมควรได้รับการอนุรักษ์ และเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

๒) เครื่องดนตรี

“มโหรีบ้านปางกลาง” มีเครื่องดนตรีที่ใช้ในการประสมวง ดังนี้

(ก) ซอด้วงหรือซออู้

“ซอด้วง” เป็นเครื่องดนตรีประเภทสี ที่มีแนวความคิดมาจากการสีกันของไม้ เช่น กอไม้เสียดสีกันเป็นเสียง ดังนั้น จึงมีการนำวัสดุที่สีกันแล้วทำให้เกิดเสียงดังจนกระทั่งพบวิธีการสีแล้วทำให้เกิดเสียงดัง เช่น ซอที่ใช้สีกันอยู่ทุกวันนี้

ภาพที่ ๘ ซอด้วง หรือ “ซออู้” และลักษณะการนั่งตีซอ

สำหรับวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปาลง” มีซอที่เรียกกันว่า “ซออู้” มีลักษณะโดยทั่วไปเหมือนซอด้วงของคนไทย แต่มีความแตกต่างที่สายซอที่ทำให้เกิดเสียง คือ สายซอจะทำด้วยสายลวด (สายเบรคจักรยาน) ทำให้มีเสียงเล็กและแหลมคม สำหรับคันทวนมีความยาวใกล้เคียงกับซอด้วง แต่จะแตกต่างกันตรงปลาย (หัวโขน) คือ ซอด้วงจะโค้งงอนอ่อนช้อยในแบบฉบับไทยแท้ ส่วนซออู้ของบ้านปางกลางจะมีลักษณะตรง

(ข) “ซออู้”

ซออู้ จะมีลักษณะเช่นเดียวกันกับ “ซออู้” ของคนไทย ตั้งแต่คันทวน กะโหลก สำหรับส่วนที่แตกต่างกัน คือ ลักษณะของการแกะลายบริเวณหลังกะโหลกซอจะเป็นรูปของประสาทรัก สายเป็นรูปของซออู้จะทำด้วยลวด (ลวดสายเบรคจักรยาน) ส่วนหน้ากะโหลกจะทำด้วยหนังของงูเหลือม

ภาพที่ ๙ ซออู้ และลักษณะการนั่งตีซอ

(ค) “ซอกกลาง”

ซอกกลางเป็นเครื่องดนตรีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของดนตรีเขมร ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องของเสียง ลักษณะทางกายภาพ โดยผู้เล่นซอกกลางจะต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญ ในเรื่องของการสีซอและทำนองเพลง โดยซอกกลางจะบรรเลงในลักษณะดำเนินทำนองเพลง

“ซอกกลาง” จะมีความแตกต่างจากซอด้วง และซออู้ มีลักษณะคล้ายนำเอา ซอด้วง และซออู้อมาผสมกัน ตามลักษณะ คือ

- กะโหลกของซอกกลางเป็นกระบอกทำจากไม้จริง หรือไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่กว่ากะโหลกของซอด้วงเล็กน้อย แต่เทียบขนาดเล็กกว่ากะโหลกของซออู้ ด้านหน้าของซอกกลาง จึงด้วยหนังของงูเหลือม

- คันทวนของซอกกลางจะมีลักษณะตั้งตรง ตรงปลาย (หัวโขน) ไม่โค้งงอ มีความตรงกว่าซออู้เล็กน้อย

- ลูกบิดของซอกกลางบริเวณลูกแก้วกลมคล้ายเม็ดขนุน แต่ขนาดใหญ่กว่า และตรงเวลาใส่ในคันทวนแล้วด้านหน้าที่ยิงสายจะยาวกว่าด้านลูกบิด

- รัศมีของซอกกลางทำด้วยลวดที่มีความแข็ง และมั่นคงบริเวณต่ำกว่า ลูกบิดประมาณ ๕ นิ้ว

- สายของซอกกลางทำด้วยลวด (สายเบรกรถจักรยาน) และในปัจจุบัน อาจใช้สายกีตาร์ไฟฟ้า

- คันชักทำด้วยยางมีความ โคงเหมือนซอทั่ว ๆ ไป

ภาพที่ ๑๐ ซอกกลาง และลักษณะการนั่งสีซอ

วิธีการเล่น

การเล่นชอกกลางคือการตีซอเหมือนกับซอด้วงหรือซออู้ในวงดนตรีมโหรีบ้านปางกลางแต่ชอกกลางนั้นมีเอกลักษณ์ของความเป็นซอที่ดำเนินทำนอง เสียงที่ออกมาเป็นสำเนียงภาษาเขมร ชอกกลางจึงกลายเป็นซอที่ทำหน้าที่ดำเนินทำนองหลัก เมื่อบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นเสียงของชอกกลางจึงเป็นเสียงที่นุ่มนวล

สายเสียง

อาจจะมีเฉพาะดนตรีมโหรีบ้านปางกลางเท่านั้นที่ใช้ระบบเสียงแบบสายเสียง

สายเสียง คือ การเทียบเสียงของสายในชอกกลางให้สูงขึ้นอีก ๑ เสียง โดยปกติสายในสายปล่าวของชอกกลางจะเป็นเสียงโด เมื่อเทียบให้สูง ๑ เสียง จะเป็นเสียงเร โดย เฉพาะผู้เล่นชอกกลางจะต้องมีความชำนาญในการเล่น และให้เหตุผลในการเทียบเสียงระบบนี้ว่าจะทำให้การเล่นมีความไพเราะขึ้นและมีความแปลกเป็นเอกลักษณ์ของการตีซอเขมร

(ง) จะเข้

การนำจะเข้มาบรรเลงร่วมกับวงมโหรีบ้านปางกลางนั้น เป็นลักษณะของการนำดนตรีซึ่งเป็นของไทยมาบรรเลงร่วมด้วย ถึงแม้จะเข้ซึ่งเป็นดนตรีไทย บรรเลงในวงเครื่องสายและมโหรีเป็นเครื่องนำ แต่วงมโหรีบ้านปางกลางใช้บรรเลงเพื่อเป็นส่วนประกอบของวงดนตรีทำให้เสียงมีความไพเราะเพิ่มขึ้น

จะเข้เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด มีรูปร่างลักษณะทางกายภาพคือมีขาตั้ง ๔ ขา ด้านที่เป็นกลองเสียงเป็นรอบวงรีรูปไข่ ทางด้านยาวที่มีลูกบิดเพื่อเพิ่มความตึงของสาย บางตัวจะแกะสลักเป็นรูปด้านหัวของจระเข้ แต่ในปัจจุบันไม่มีแล้ว ส่วนด้านบน หรือด้านหลังจะเข้จะมีนม (ลักษณะคล้ายลิ้นนิ้ว) เรียงลำดับทำให้เสียงมีความสูงต่ำต่างกัน เวลาบรรเลงใช้ไม้ดีดสายของจะเข้ทั้ง ๓ สายทำด้วยสายเอ็นที่มีขนาดความโตพอสมควร ระบบเสียงเช่นเดียวกับจะเข้ของดนตรีไทย และระบบเสียงนี้เองซึ่งตรงกับระบบเสียงของชอกกลาง

ภาพที่ ๑๑ จะเข้ และลักษณะของนั่งดีด

(จ) จิมสาย

จิมเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย “มโหรีบ้านปางกลาง” นำมาผสมกัน จึงทำให้เสียงของวงดนตรีนี้มีความแปลกออกไปคล้ายกับเครื่องสายผสมจิม แต่การดำเนินทำนองเป็นไปในลักษณะทำนองหลักและผู้เล่นหรือผู้บรรเลงจะใช้เพียงแฉวงกลางเท่านั้น สายของจิมในวงมโหรีบ้านปางกลางจะทำด้วยลวดสายเบรกรถจักรยาน ทำให้มีความเหนียว และเวลาขึ้นสายให้ตึงทำได้ลำบากพอสมควร แต่เมื่อเสียงได้ที่แล้วการหย่อนหรือลดของเสียงจะไม่มี เรียกว่าขึ้นสายแล้วไม่ต้องกลัวเสียงเพี้ยน แต่ในปัจจุบันใช้สายทองเหลืองตามความนิยม และคาดว่าในอนาคตต่อไปคงใช้สายอลูมิเนียมเพราะมีความเหนียว และทนกว่า

ภาพที่ ๑๒ จิมสาย และลักษณะการนั่งตีจิมสาย

จิมสายของ “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่ใช้ในปัจจุบัน เป็นจิมสี่เส้น มีหย่อง ๗ หย่อง เช่นเดียวกับจิมสายที่ใช้บรรเลงร่วมกับวงเครื่องสาย ที่เรียกว่า “เครื่องสายประสมจิม”

(ฉ) กลองมือ

ในทุก ๆ วงดนตรีจะมีเสียงประกอบจังหวะที่ทำให้เกิดความไพเราะ เร้าใจ เช่นเดียวกับวงมโหรีบ้านปางลงมีกลองที่เรียกว่า กลองมือ ซึ่งมีลักษณะคล้ายโทน แต่กลองมือมีลักษณะเป็นมัด ๆ ด้านหน้าจึงด้วยหนังซึ่งคาดว่าจะเป็หนังงู มี ๒ ลูก เสียงสูง ๑ ลูก เสียงต่ำ ๑ ลูก ตีสลับ หยอกล้อกันไป หรือบางครั้งอาจตีคนเดียว

ภาพที่ ๑๓ กลองมือ และลักษณะการนั่งตีกลองมือ

(ช) เครื่องประกอบจังหวะ (ฉิ่ง ฉาบ กรับ)

จะเห็นได้ว่าถึงแม้จะเป็นอารยธรรมของเขมร แต่การบรรเลงอยู่ในประเทศไทย จึงมีเครื่องดนตรีไทยเข้าร่วมบรรเลงอยู่ด้วย โดยเฉพาะ ฉิ่ง ฉาบและกรับ

ฉิ่ง และฉาบ มีลักษณะเช่นเดียวกับ ฉิ่งและฉาบที่ใช้ในดนตรีไทย ส่วนกรับ ทำด้วยไม้ กรับ ๑ คู่มี ๒ อัน มีเชือกยาวประมาณ ๓๐ ซม. ผูกที่ปลายของกรับแต่ละข้าง

ภาพที่ ๑๔ ฉิ่ง

ภาพที่ ๑๕ ฉาบ

ภาพที่ ๑๖ กรับ

ภาพที่ ๑๗ ลักษณะการนั่งตีเครื่องประกอบจังหวะ

(ข) ขลุ่ย

จะเห็นได้ว่าถึงแม้จะเป็นอารยธรรมของเขมร แต่การบรรเลงอยู่ในประเทศไทย จึงมีเครื่องดนตรีไทย “ขลุ่ย” เข้าร่วมบรรเลงอยู่ด้วย

“ขลุ่ย” เป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่า มีลิ้นทำด้วยไม้สัก ตัวขลุ่ยทำด้วยไม้รวกปล้องยาว ๆ เจาะทะลุข้อ แล้วใช้เชือกปอพันให้เป็นลวดลายแล้วเผาไฟให้เชือกปอไหม้ เมื่อเชือกปอไหม้หมดแล้ว ก็จะเกิดลวดลาย ตามที่เราได้พันเชือกปอไว้จากนั้นเจาะรูกลม ๆ เรียงแถวกัน ๗ รู ระยะห่างประมาณ ๑ นิ้ว ในแต่ละรูปิดเปิดเพื่อเปลี่ยนเสียง ผู้เป่าขลุ่ยจะใช้ริมฝีปากสัมผัสด้านล่างของลิ้น และเปิดริมฝีปากให้ลมเป่าผ่านเข้าไปในเลา

“ขลุ่ย” เป็นเครื่องดนตรีที่มีมาแต่โบราณ นิยมใช้เป่าเพื่อความบันเทิงใจเป็นการส่วนตัว ต่อมา จึงใช้ร่วมกับวงเครื่องสาย วงมโหรี และวงปี่พาทย์ โอกาสที่บรรเลง งานมงคล งานเทศกาลต่างๆ และความบันเทิงเฉพาะตัว

ภาพที่ ๑๘ ขลุ่ย และลักษณะการนั่งเป่าขลุ่ย

๕) นักดนตรี

“มโหรีบ้านปางกลาง” มีนักดนตรีที่เป็นประจำ ดังนี้

ภาพที่ ๑๕ นายเสวียน เย็นอุดม

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่ - เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ อายุ ๕๑ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางเลื่อม เย็นอุดม
- ๔) จำนวนบุตร ๓ คน
- ๕) วุฒิการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๖
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๒ บ้านปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว รหัสไปรษณีย์ ๒๓๑๕๐ โทรศัพท์ ๐๘-๖๒๖๓-๑๕๗
- ๗) อาชีพหลัก ลูกจ้างประจำ โรงพยาบาลตาพระยา
- ๘) หน้าที่ประจำในวง หัวหน้าวงมโหรีบ้านปางกลาง เล่นซอกกลาง
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๒๐ กว่าปี โดยได้นำคณะไปทำการแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก คุณพ่อช่อม เย็นอุดม และ อาจารย์สว่าง พูลมงคล
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด

ภาพที่ ๒๐ นายพิมล พูลมงคล

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่ ๑๓ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ อายุ ๓๘ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางสาว สุวแก้ว
- ๔) จำนวนบุตร ๒ คน
- ๕) วุฒิการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๖
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๔๘ หมู่ ๒ บ้าน ปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว รหัสไปรษณีย์ ๒๗๑๘๐ โทรศัพท์ -
- ๗) อาชีพหลัก เกษตรกรรม (ทำนา/ทำไร่)
- ๘) หน้าที่ประจำในวง เล่นซอด้วง
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๒๐ กว่าปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก คุณตา (อาจารย์สว่าง พูลมงคล)
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด

ภาพที่ ๒๑ นายไล ปานไชย

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่...เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ อายุ ๖๒ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางลิ้ว ปานไชย.....
- ๔) จำนวนบุตร ๒ คน
- ๕) วุฒิการศึกษา -.....
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๔๖ หมู่ ๒ บ้าน ปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว รหัสไปรษณีย์ ๒๓๑๕๐ โทรศัพท์ -.....
- ๗) อาชีพหลัก เกษตรกรรม (ทำนา).....
- ๘) หน้าที่ประจำในวง เล่นซออู้.....
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๒๐ กว่าปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก อาจารย์ช่อม เย็นอุดม และ อาจารย์สว่าง พูลมงคล.....
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด.....
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด.....
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด.....

ภาพที่ ๒๒ นายทองคำ พูลมงคล

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่ ๑๓ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๖ อายุ ๕๕ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางล้อม พูลมงคล
- ๔) จำนวนบุตร ๒ คน
- ๕) วุฒิการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๔
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๒ บ้านปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว รหัสไปรษณีย์ ๒๗๑๘๐ โทรศัพท์ -
- ๗) อาชีพหลัก เกษตรกรรม (ทำนา)
- ๘) หน้าที่ประจำในวง เล่นจระเข้
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๓๐ กว่าปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก อาจารย์สว่าง พูลมงคล
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
- ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด

ภาพที่ ๒๓ นายสุเฟียร ฉลาดเจริญ

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่ ๑๓ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ อายุ ๕๑ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางธิดา ฉลาดเจริญ.....
- ๔) จำนวนบุตร ๒ คน
- ๕) วุฒิการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๖.....
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๖๗ หมู่ ๒ บ้าน ปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว..... รหัสไปรษณีย์ ๒๗๑๘๐..... โทรศัพท์ ๐๘-๗๑๔๖-๗๗๓๔.....
- ๗) อาชีพหลัก เกษตรกรรม (ทำไร่/ทำนา).....
- ๘) หน้าที่ประจำในวง ดิฉัน / สีซอ / ตีกลอง.....
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๑๐ ปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ.....
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก..... อาจารย์สว่าง พูลมงคล.....
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
- .....
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
    - .....
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
    - .....
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด
    - .....

ภาพที่ ๒๔ นายพวย พูลมงคล

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่..... - เดือน ธันวาคม..... พ.ศ. ๒๕๕๕ อายุ ๕๒ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางสาวหยุด พูลมงคล.....
- ๔) จำนวนบุตร.....๓.....คน
- ๕) วุฒิกการศึกษา..... - .....
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ ๒ บ้าน ปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว..... รหัสไปรษณีย์ ๒๗๑๘๐..... โทรศัพท์..... - .....
- ๗) อาชีพหลัก เกษตรกรรม (ทำนา).....
- ๘) หน้าที่ประจำในวง เล่นกลองมือ.....
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๒๐ กว่าปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก อาจารย์สว่าง พูลมงคล.....
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
  - .....
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด

ภาพที่ ๒๕ นายเนง พิมพ์สมพร

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ๒๕๕๕ อายุ ๕๖ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางหงษ์ พิมพ์สมพร
- ๔) จำนวนบุตร ๒ คน
- ๕) วุฒิกการศึกษา .....
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๒ บ้านปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว รหัสไปรษณีย์ ๒๓๑๘๐ โทรศัพท์ .....
- ๗) อาชีพหลัก เกษตรกรรม (ทำนา)
- ๘) หน้าที่ประจำในวง เล่นขิม
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๒๐ กว่าปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก อาจารย์สว่าง พูลมงคล
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด

ภาพที่ ๒๖ นายบุญจันต์ เกตุพงษ์

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่ ๓๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ อายุ ๔๗ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางเกบ เกตุพงษ์
- ๔) จำนวนบุตร ๓ คน
- ๕) วุฒิการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๖
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ ๒ บ้าน ปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว รหัสไปรษณีย์ ๒๗๑๙๐ โทรศัพท์ ๐๙-๖๒๖๓-๑๑๕๗
- ๗) อาชีพหลัก ผู้ใหญ่บ้าน
- ๘) หน้าที่ประจำในวง เล่นเครื่องประกอบจังหวะ กรับ/ฉิ่ง/ฉาบ
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๒๐ กว่าปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก อาจารย์สว่าง พูลมงคล
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
- ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด

ภาพที่ ๒๗ นายพินิจ พูลมงคล

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่ - เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ อายุ ๓๖ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ นางเก้ พูลมงคล
- ๔) จำนวนบุตร ๒ คน
- ๕) วุฒิการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๖
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ - หมู่ ๒ บ้านปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว รหัสไปรษณีย์ ๒๗๑๘๐ โทรศัพท์ ๐๘-๖๒๖๓-๑๑๕๗
- ๗) อาชีพหลัก ลูกจ้างประจำ (นักการภารโรง) โรงพยาบาลตาพระยา
- ๘) หน้าที่ประจำในวง เล่นเครื่องประกอบจังหวะ กรับ/ฉิ่ง/ฉาบ
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๒๐ กว่าปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก คุณพ่อสว่าง พูลมงคล
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
  - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด

ภาพที่ ๒๘ นายคำสุข ปราภุหาญ

ประวัติ

- ๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่..... - เดือน..... - พ.ศ. ๒๕๕๓ อายุ ๕๘ ปี
- ๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ
- ๓) คู่สมรส ชื่อ..... - .....
- ๔) จำนวนบุตร..... - .....
- ๕) วุฒิการศึกษา..... - .....
- ๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๒ บ้าน ปางกลาง ตำบล ตาพระยา อำเภอ ตาพระยา จังหวัด สระแก้ว รหัสไปรษณีย์ ๒๓๑๘๐ โทรศัพท์..... - .....
- ๗) อาชีพหลัก เกษตรกรรม (ทำนา).....
- ๘) หน้าที่ประจำในวง เล่นเครื่องเป่า (ขลุ่ย).....
- ๙) ประสบการณ์ในการแสดง ๒๐ กว่าปี โดยไปแสดงภายในจังหวัด และต่างจังหวัดเป็นประจำ
- ๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก อาจารย์สว่าง พูลมงคล.....
- ๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้
- .....
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๔๕-๕๐ ปี ๑ ชุด
    - .....
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๕-๒๐ ปี ๑ ชุด
    - .....
    - ถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมาย รุ่นอายุ ๑๑-๑๕ ปี ๑ ชุด
    - .....

ภาพที่ ๒๕ คุณลุงช่อม เย็นอุดม

นอกจากนี้ คุณลุงช่อม เย็นอุดม, ครูคนตรีพื้นบ้าน ซึ่งในปัจจุบันอายุ ๘๑ ปี แล้ว ยังมีความสามารถในการถ่ายทอดดนตรีให้กับลูกหลานได้บ้างแต่ไม่มากนัก เพราะไม่สามารถที่จะนั่งนาน ๆ ได้ และลูกหลานมักจะไม่ให้คุณลุงช่อม เย็นอุดม ออกไปร่วมการแสดง ทั้งนี้ เพราะถ้าคุณลุงช่อม เย็นอุดม ไปด้วย ก็จะไม่ยอมนั่งเฉย ๆ แต่จะขอเล่นดนตรีด้วยตลอดเวลา

๔) บทเพลงที่ใช้

ลักษณะของบทเพลง มีการแบ่งเพลงออกเป็นท่อน ๆ อาจจะ ๑ หรือ ๒ ท่อน บทเพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลงแรก มีการบรรเลงเพลงโหมโรง ซึ่งไม่ได้บอกชื่อไว้ ผู้เล่น และผู้บรรเลง กล่าวเพียงว่าเพลงแรกของการบรรเลง จะเป็นบทเพลงโหมโรง

ส่วนบทเพลงต่อมา คือ บทเพลงอังเร ซึ่งจัดได้ว่าเป็นเพลงแรกของผู้ที่หัดเล่น คนตรีพื้นบ้านวง “มโหรีบ้านปางกลาง” และจากการสอบถามแล้วมีเหตุผลที่น่าฟัง คือ แต่ละวรรค แต่ละตอนของเพลงอาเร จะมีในเพลงอื่น ๆ ด้วย และมีความเชื่อว่า ถ้าหากผู้เล่น สามารถเล่นเพลงอาเรได้ แล้วจะทำให้สามารถเล่นบทเพลงอื่น ๆ ได้อย่างง่าย และถ้ามองในอีกแง่มุมหนึ่ง จะพบว่า เพลงอาเร เป็นบทเพลงที่ค่อนข้างยาก เมื่อผู้เล่นสามารถเล่นบทเพลงที่ยากได้แล้ว บทเพลงอื่น ๆ จะกลายเป็นบทเพลงง่าย ลักษณะเช่นนี้จะเป็นการเรียนการสอนแบบยากไปหาง่าย และยังเป็นการทดสอบความอดทน ความตั้งใจ และความขยัน หมั่นเพียรของผู้ที่จะหัดเล่นอีกด้วย (จากการสัมภาษณ์ นายเสรีอน เย็นอุดม, ๓๐ เมษายน ๒๕๕๑)

๕) การบันทึกโน้ต

การบรรเลงเพลงต่าง ๆ ของวง “มโหรีบ้านปางกลาง” จะไม่มีการบันทึกเป็นโน้ต อาจจะมีบ้าง แต่เป็นโน้ตที่เขียนขึ้นเฉพาะตัวบุคคลที่รู้เพียงคนเดียว การต่อเพลงของนักดนตรี วง “มโหรีบ้านปางกลาง” จะเป็นในลักษณะของการบอกเพียงเสียง “น้อย นอย หน้อย นอย” หากมีการบันทึกบทเพลง และตัวโน้ตให้มีมาตรฐาน จะทำให้ผู้ที่มีความสนใจในเรื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดนี้ สามารถที่จะบรรเลงได้ ทั้งนี้และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับผู้รู้ ผู้บรรเลง และผู้เล่นในวงดนตรี “มโหรีบ้านปางกลาง” ว่า จะยอมเขียนโน้ตขึ้นมาเพื่อการศึกษาหรือไม่ และจะถือว่าไม่เป็นการผิดครู

๔.๑.๓ ปัญหาที่เกิดกับชุมชน / สื่อที่ทำการศึกษา

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๑๐ ซึ่งพบว่า “มโหรีบ้านปางกลาง” ได้รับความนิยมนิยมจากชุมชน และเริ่มตกต่ำลงซึ่งมีสาเหตุจาก สื่อบันเทิงที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งอิทธิพลของดนตรีเพลงลูกทุ่งที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนเพิ่มขึ้น ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ คณะกรรมการของบ้านปางกลาง จึงได้ร่วมกันประชุม และปรึกษาในเรื่องการสืบสานอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของบ้านปางกลางให้คงอยู่คู่กับชุมชน จึงได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์อนุรักษ์ฟื้นฟู และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “บ้านปางกลาง” มีการรวมตัวกันของชาวบ้านในรูปของ “คณะทำงาน” ขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อธำรงรักษาชาวบ้านในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเองและของท้องถิ่น อีกทั้งเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรอิสระ

ประการต่อมา คือ กระแสความนิยมของดนตรีสากลที่เผยแพร่เข้ามาในชุมชนโดยผ่านสื่อแขนงต่าง ๆ ที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้ชุมชนลดความนิยมในรูปลักษณะของดนตรีพื้นบ้านในแบบดั้งเดิมไป บางส่วนหันไปประยุกต์เอาทำนองของดนตรีจากวัฒนธรรมอื่นมาใช้เพื่อให้เกิดความร่วมสมัย อีกทั้งนักดนตรีส่วนใหญ่ที่เป็นสมาชิกของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” มีอายุมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเรียนรู้ และการฝึกทักษะในการเล่นดนตรีพื้นบ้านของจะใช้ระยะเวลาที่นาน ทำให้ผู้เรียนเกิดความท้อ อีกทั้งการถ่ายทอดจากปราชญ์ผู้รู้ด้านดนตรีพื้นบ้านนั้น จะไม่มีโน้ตเพลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรให้กับผู้เรียน จะใช้วิธีการถ่ายทอดแบบการบอกทำนองในลักษณะของการไล่เสียง ดังนั้น จึงมีความต้องการที่จะถ่ายทอดความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน “บ้านปางกลาง” ให้ได้รับการสืบทอดต่อไป

จากปัญหาดังกล่าว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ได้ดำเนินการประชุม พร้อมทั้งพิจารณาคัดเลือกศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ของตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ขึ้นเป็นกรณีศึกษาวิจัย ซึ่งในเบื้องต้นได้ประสานงานไปยังผู้นำชุมชน (นายบุญจีน เกตุพงษ์ : ผู้ใหญ่บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว) พร้อมทั้งเชิญให้เข้าร่วมเป็นคณะผู้วิจัยในโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” พร้อมทั้งได้อธิบายและชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัย ได้เรียนเชิญเครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ซึ่งประกอบด้วย วัฒนธรรมจังหวัด และนักวิชาการวัฒนธรรมจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ประธานสภาวัฒนธรรมและคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอตาพระยา และผู้นำของชุมชนบ้านปางกลาง ได้ประชุมและร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานวัฒนธรรมร่วมกัน โดยกำหนดจัดในรูปของเวทีเสวนาเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์จากปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน ไปสู่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งผลจากการจัดเวทีเสวนา ทุกภาคส่วนได้สรุปความคิดเห็นว่าควรจัดกิจกรรมการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจากกลุ่มนักดนตรีในปัจจุบัน ไปสู่เด็กและเยาวชนในชุมชน

สำหรับกระบวนการในการจัดทำหลักสูตรในครั้งนี้ คณะทำงานของศูนย์อนุรักษ์พื้นฟู และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน “บ้านปางกลาง” สภาวัฒนธรรมอำเภอตาพระยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ผู้นำชุมชน และผู้แทนจากสถานศึกษาในชุมชน ได้ร่วมกันพิจารณาเนื้อหาในหลักสูตร “ศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน” ที่จะใช้สำหรับการถ่ายทอดไปสู่กลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งการกำหนดแผนการถ่ายทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชุมชนร่วมกัน จากนั้น ได้จัดทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว เพื่อใช้สำหรับการจัดอบรมการถ่ายทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนบ้านปางกลาง และชุมชนพื้นที่ใกล้เคียงที่มีความสนใจในดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งรายละเอียดในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. สถานที่จัดกิจกรรมการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน

ศาลากลางบ้าน (ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์อนุรักษ์พื้นฟู และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน” บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

๒. เป้าหมาย / วันและเวลาในการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน

- จัดอบรมให้ความรู้แก่เด็ก และเยาวชน จำนวน ๕๐ คน
- ระยะเวลาการจัดอบรม : ๓ เมษายน – ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ รวม ๒๑ วัน
- จัดอบรมในวันจันทร์-วันศุกร์ ระหว่างเวลา ๑๗.๐๐ น. - ๒๐.๐๐ น.

๓. คณะวิทยากร

๑) นายบุญจิน เกตุพงษ์ อายุ ๔๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน

๒) นายเสริณ เย็นอุดม อายุ ๕๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๘ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “โน้ตเพลง”

๓) นายพิมล พูลมงคล อายุ ๓๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๔๘ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “ซอด้วง” หรือ “ซออู้”

๔) นายไถ ปานชัย อายุ ๖๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๖ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “ซออู้”

๕) นายสุเพียร ฉลาดเจริญ อายุ ๔๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๗ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “ซอด้วง” หรือ “ซออู้”

๖) นายพาย พูลมงคล อายุ ๕๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “กลองมือ”

๗) นายเนง พิมป์สมพร อายุ ๕๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “จิมสาย”

๘) นายทองคำ พูลมงคล อายุ ๕๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “จะเข้”

๙) นางกิมยนต์ เช็งประโคน อายุ ๓๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “การฝึกสอนรำ”

๑๐) นางรุณี หอมประไพ อายุ ๓๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่อง “การฝึกสอนรำ”

๔. หลักสูตรที่ใช้ในการอบรม (ซึ่งผ่านการประชุมจากชุมชนแล้ว)

๑) กิจกรรมที่ ๑ : พิธีไหว้ครู

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการไหว้ครู
- วัสดุ/อุปกรณ์ เครื่องใช้ในการจัดพิธีการไหว้ครู
- การจัดตั้งวัสดุอุปกรณ์และเครื่องสักการะในพิธีไหว้ครู
- บทคำสวดในพิธีไหว้ครู
- พิธีกรรมการไหว้ครู

๒) กิจกรรมที่ ๒ : การรำ

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการรำ
- ท่ารำ
  - การรำไหว้ครู
  - การรำอวยพร
  - การรำลาวาระทบไม้
  - การรำกะลา
- การแต่งกายของผู้รำ
- ฝึกรำ

๓) กิจกรรมที่ ๓ : เครื่องดนตรี

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการเล่นดนตรี
- ประเภทของเครื่องดนตรีในวง “มโหรีบ้านปางกลาง”
  - ซอฮู้
  - ซอด้วง หรือ ซออู้
  - ซอกกลาง
  - กลองมโหรี
  - จิมสาย
  - จะเข้
  - ฉิ่ง
  - ฉาบ
  - กรับ
  - ขลุ่ย

- คุณลักษณะของเครื่องดนตรีแต่ละประเภท
- การเล่นดนตรีแต่ละประเภท
- การเล่นดนตรีเป็นวงมโหรี

๔) กิจกรรมที่ ๔ : บทเพลง

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของบทเพลง
- บทเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ
- บทเพลงบรรเลงต่าง ๆ
- บทเพลงประกอบการรำประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ

๕) กิจกรรมที่ ๕ : บทสรุป

- ความรู้ความเข้าใจ ประวัติความเป็นมาของวงดนตรีพื้นบ้าน

“มโหรีบ้านปางกลาง”

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมการแสดงของวงดนตรีพื้นบ้าน

“มโหรีบ้านปางกลาง”

- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทำรำ และการแสดงในพิธีกรรมต่าง ๆ
- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทเพลง และการแสดงประกอบบทเพลง
- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องดนตรีในวงมโหรีบ้านปางกลาง
- ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์

สืบสานวงมโหรีบ้านปางกลางให้คงอยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

๕. ผลสัมฤทธิ์ที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

๑) เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมอบรมตามกิจกรรม จำนวน ๕๐ คน ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ทำให้เกิดความรู้ และมีความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้าน อีกทั้งได้มีโอกาสฝึกทักษะการเล่นดนตรีประเภทต่าง ๆ จากปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ทางด้านดนตรี และจากการอบรมในครั้งนี้ยังเป็นการสร้างจิตสำนึกให้เด็ก และเยาวชนได้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของศิลปะการแสดงในท้องถิ่นตนเอง ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน และภาคภูมิใจในศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นตนเอง

๒) มีหลักสูตรศิลปะการแสดงพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ซึ่งสามารถใช้เป็นคู่มือการฝึกอบรมให้กับเด็ก และเยาวชนรุ่นหลังต่อไป อีกทั้งยังพัฒนาใช้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนเสริมในสถานศึกษาได้

๓) ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลตาพระยา และเครือข่ายวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ของชุมชนบ้านปางกลาง ให้สามารถคงอยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๖. การจัดเวทีคืนข้อมูลและเผยแพร่รายงานการศึกษา

๑) ดำเนินการจัดเวทีเสวนา “คืนข้อมูลการศึกษาวิจัย” เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และความต้องการของเพิ่มเติมของชุมชนบ้านปางกลางในการสืบทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปางกลาง” ในช่วงวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๕๑ พร้อมทั้งนำผลจากการจัดเวทีเสวนา “คืนข้อมูลการศึกษาวิจัย” เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และความต้องการของชุมชนในการสืบทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

๒) เผยแพร่รายงานผลการศึกษาวิจัย และรูปแบบการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปางกลาง” เพื่อการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านให้คงอยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

๓) คณะผู้วิจัย ประสานงานกับผู้นำชุมชน เพื่อนำเสนอหลักสูตรการแสดงศิลปะดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ต่อผู้บริหารสถานศึกษา และเครือข่ายวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอตาพระยา ในการกำหนดหลักสูตรศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น ของสถานศึกษา และนำเสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาเครื่องดนตรี ค่าเครื่องแต่งกายนักแสดง และค่าตอบแทนวิทยากร

๔.๒ ข้อสรุป

ผลจากการศึกษาวิจัย สามารถสรุป ได้ดังนี้

๔.๒.๑ สถานภาพของสื่อการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

“มโหรีปางกลาง” หมายถึง วงดนตรีพื้นบ้าน ที่เป็นชื่อเฉพาะ ไม่เกี่ยวข้องกับและไม่เหมือนกับวงมโหรีของวัฒนธรรมไทยในภาคกลาง มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่ชัดเจน และมีประวัติการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากราชสำนักเขมร

ในอดีตวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ทำหน้าที่รับใช้สังคม และชุมชนใกล้เคียง ซึ่งในการแสดงแต่ละครั้งของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” จะยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณด้วยการไหว้ครูก่อนการบรรเลงทุกครั้ง จะมีเงินค่าครูจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นจำนวนไม่มากนัก

ส่วนเครื่องดนตรีที่ใช้ในวง ส่วนใหญ่จะทำขึ้นเอง โดยนำวัสดุที่มีอยู่ หรือที่หาได้ภายในชุมชน นำมาสร้างเป็นเครื่องดนตรี มีชุดการแสดง มีนักร้องชาย-หญิง ร้องเพลงปฏิพากษ์ (เพลงแก้กัน) ซึ่งบทเพลงที่ใช้จะเป็นภาษาเขมร

สำหรับศิลปะการแสดงของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ส่วนใหญ่จะบรรเลงในรูปของการประสมวงแล้ว ยังบรรเลงประกอบพิธีกรรม ประโคมในงานฉลอง และในศาสนพิธีต่าง ๆ เช่น

๑. การเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการร้องเพลงอาลัย (ศิลปะการแสดง ที่แสดงถึงการเกี่ยวพาราสีกันระหว่างชายหนุ่ม-หญิงสาว)

๒. การเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสื่อพิธีกรรม คือ การบรรเลงบทเพลงเพื่อบูชาแม่ศรี ในการประกอบพิธีกรรมเข้าผีแม่ศรี เพื่อรักษาความเจ็บป่วยได้ป่วยของคนในชุมชน

๓. การเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการแสดง คือ การบรรเลงบทเพลงเพื่อให้จังหวะกับนางรำในชุดต่าง ๆ เช่น ชุดรำบูชา, ชุดเรือมสะโตก (รำกะลา), ชุมรำอันเร (ลาวกระทบไม้) ฯลฯ

๔. การบรรเลงในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานบวชนาค งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน ฯลฯ

๕. การบรรเลงบทเพลงประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เช่น การเทศมหาชาติ งานสาทรเขมร ฯลฯ

๖. การบรรเลงบทเพลงทุกวันธรรมสวนะ ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ซึ่ง นักดนตรีของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ทุกคนจะทำหน้าที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปบรรเลงบทเพลง ร่วมกับ วงปี่พาทย์ที่วัดตาพระยา ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

๔.๒.๒ บทบาทหน้าที่ของการสื่อการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บทบาทของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีปางกลาง” ที่มีต่อชุมชนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน คือ การให้ความบันเทิงในงานมงคลต่าง ๆ อาทิ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ และยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการประกอบพิธีทางศาสนา หรือพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบรรเลงในพิธีกรรมการเข้าผีแม่ศรี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาความเจ็บป่วยของคนในชุมชน นอกจากนี้ ยังมีบทบาทอีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การอนุรักษ์ และสืบสานศิลปวัฒนธรรม “ดนตรีพื้นบ้าน” ให้คงอยู่คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

๔.๒.๓ กระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” ทำให้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญ สรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๑ สรุปผลการวิจัยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย	ผลที่ได้จากการวิจัย
๑. เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น	๑. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว มีบทบาทในการบริหารจัดการงานด้านวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปแบบ อีกทั้งยังได้รับการยอมรับจากชุมชนเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดเครือข่ายการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในชุมชนของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้วเพิ่มขึ้น ๒. การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจและร่วมรับผิดชอบ ทำให้เกิดการพัฒนากิจกรรมทั้งของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และเครือข่ายสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้วในด้านการทำงานร่วมกับชุมชน
๒. เพื่อศึกษาประวัติและบทบาทหน้าที่ของ “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	๑. ชาวบ้าน ประชาชนชาวบ้าน เด็กและเยาวชน ในชุมชน “บ้านปางกลาง” เกิดความรู้ มีความเข้าใจในคุณค่าของศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” และสามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม ๒. มีการจัดทำประวัติ และบทบาทหน้าที่ของ “มโหรีบ้านปางกลาง” เพื่อเผยแพร่ โดยผ่านทางเว็บไซต์ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว (www.intranet.m-culture.go.th/Sakaeo) และเอกสารรายงานที่เป็นรูปเล่ม ๓. เด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชนบ้านปางกลางและพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดสระแก้ว ได้รับทราบถึงประวัติความเป็นมาและบทบาทหน้าที่ของวง “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีในชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย	ผลที่ได้จากการวิจัย
๓. เพื่อแสวงหาวิธีการถ่ายทอด “มโหรีปาลง” ให้อยู่คู่ชุมชนอย่างยั่งยืน	๑. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และเครือข่ายวัฒนธรรมในชุมชนและท้องถิ่น ได้ประชุมร่วมกัน ด้วยวิธีการจัดเวทีเสวนา เพื่อแสวงหารูปแบบ และวิธีการถ่ายทอด ศิลปะการแสดง คนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปาลง” ให้สามารถอยู่ คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน ด้วยวิธีการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อใช้ถ่ายทอดให้กับเด็ก และเยาวชนของสถานศึกษาในพื้นที่ตำบล ตาพระยา และตำบลใกล้เคียง ในพื้นที่อำเภอตาพระยา
๔. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด	๑. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดสระแก้ว มีกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นรูปธรรม

การดำเนินงานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย และสรุปผลที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

๑. เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากวัตถุประสงค์ พบว่า สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ได้เข้าไปมีบทบาทในการบริหารและจัดการงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยวิธีการสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนและท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้ชุมชนและท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจและร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งผลจากการดำเนินงาน ทำให้สภาวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ได้รับการยอมรับจากเครือข่ายวัฒนธรรม ชุมชนและท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. เพื่อศึกษาประวัติ และบทบาทหน้าที่ของ “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากวัตถุประสงค์ พบว่า สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ได้เข้าไปดำเนินการสืบค้น สัมภาษณ์พร้อมทั้งจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และบทบาทหน้าที่ของดนตรีพื้นบ้านวง “มโหรีบ้านปางกลาง” หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ที่มีต่อชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลการดำเนินงาน มีดังนี้

๒.๑ ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน เด็กและเยาวชนในชุมชน “บ้านปางกลาง” เกิดความรู้ และมีความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ในท้องถิ่นของตนเอง ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน และภาคภูมิใจในศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นตนเอง นอกจากนี้ยังสามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม

๒.๒ จัดทำเอกสารรายงานการสืบค้นประวัติความเป็นมา และบทบาทหน้าที่ของศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” เพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ด้วยวิธีการเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว (www.intranet.m-culture.go.th/Sakaao) และเอกสารรายงานที่เป็นรูปเล่ม

๒.๓ เด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชนบ้านปางกลางและพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดสระแก้ว ได้มีโอกาสรับทราบประวัติความเป็นมา และบทบาทหน้าที่ของวง “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชน

๓. เพื่อแสวงหาวิธีการถ่ายทอด “มโหรีปางกลาง” ให้อยู่คู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และเครือข่ายวัฒนธรรม ได้ประชุมร่วมกัน ด้วยวิธีการจัดเวทีเสวนา เพื่อแสวงหารูปแบบ และวิธีการถ่ายทอดศิลปะการแสดง ดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้สามารถอยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน ด้วยวิธีการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อใช้ถ่ายทอดให้กับเด็ก และเยาวชนของสถานศึกษาในพื้นที่ตำบลตาพระยา และตำบลใกล้เคียง ในพื้นที่อำเภอตาพระยา

๔. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด

สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว มีกระบวนการทำงานร่วมกัน ด้วยการนำแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เข้ามาเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” โดยพบว่า มีอยู่ ๕ แนวคิด ได้แก่ (๑) หลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม (๒) หลักการสร้างควมเข้าใจร่วมกันก่อนทำกิจกรรม (๓) การวิเคราะห์วัฒนธรรมทั้งรูปแบบและเนื้อหา (ต้นไม้แห่งคุณค่า) (๔) หลักการ S-M-C-R และ (๕) แนวคิดทำที่แบบคู่ขนาน “ทั้งใช้และพัฒนาสื่อพื้นบ้าน ซึ่งแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ถูกสอดแทรกอยู่ในกระบวนการผลิตซ้ำ องค์ประกอบด้านการสื่อสาร S-M-C-R เพื่อสืบทอดวัฒนธรรม

๔.๓ ข้อเสนอแนะ

๔.๓.๑ ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

๑) ควรมีการบันทึกโน้ตบทเพลงทุกเพลงให้เป็นระบบมาตรฐาน ซึ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจ ทั้งนี้เพื่อให้เด็ก และเยาวชน ตลอดจนผู้ที่มีความสนใจในศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านสามารถอ่านโน้ตบทเพลง และเล่นดนตรีพื้นบ้านได้เพิ่มมากขึ้น

๒) ควรมีการเปิดโอกาสให้เด็ก และเยาวชนของชุมชน ที่ผ่านการฝึกอบรม และฝึกซ้อมได้เข้าร่วมในการแสดงศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” เพื่อให้เด็ก และเยาวชนเหล่านี้ได้รับประสบการณ์จากการแสดงในสถานการณ์จริง ๆ

๓) ควรเปิดโอกาสให้เด็ก และเยาวชนในชุมชน ได้แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งจากการศึกษาของคณะผู้วิจัย พบว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษา หน่วยงาน และบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ อีกทั้งหลักสูตรท้องถิ่นยังสามารถบูรณาการในการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ทั้งหลายมาใช้ในการเรียนการสอน ไม่ว่าจะด้านอาชีพ หัตถกรรม เกษตรกรรม ดนตรี การแสดงวรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน เกิดความรักความผูกพันกับท้องถิ่นของตน และสามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้สำหรับการประกอบอาชีพต่อไปได้

๔.๓.๒ ข้อเสนอแนะต่อเครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว

เครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ซึ่งประกอบด้วย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สภาวัฒนธรรมอำเภอ สภาวัฒนธรรมตำบล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ควรดำเนินงานบริหารจัดการงานวัฒนธรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันให้สื่อพื้นบ้านของชุมชน/ท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงมากขึ้น

๔.๓.๓ ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” หากมีการวิจัยครั้งต่อไปนี้ ควรทำการศึกษาถึงเรื่องกระบวนการทำงานวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างเครือข่ายวัฒนธรรม โดยเฉพาะกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้น เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่าง และข้อดี ข้อด้อยของกระบวนการสื่อสาร เพื่อสามารถนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายวัฒนธรรม ต่อไป

๒) การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่เน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัด และชุมชนในการสืบทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านเป็นหลัก แต่จากการศึกษา พบว่า ภายในชุมชนยังมีสื่อพื้นบ้านอื่น ๆ ที่น่าสนใจ อาทิ พิธีกรรมการเข้าผีแม่แมด การเทศมหาชาติ ประเพณีการแต่งงานแบบเขมร ภาษาเขมร ฯลฯ หากมีการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป จึงควรที่จะทำการศึกษาสื่อพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ เพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมร่วมกันของเครือข่ายวัฒนธรรมจังหวัด

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาภาพรวมจากงานวิจัย. กรุงเทพฯ : ซีโน ดีไซน์, ๒๕๔๘.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโพรดักส์, ๒๕๔๙.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. โฟกัสแนวทางการวิจัยสื่อพื้นบ้านเพื่อพัฒนาชุมชนแบบเชิงรุก : การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง การสื่อสารชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ฯ. ๒๕๔๒. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกถียณณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๕.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. ๒๕๒๗. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมสุข หินวิมาน. การสื่อสารกับการเสริมสร้างศักดิ์ศรีแห่งสื่อพื้นบ้าน. ใน สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่งสุขภาพจะชุมชนเข้มแข็ง. หน้า ๑๒๒-๒๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อมรา พงศาพิชญ์. ๒๕๓๕. “ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ”. น.๓-๖. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพ. สถาบันวิจัยและพัฒนา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อมรา พงศาพิชญ์. ๒๕๔๓. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุคลากรกรม

นายประดิษฐ์สร บุญศรี, ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

นายช่อม เย็นอุดม, อายุ ๘๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน และเป็นผู้ริเริ่มในการก่อตั้งวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”.

นายกว้าง เกตุพงษ์, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน, ช่างทำเครื่องดนตรี

นายบุญจัน เกตุพงษ์, เกิดวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๐๔ อายุ ๔๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๓ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน), เป็นนักดนตรีของวงดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” และเป็นประธานกลุ่มลานวัฒนธรรมของโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลตาพระยา.

นายเสรีอน เย็นอุดม อายุ ๕๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๘ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน.

นายพิมล พูลมงคล, อายุ ๓๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๔๘ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน.

นายไถ ปานชัย, อายุ ๖๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๖ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน.

นายสุเพียร ฉลาดเจริญ อายุ ๔๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๗ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน.

นายพาย พูลมงคล อายุ ๕๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน.

นายเนง พิมพ์สมพร อายุ ๕๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน.

นายทองคำ พูลมงคล อายุ ๕๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว, ประชาชนชาวบ้านด้านศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน.

นางรุณี หอมประไพ, อายุ ๓๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว เป็นประชาชนชาวบ้าน, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลตาพระยา.

ภาคผนวก

๑. ภาพถ่ายกิจกรรมการลงพื้นที่

ภาพที่ ๓๐-๓๑ การประชุมคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ณ ห้องประชุม
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๓๒-๓๓ การประชุมคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ณ ห้องประชุม
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๓๔-๓๕ กิจกรรมการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัย ณ บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๓๖ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาวิจัย ณ ศาลากลางบ้าน บ้านปางกลาง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๓๗ นายประดิษฐ์สร บุษตรี ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอตาพระยา ชี้แจงการศึกษาวิจัย ณ ศาลากลางบ้านปางกลาง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๓๘-๓๙ การจัดเวทีประชาคม ณ ศาลากลางบ้าน บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๔๐ สัมภาษณ์คณะผู้นำชุมชน ณ บ้านคุณลุงกว้าง เกตุพงษ์ บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๔๑ สัมภาษณ์คณะนักดนตรี ณ บ้านผู้ใหญ่บุญจิน เกตุพงษ์ บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๔๒-๔๓ กิจกรรมการไหว้ครูดนตรี ณ ศาลากลางบ้าน บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๔๔-๔๕ กิจกรรมการสอนการอ่านโน้ต และบทเพลง ณ ศาลากลางบ้าน บ้านปางกลาง หมู่ ๒ ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ ๔๖-๔๗ กิจกรรมการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน ณ ศาลากลางบ้าน หมู่ ๒ บ้านปางวาง
ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยศึกษากรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และกำหนดประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอย่างกว้าง ๆ เป็นคำถามลักษณะปลายเปิด เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	คำถามวิจัย	กลุ่มประชากร
๑. เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น	๑. ท่านคิดว่า สภาวัฒนธรรมจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด มีบทบาทและภารกิจในการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง ๒. ท่านคิดว่า การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม สามารถนำมาใช้สำหรับการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมในท้องถิ่น/ชุมชน ได้อย่างไร ๓. ท่านคิดว่า รูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรเป็นแบบใด ๔. ท่านคิดว่า กระบวนการทำงานร่วมกัน สามารถทำให้เกิดการพัฒนาบุคลากรได้อย่างไร	- ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว - วัฒนธรรมจังหวัด - กรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว - นักวิชาการวัฒนธรรม - ผู้นำชุมชน
๒. เพื่อศึกษาประวัติ และบทบาทหน้าที่ของ “มโหรีบ้านปางกลาง” ที่มีต่อชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	๑. ประวัติความเป็นมาของการตั้งวงมโหรีบ้านปางกลาง ๒. ประวัติของคณะนักดนตรี ๓. เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง และการได้มาของเครื่องดนตรี	๑. ผู้ใหญ่บ้านบ้านปางกลาง หมู่ ๒ ๒. คณะนักดนตรีพื้นบ้านบ้านปางกลาง หมู่ ๒

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	คำถามวิจัย	กลุ่มประชากร
๑. เพื่อแสวงหาวิธีการถ่ายทอด “มโหรีปาลง” ให้อยู่คู่ชุมชน อย่างยั่งยืน	๑. ท่านคิดว่ารูปแบบและวิธีการถ่ายทอด ศิลปะพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปาลง” ให้สามารถอยู่คู่กับชุมชน ควรเป็นในรูปแบบใด	- ประธานสภา วัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว - วัฒนธรรมจังหวัด - กรรมการบริหารสภา วัฒนธรรมจังหวัด สระแก้ว - นักวิชาการวัฒนธรรม - ผู้นำชุมชน - ชาวบ้านที่เข้าร่วมเวที ประชาคม
๔. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมจังหวัด	๑. ท่านคิดว่า การเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด ควรจะดำเนินการในรูปแบบใด ถึงจะสามารถเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ	- ประธานสภา วัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว - วัฒนธรรมจังหวัด - กรรมการบริหารสภา วัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว - นักวิชาการวัฒนธรรม

๒.๒ แบบสอบถาม

ประวัติคณนั้กดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง”

๑) วัน เดือน ปีเกิด วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี

๒) สถานภาพ สมรส หย่า หม้าย อื่น ๆ

๓) คู่สมรส ชื่อ.....

๔) จำนวนบุตร.....คน

๕) วุฒิกการศึกษา.....

๖) ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่..... หมู่.....บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์.....

๗) อาชีพหลัก.....

๘) หน้าที่ประจำในวง.....

๙) ประสบการณ์ในการแสดง.....

๑๐) ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้านจาก.....

๑๑) ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้.....

ตารางที่ ๒ กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีการสร้างการมีส่วนร่วม (ไปตระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ ทำ	ประธานสภา วัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่น ๆ (ไปต ระบุ)	
๑. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ นอกเหนือจากบุคลากรในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย หรือคณะทำงาน	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	-	ประสานงานกับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมประชุม เพื่อเตรียมวางแผนคิดเรื่องกระบวนการทำงานวัฒนธรรมร่วมกัน ระหว่างสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และชุมชน พร้อมทั้งกำหนดพื้นที่ และหัวข้อของการศึกษาวิจัย
๒. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมตั้งโจทย์การวิจัย	✓	-	✓	✓	✓	✓	-	-	จากการประชุม และได้มีเสนอหัวข้อในที่ประชุม พร้อมทั้งทำการคัดเลือกหัวข้อวิจัย และตั้งโจทย์การวิจัย

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีการสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ ทำ	ประธานสภา วัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่น ๆ (โปรด ระบุ)	
๓. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเขียน โครงร่างวิจัย/ร่วมออกแบบ งานวิจัย	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	ร่วมกันสืบค้นข้อมูล และกำหนดวิธี ดำเนินงานวิจัยที่เหมาะสมกับพื้นที่ และ นำโครงร่างวิจัยเสนอ คณะอาจารย์ที่ ปรึกษา
๔. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมสร้างเครื่องมือการวิจัย	✓	-	✓	✓	✓	-	-	-	เตรียมเครื่องมือสำหรับการใช้ในการเก็บ รวบรวมข้อมูลตามแนวทางการ ศึกษาวิจัย โดยพิจารณาจากกรอบเนื้อหา และขอบเขตที่กำหนด
๕. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง	✓	-	✓	✓	✓	-	-	-	ประสานงานชุมชนเพื่อคัดเลือกกลุ่ม ตัวอย่างในการเก็บข้อมูล
๖. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเก็บข้อมูล	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	-	เปิดเวทีเสวนา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน ไปสู่กลุ่มเป้าหมาย

แบบรายงานความก้าวหน้าให้กับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

- **ที่ผ่านมา นอกจากงานวิจัยครั้งนี้ ท่านได้ทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใดบ้าง**

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ลักษณะการทำงานของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว คือ ทำหน้าที่เลขานุการสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว โดยตำแหน่ง ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการงานสำนักงานของสภาวัฒนธรรมจังหวัด สำหรับกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว กับสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว จะใช้วิธีการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบ กล่าวคือ จัดให้มีการประชุมร่วมกัน เพื่อกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการงานสภาวัฒนธรรม การจัดทำแผนปฏิบัติการ การพิจารณาจัดสรรงบประมาณ การกำกับ และติดตามประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน

- **ท่านคิดว่า งานวิจัยครั้งนี้ ช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างท่าน และสภาวัฒนธรรมจังหวัดหรือไม่ อย่างไร**

จากการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ พบว่า สามารถช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้วได้ โดยการนำกระบวนการทำงานร่วมกัน ที่ประกอบด้วย การร่วมคิด ร่วมทบทวน ร่วมไตร่ตรอง ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมากำหนดเป็นกรอบในการทำงานร่วมกัน ทำให้สามารถบริหารและจัดการงานวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา การถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว” สำเร็จได้เป็นอย่างดี

- **โปรดระบุถึงประโยชน์ที่เกิดจากการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด**

จากการดำเนินงานร่วมกันของสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว ทำให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

๑) บทบาทในการบริหารและจัดการงานด้านวัฒนธรรมชุมชน/ท้องถิ่นที่เป็นรูปแบบชัดเจน เกิดการยอมรับจากชุมชน/ท้องถิ่น และทำให้เกิดเครือข่ายการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในชุมชน/ท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

๒) บุคลากรได้รับการพัฒนาในด้านความรู้ ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงานร่วมกัน (การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบ)

๓) ชุมชน/ท้องถิ่น ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เกิดความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของตนเอง และสามารถนำมาสร้างให้เกิดคุณค่า และมูลค่าเพิ่มขึ้นทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน/ท้องถิ่น โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม

- **ในอนาคต ท่านมีแนวทางการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใด**

สำหรับแนวทางการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้วในอนาคต คือ การเข้าไปพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างข้าราชการในท้องถิ่นกับเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในรูปแบบการทำงานเชิงบูรณาการในทุกมิติของวัฒนธรรม โดยมีแนวทางในการทำงาน คือ ส่งเสริมกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปฏิบัติงานวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งมีการนำองค์ความรู้ในชุมชนมาเข้าสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยนำมาบูรณาการเข้ากับองค์ความรู้ที่มีจากภายนอก ที่จะนำมาสู่การพัฒนาตนเองและชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและอยู่ได้อย่างยั่งยืน

- **ท่านอยากให้ สวช. สร้างให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างท่านกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใดบ้าง**

๑) การสนับสนุนองค์ความรู้ในด้านมิติทางวัฒนธรรม และจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างสภาวัฒนธรรมจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด

๒) การจัดสรรงบประมาณให้กับชุมชน/ท้องถิ่น ในด้านการบริหารจัดการงานวัฒนธรรมของท้องถิ่น ควรมีการจัดสรรให้อย่างต่อเนื่อง

*****

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

- ชื่อ - สกุล : นางเกศินี สวัสดิ์
วัน เดือน ปีเกิด : ๖ สิงหาคม ๒๕๐๓
ประวัติการศึกษา : คบ. วิทยาลัยครูอุบลราชธานี
ศษ.ม. การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ตำแหน่ง : วัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
หน่วยงานที่สังกัด : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๒๕-๓๐
โทรสาร : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๓๐
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๕๕/๔๑ ซ.เมืองแก้ว ๑ อ.เมืองสระแก้ว จ.สระแก้ว ๒๗๐๐๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๕๒๔๕-๐๓๒๗
ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม :

๑. บทบาทการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบล
จังหวัดอำนาจเจริญ, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

๒. โครงการสืบสานประเพณี “กินหมูล้างดิน” (เหยียบหัวหมู) ถิ่นภูไท
เพื่อแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ บ้านคำเดือย ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอชานุมาน
จังหวัดอำนาจเจริญ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
โครงการสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน, ๒๕๔๘.

๓. โครงการสืบสานตำนานบุญจุลกฐินชุมชนวัดเทพมงคล อำเภอเมือง
จังหวัดอำนาจเจริญ, ๒๕๔๘.

๔. หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีกิน...ล้างดิน. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
อุบลราชธานี : ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป, ๒๕๔๘.

คณะผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล : นายนิธิโชติ นวมมณีรัตน์
วัน เดือน ปีเกิด : ๒๖ กันยายน ๒๕๕๑
ประวัติการศึกษา : มัธยมศึกษาตอนปลาย กศน.อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
อนุปริญญา สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัย
ตำแหน่ง : ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
หน่วยงานที่สังกัด : สภาวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ : ๐ ๓๓๔๒ ๕๐๒๕-๓๐
โทรสาร : ๐ ๓๓๔๒ ๕๐๓๐
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๒/๒๒ ถ.ราษฎร์อุทิศ ต.อรัญประเทศ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว ๒๓๑๒๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๑๖๖๖-๔๒๔๓
ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม : -

ชื่อ - สกุล : นายบุญจันต์ เกตุพงษ์
วัน เดือน ปีเกิด : ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๐๔
ประวัติการศึกษา : ประถมศึกษาปีที่ ๖
ตำแหน่ง : ผู้ใหญ่บ้าน บ้านปางกลาง
หน่วยงานที่สังกัด : กระทรวงมหาดไทย
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๑๐๓ หมู่ ๒ บ้านปางกลาง ต.ตาพระยา อ.ตาพระยา จ.สระแก้ว ๒๓๑๘๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๖๒๖๓-๑๑๕๓
ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม : -

ชื่อ - สกุล : นางนภสร ไตรภคศรี
วัน เดือน ปีเกิด : ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๒
ประวัติการศึกษา : บธ.บ. (การจัดการอุตสาหกรรม) สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
ศศ.ม. (การจัดการทางวัฒนธรรม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ตำแหน่ง : นักวิชาการวัฒนธรรม ๘ ว
หน่วยงานที่สังกัด : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๒๕-๓๐
โทรสาร : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๓๐
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๒๔๕ ม.๕ ตำบลคลองหาด อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว ๒๗๒๖๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๗๒๗๐-๕๖๗๑, ๐ ๓๗๔๔ ๕๐๔๑

ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม :
ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อผ้าทอมัดหมี่ของอำเภอบ้านหมี่ จังหวัด
ลพบุรี, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ชื่อ - สกุล : นางสุนันทา สิงห์แก้ว
วัน เดือน ปีเกิด : ๘ เมษายน ๒๕๑๒
ประวัติการศึกษา : กศ.ม. (การวัดผล) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
ศศ.ม. (การจัดการทางวัฒนธรรม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ตำแหน่ง : นักวิชาการวัฒนธรรม ๗ ว
หน่วยงานที่สังกัด : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๒๕-๓๐
โทรสาร : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๓๐
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๓๓๖/๔๗ ม.๔ ต.บ้านใหม่หนองไทร อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว ๒๗๑๒๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๑๘๖๑-๕๑๔๖, ๐๘-๕๑๗๓-๒๐๕๕

ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม :
การศึกษาปัจจัยการผลิตผ้าทอบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ
จังหวัดสระแก้ว บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ชื่อ - สกุล : นายวรงค์ เอี่ยมสะอาด
วัน เดือน ปีเกิด : ๓ กันยายน ๒๕๐๓
ประวัติการศึกษา : ศษ.บ. (สุขศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ตำแหน่ง : นักวิชาการวัฒนธรรม ๗ ว
หน่วยงานที่สังกัด : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๒๕-๓๐
โทรสาร : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๓๐
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๗/๑ ต.วัฒนานคร อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว ๒๗๑๒๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๕๔๕๕-๖๐๑๕
ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม : -

ชื่อ - สกุล : นางสาวภัทราวรรณ เจยเจริญ
วัน เดือน ปีเกิด : ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐
ประวัติการศึกษา : บธ.บ.(บริหารธุรกิจ) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รป.บ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ตำแหน่ง : นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ ว
หน่วยงานที่สังกัด : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๒๕-๓๐
โทรสาร : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๓๐
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๑๐๖/๑๖ ถ.เทศบาล ๖ อ.เมืองสระแก้ว จ.สระแก้ว ๒๗๐๐๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๑๕๗๕-๕๗๗๖
ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม : -

ชื่อ - สกุล : นางสาวสุภาพร วัชรคุปต์
วัน เดือน ปีเกิด : ๑๑ เมษายน ๒๕๐๖
ประวัติการศึกษา : ศศ.บ.(รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ตำแหน่ง : นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ ว
หน่วยงานที่สังกัด : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๒๕-๓๐
โทรสาร : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๓๐
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๑๘๗/๕ อ.ประจันตคาม จ.ปราจีนบุรี ๒๕๑๓๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๕๗๔๕-๕๓๕๖
ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม : -

ชื่อ - สกุล : นางเกศินี คุ้มถนอม
วัน เดือน ปีเกิด : ๒๗ มกราคม ๒๕๐๖
ประวัติการศึกษา : กศ.บ.(การแนะแนว) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร)
ตำแหน่ง : นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ ว
หน่วยงานที่สังกัด : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว
โทรศัพท์ : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๒๕-๓๐
โทรสาร : ๐ ๓๗๔๒ ๕๐๓๐
สถานที่ติดต่อสะดวก : ๑๑ ม.๕ ต.บ้านใหม่ อ.ผักไห่ จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๒๐
โทรศัพท์ : ๐๘-๖๘๓๘-๒๒๔๕
ประสบการณ์ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม : -